

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Efterkrigsår i Århus

Efterkrigsår i Århus

Efterkrigsår i Århus

- glimt af livet i byen 1945-60

Udgivet af
ÅRHUS BYHISTORISKE UDVALG
Universitetsforlaget i Århus 1985

OMSLAG:

Foto af Børge Venge, bragt i Demokraten 8. nov. 1958.
Børn fra Kriegersvej ser fjernsyn hos fru Holm i nr. 19. (jfr. s. 42-43).

TITELVIGNET:

Århus Bys segl
Tegning af E. Rondahl efter
en original fra 1421

BOGEN

er skrevet af:

Annegrete Dybdahl (s. 32-45)
Kjeld Elkjær (s. 54-63)
Henrik Fode (s. 16-31)
Ib Gejl (s. 8-15, 46-53, 64-65)
Christian R. Jansen (s. 102-111)
Peder Jensen † (s. 66-67)
Erik Korr Johansen (s. 68-71, 112-119)
Finn H. Lauridsen (s. 88-101)
Gunner Rasmussen (s. 72-87)

REDAKTION:

Erik Korr Johansen

© Århus Byhistoriske Udvalg

ISBN 87-5040-520-9

Aarhus Stiftsbogtrykkerie

BILLEDER:

er leveret fra:

Annegrete Dybdahl: 34
Jørgen Olesen: 64
Besættelsesmuseet: 9, 11, 13
Den gamle By: 74, 75, 76, 77
Erhvervsarkivet: 19, 26, 28, 40, 42, 44, 45, 51
Aarhus Stiftstidendes Billedtjeneste: 8, 9, 10, 12, 16, 17, 18, 22, 24, 32, 34, 36, 43, 66, 67, 75
Lokalhistorisk samling: øvrige billeder.

Indhold

Efter besættelsen	8
Fra rationering mod masseforbrug	16
Boligmangel og nye huse	24
Nye stoffer – nye moder	32
Nyt i hjemmet	40
Fra kulturens verden	46
Festdage og møder	54
Ud i det fri	68
Ændringer i midtbyen	72
På gader og veje	82
De store årgange	88
Ungdom og uddannelse	96
Erhverv og arbejde	102
Storbyen på vej	112
Navneregister, ved <i>Preben J. Rasmussen</i>	121

Forord

»Efterkrigsår i Århus« kan på en måde ses som en slags fortsættelse af »Århus i 1930'erne«, som Byhistorisk Udvalg udsendte i 1984. Grundideen i begge er at belyse udviklingslinier, emner og begivenheder i byens liv i den pågældende periode med samtidens pressefotos som udgangspunkt. Også i opbygning er bøgerne ensartede, idet de enkelte temaer behandles på opslag på 2-4 sider, hvor tekst og billeder indgår i en tæt sammenhæng.

På andre punkter er der forskelle mellem de to bøger. Mens der i »Århus i 1930'erne« kun blev anvendt illustrationer fra pressefotografen Åge Fredslund Andersens velbevarede billedsamling, har man her kunnet benytte billeder fra såvel Demokratens som Stiftstidendes pressefotografer i efterkrigsårene, fortrinsvis Børge Venge, Ib Hansen og Ib Rahbek-Clausen.

Dette har givet en større spændvidde i valg af billeder – og af temaer, men har da også bidraget til, at bogen i sin udformning måske fremtræder knap så helstøbt. Til gengæld håber vi, at det mere bredt dækkende billedmateriale har medvirket til at skabe en større variation og en mere fyldestgørende belysning af bogens temaer.

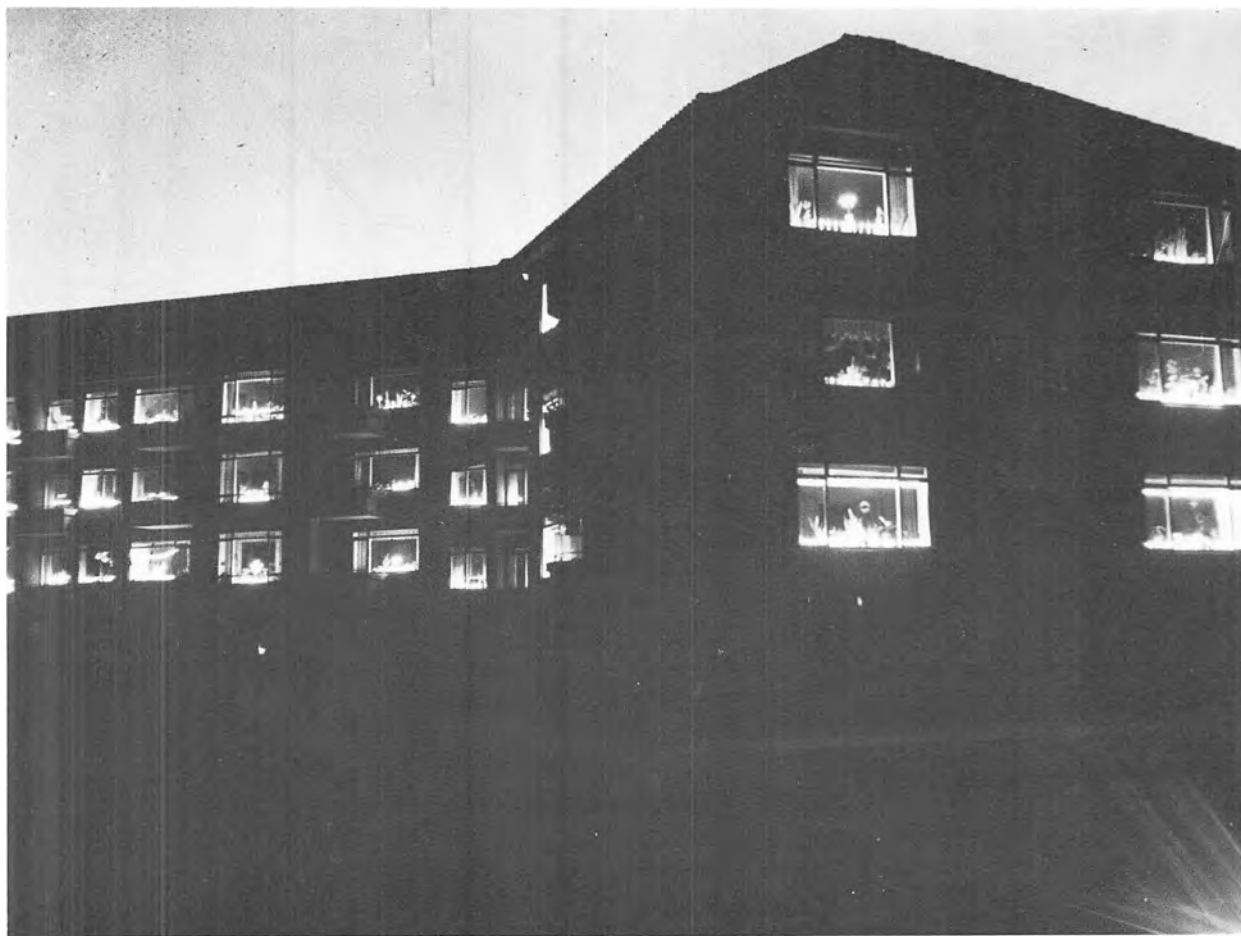
Som sædvanlig er det Lokalhistorisk Samling på Hovedbiblioteket i Mølleparken, der har leveret de fleste af bogens fotos, men udvalget har også haft adgang til at udtage illustrationsmateriale til bogen hos Aarhus Stiftstidendes Billedtjeneste, Den gamle By, Erhvervsarkivet og Besættelsesmuseet. De takkes hermed for værdifuld hjælp.

Efter besættelsen

Befrielsesdagene

»Da jeg kom ud på Harald Jensens Plads, var der et lysskær, som man efter de mange års mørkelægning blev ganske betaget af. Levende lys skinnede bag vinduerne, stager med mange lys, rækker af julelys, enkelte store som alterlys ... En stor historisk stund gik over Danmark og rørte hjerterne som vel aldrig før.« Således skrev signaturen AHO i Aarhus Stiftstidendes ekstranummer, der kom på gaden lørdag morgen den 5. maj 1945. Signaturen dækkede over den den-

gang 45-årige journalist Axel Holm, som her tolkede manges følelser ved krigsafslutningen, ligesom han glædede sig over lysene, som spontant blev stillet frem. Billedet herunder viser Kildegården, men det er formentlig taget den 7. maj om aftenen, da man atter illuminerede. Landet eksploderede i glæde, og på den baggrund fik lørdagen et urimelig tragisk forløb med mange dræbte i København og Århus. Billedet overfor skildrer en situation fra en tre timers ildkamp på Bispetorv. Fra morgenstunden mødte frihedskæmperne ved Koncertpalæet i Kannekegade for at mod-

tage ordrer og våben, og desværre opstod der klammeri med tyskerne med efterfølgende skudveksling. I alt synes dagen at have kostet 14 menneskeliv i Århus, dels modstandsfolk, dels civilpersoner. Stor rutine havde modstandsfolkene ikke i åben kamp, og frihedskæmpere, der i dag analyserer billedet fra Bispetorvet, gyser ved at se sammenklumpningen. En håndgranat i klyngen ville have gjort stor skade. Den meget opmærksomme iagttager vil konstatere, at modstandsfolkene bærer den særlige århusianske variant af det officielle armbind. Allerede i 1942 var der ved hærens foranstaltning blevet fremstillet 10.000 armbind til særligt brug. Nogle af disse bind lå i depotet hos den lokale modstandskommandant. Her blev der indbrud, og nogle frygtede nu infiltration af Hipo'er blandt modstandsfolkene i en kommende befrielsesfase. Det var derfor nødvendigt at fremstille nye armbind til brug i Århus. Det skete på de kommunale værker i april dagene 1945. Her disponerede man nemlig over nogle persiske gedekind, der skulle anvendes i gasautomaterne. De egnede sig ikke til formålet på grund af perforering af insektstik; de blev nu påmalet hvide og røde striber og ved gode hustruers hjælp påsyet en plade stanset ud i zink – også på værkerne – så det hele fremtrådte som »et armbind med dannebrogfarvede striber og en plade med det danske våben, løver og hjerter«. De blev færdige natten mellem 4. og 5. maj og blev så på mødestederne ombyttet med de allerede uddelte blå/hvid/røde til modstandsfolkene.

Befrielsesdagens sidste fase var modtagelsen af de

engelske tropper. En uges tid efter 5. maj kom nogle hundrede englændere til Århus. Det var bl.a. ingeniørsoldater fra »The King's Regiment« og pansertropper fra »The Royal Dragoons«. Det er sandsynligvis nogle af de sidstnævnte, der her optræder på billedet fra Skanderborgvej. Deres popularitet var uden ende; de kom gratis til hestevæddeløb, de spillede fodboldkampe mod frihedskæmpere og kom hurtigt til at optræde i reklameannoncer for gode ting som bl.a. mælk fra Mundelstrup Andelsmejeri, en Husted vaffelis (som en oase i ørkenen siger »ørkenrotten«) og Bergs ure i Nørregade (»Time is money«).

Opgøret

I den første uge efter besættelsen blev der af modstandsbevægelsen i hele landet anholdt ca. 21.800 personer, hvoraf omkring $\frac{2}{3}$ blev løsladt, uden at der blev tale om retsforfølgning. Arrestationer af folk, der på den ene eller anden måde havde samarbejdet med tyskerne, blev foretaget efter et i forvejen udarbejdet centralkartotek, men visse steder blev der også improviseret. Grunden til at foretage hurtige arrestationer var fortrinsvis at undgå lynchjustits fra pøbelen, og i den henseende havde man succes. (Til gengæld måtte modstandsbevægelsen tage ansvaret for 25 drab i forbindelse med anholdelserne, hvortil kommer flere tilfælde af drab og mishandling, der ikke blev registreret). Nogle steder blev de internerede behandlet

dårligt; det gjaldt også i Århus, hvor Marselisborg Gymnasium blev indrettet som internat. Dagen 5. til 7. maj var frygtelige, indtil den fremtrædende modstandsmand, kaptajnløjtnant i artilleriet E. Fisker overtog ledelsen. En marinevægter blev såret under afhøring, en gestapotolk dræbt af maskingeværskud, og mange led overlast. Nogle blev tvunget af frihedskæmperne til at stå under bruserne med tøj på, ligesom de måtte stå ret i timevis og stå med hænderne i vejret meget længe. Dertil kom, at der var for lidt halm at sove i, ingen ordentlig fortegnelse over fangerne, ligesom et ikke ringe antal uskyldige mennesker fejlagtigt var blandt de internerede. Som forklaring på forholdene må man huske den stærke vrede, der var mod dem, der havde samarbejdet med den forhadte besættelsesmagt. I løbet af de 2-3 måneder, internatet fun-

Det attesteres herved, at
har været interneret fra den til den
Sagen er afsluttet, idet Interneringen beror paa en Fejltagelse, og der, efter at
Sagen er blevet undersøgt, intet foreligger for Arrestationsudvalget om, at oven-
nævnte har begaaet nogen udansk Handling.

Det attesteres herved, at
har været interneret fra den til den
Sagen er afsluttet, da der ikke foreligger Grundlag for fortsat Internering, og
der ikke efter de foreliggende Oplysninger kan rejses Sigtelse for landsskadelig
Virksomhed efter gældende Lovgivning.

Det attesteres herved, at
har været interneret fra den til den
Sagen mod den internerede er henlagt paa Grund af Bevisets Stilling.

gerede, udviklede der sig en egen barsk humor blandt de internerede, der f.eks. sang fædrelandssange og råbte hurra for Danmark. Det var en lettelse, da skolen kunne rømmes i midten af juli, ikke mindst for rektor Brorson Fich. Vagtposterne havde hugget hans jordbær, og nu stod kirsebærsæsonen for døren! Billederne viser modstandsfolk med arrestanter i Koncertpalæets gård den 5. maj 1945, en fangetransport i rutebil og endelig en attest i tre udgaver, som man kunne få med hjem fra internatet. Den øverste hvide var den bedste; den fastslog, at man havde været interneret ved en fejltagelse. Den næste i rækken, som var grøn, var lidt værre. Den oplyste, at den gældende lovgivning ikke rummede mulighed for at rejse sigtelse. Endelig kunne man få den nederste røde, der fastslog, at ens sag var henlagt på grund af bevisets stilling.

Genopbygning

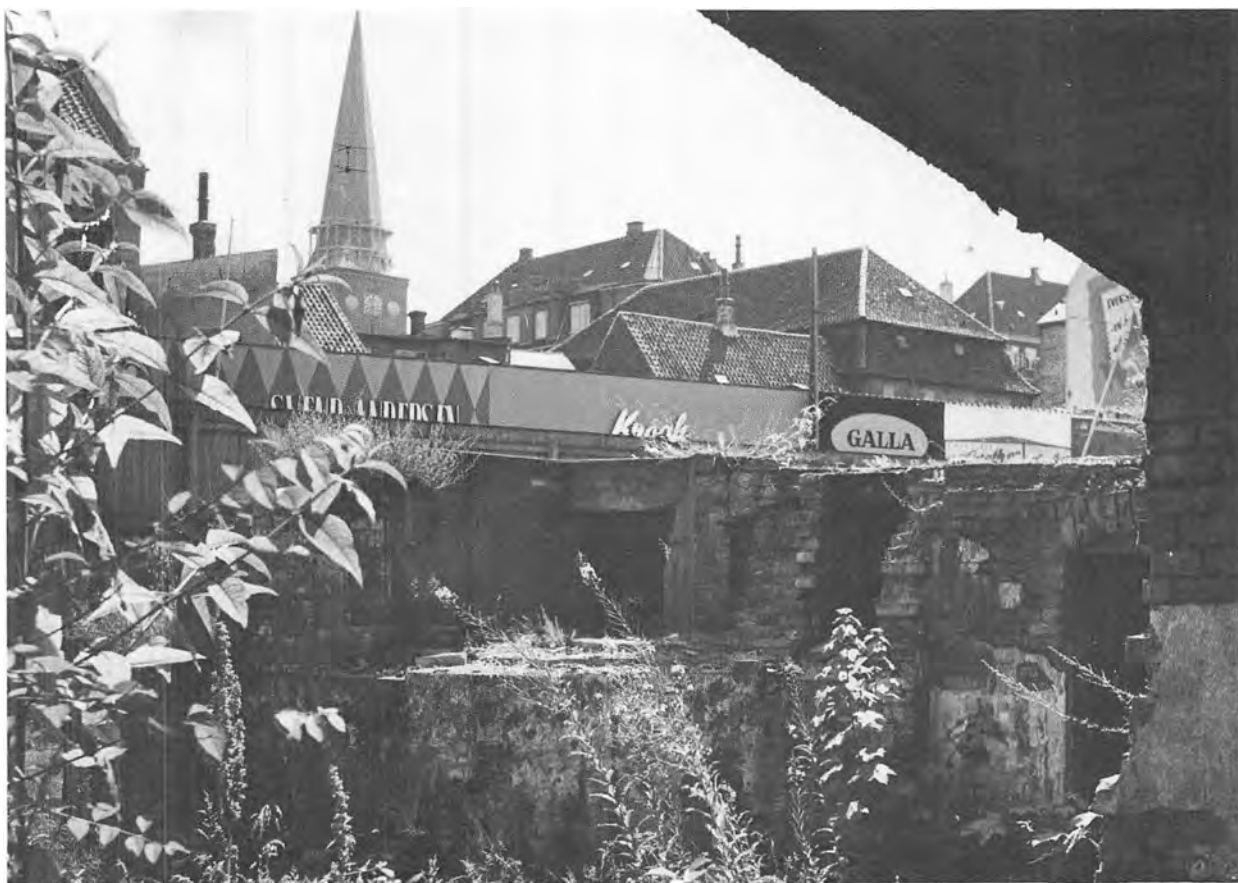
Selv om landet var sluppet forholdsvis meget billigt (Århus også, de engelske tommy'er kunne knap forstå, at en by og dens befolkning kunne være i så god stand efter 5 års tysk besættelse), så havde besættelsen dog sat sine spor, som det var en af efterkrigsårenes opgave at slette.

Den idylliske ruin på billedet herunder lå i Guldsmedgade 3-9, og fotografiet er taget 10 år efter krigen. I det fine majvejr 1955 kunne det være svært at forestille sig det helvede og de rædselsscener, der havde udspillet sig her en februarnat 1945. Det var i den sidste krigsvinter, og terrorister havde natten til 26. februar lagt et antal sprængbomber og brandbomber i Nørregade, Guldsmedgade og Ryesgade. Karreen i Guldsmedgade blev helt ødelagt, og 6 mennesker dræbt, mens flere hundrede blev hjemløse. Tomten blev bebygget igen 1960, da Føtex-betonejendommen blev opført med varehus i kælder og første etage, kontorer ovenpå.

Tyskerne havde efterladt meget af det, folk kaldte »skidt og møg«, nemlig ammunition og sprængstoffer i næsten enhver form. Det var ting af en karakter, så de volder problemer den dag i dag, f.eks. den del, der blev dumpet i Århusbugten. Under krigen havde tyskerne

oprettet en lagerplads for ammunition på Vestervang, og generalmajor Bennike fastslog, at så kunne man fortsat bruge denne plads til oplagring af tysk ammunition fra hele Jylland som mellemstation før tilintetgørelse eller dumpning. Ammunitionen tilhørte englænderne, men blev transporteret og omladet af danske arbejdere og vognmænd med højst mangelfulde instrukser. En dag gik det galt. Lørdag den 14. juli 1945 røg to jernbanevogne i luften på godsbaneterrænet ved Carl Blochs Gade. Fire mennesker blev dræbt, over 100 såret, og ødelæggelserne i kvarteret var meget omfattende. På billederne overfor ses resterne af jernbanemateriellet efter den kraftige eksplosion. Til venstre ses Eckersbergsgade stærkt skadet. I billedets højre side ses hjørnet til Chr. Købkes Gade. Det fremgår, at tage og vinduer i stor udstrækning er ødelagt. Efter eksplosionen blev det farlige arbejde overtaget af tyske krigsfanger. Ammunitionen var svær at analysere, da der blev brugt mange forskellige erstatningskemikalier i den tyske rustningsindustri i de sidste krigsår.

I marts 1946 blev de sidste tyske barakanlæg i lystbådehavnen fjernet. På det sidste billede ses nedrivningen af en muret maskingevær-bunker til værn mod sabotører.

Flygtninge

Ved krigens slutning opholdt der sig ca. 238.000 tyske flygtninge i Danmark; af dem befandt 5.578 sig – efter en opgørelse fra 18. maj 1945 – i Århus. Flygtningene var fordelt på ikke mindre end 22 steder. De lokaliteter, der husede mere end 150 hver, var følgende:

Gennemgangslejren Marselis Boulevard 2715
Skovvangsskolen 950
Frimurerlogen, Christiansgade 352
Høegh Guldbergs Gades kaserne 259
Rosenvangsskolen 219
Kragelundsskolen 172

Herudover opholdt der sig ca. 1.330 krigsfanger i byen. Af dem var halvdelen russere, der var placeret i Paradisgades skole og missionshusene Carmel (Nørre Allé) og Ebenezer (Brammersgade). Hovedparten af resten var 600 polakker, der holdt til i Ridehallen, mens den største af de øvrige enkeltgrupper var 40 letter i Vester Allés kaserne. Hertil kom mere eller mindre interimistiske feltlazaretter med over 3.000 indlagte, hvoraf den største gruppe var placeret i det gamle amtssygehus på Ingerslevs Boulevard (senere

Skt. Annagades skole), de fleste andre i skolerne i nabolaget.

Tyske soldater blandt de lazaretindlagte og krigsfangerne slap man først af med. De sidste krigsfanger forlod området i februar 1946. Flygtningene derimod blev langsomt sluset ud i de følgende år. I løbet af sommeren 1945 fik man reduceret de 22 belægningssteder til 5, idet man fik placeret en del flygtninge i forladte tyske militærbarakker. 2 år senere, i maj 1947, var der kun gennemgangslejren på Marselis Boulevard tilbage med et flygtningetal på 2361. At det tog så lang tid som fire år helt at afvikle de tyske flygtninge lå i flere forhold. En del af dem var forældreløse børn (95 % af børnene havde ikke deres far i lejren), mange var enker og enlige kvinder, og disse dårligt stillede mennesker kunne man ikke bare fragte ud af landet, hvad de allierede besættelsesadministrationer i Tyskland for øvrigt heller ikke tillod.

På det første billede ses flygtningelejren ved Thors Mølle. Det var en tidligere tysk barakforlægning, der fra efteråret 1945 og til slutningen af juni 1946 rummede næsten 400 tyske flygtninge. Den var, som de øvrige flygtningelejre, under militærbevogtning. I februar 1946 rummede den 55 mænd, 201 kvinder og 128 børn. Børnene gik i skole i lejren, selv om det kneb

med undervisningsmaterialer. To gange om ugen var der sang og musik, og til fremme af underholdningen var der harmonika, blokfløjte og violin samt en radio (der var for lille). Hertil kom et bibliotek med 123 bind. De andre billeder stammer fra en lignende forlægning i Havreballeskoven.

Flygtningeadministrationen i Århus som helhed (under ledelse af luftværnschefen, den siddende borgmester) fungerede uden store problemer. Sundhedsmæssigt var der lidt kvaler med fnat, væggelus o.l. samt lidt kønssygdomme, disciplinært gik det rimeligt, om end med småskærmydsler, f.eks. en episode med hejsning af hagekorsflag på Hitlers fødselsdag 1946 i lejren på Marselis Boulevard. I begyndelsen var der også problemer i denne store lejr med interne modsætninger mellem tyske nazister og kommunister, og her bar det lokale kommunistiske ugeblad Østjyden ved til bålet til noget besvær for administrationen.

Men alt i alt var forløbet efter omstændighederne tilfredsstillende, og efterhånden rejste de ulykkelige mennesker tilbage til en usikker fremtid i det ødelagte fædreland. De sidste forlod Danmark 15/2 1949 via en gennemgangslejr i Kolding.

Fra rationering mod masseforbrug

Varemangel og gavepakker

I de første år efter befrielsen vrimlede det ved juletid med amerikanske cigaretter på toldboden. I pakkerne fra slægtninge på den anden side Oceanet var der som regel flere kartoner Lucky Strike, Camel, Chesterfield, og hvad de nu alle sammen hed. Selv om der skulle betales told af de amerikanske varer, var de dog særdeles velkomne. Det var nemlig varer, der ganske simpelt ikke kunne købes i danske butikker.

Efterhånden som den hjemlige produktion voksede, og det blev bekendt i USA, at modtagerne ofte skulle

betale ikke blot en betydelig fragt for varerne, men tillige en stor told, ebbede cigaretstrømmen ud. Ved juletid 1951 kunne de lokale toldmyndigheder oplyse, at der kun var cigaretter i ca. 1 % af de mange gavepakker. Det, der så var i pakkerne, var til gengæld – som det ses på billedet fra Toldkammeret i december 1951 – rationerede varer: kaffe, ris, tørrede frugter og lignende.

Det var naturligvis især ved juletid, pakkestrømmen var særlig stor. Det betød trængsel og ventetid på toldboden, for alt skulle jo pakkes ud og fortoldes, før det endeligt kunne udleveres til adressaten.

De fleste pakker kom som nævnt fra USA, også ganske mange blev sendt fra Canada, fra Norge og Sverige og det øvrige Europa. Indholdet var forskelligt fra land til land. Fra Amerika kom foruden de allerede omtalte varer bl.a. nylonstrømper og bomuldsstoffer. Pakkerne fra Sverige lignede de amerikanske, mens de norske pakker ofte indeholdt ben- og træarbejder samt uldne vanter og trøjer.

Interessen for gavepakkerne med »det umulige indhold« var naturligvis voldsom, og havde man slægtninge »derovre«, kunne man måske slippe for at stå i kø, når særligt efterspurgte varer dukkede op. Det er en sådan situation, fotografen har fanget i september 1945 i Nørre Allé, da trikotageforretningen »Bobbi« på hjørnet af Nørre Allé og Ny Munkegade pludselig havde fået et parti på 8.000 ruller sytråd. De lange køer var selvfølgelig et udtryk for, at varemangelen var særdeles mærkbar. I 1945 rummede Avis-årbogens sageregister under rationering da også endnu 39 grupper spændende fra belysning, benzin, cigaretter, jod og kaffe til salt, smør, strømper, tekstilvarer og wienerbrød.

Hele vareforsyningen blev kontrolleret og reguleret på allernærmeste hold. Borgmesteren havde således sæde i et særligt prisudvalg, der nøje fulgte bevægel-

serne ikke blot i priser, men også i kvaliteter. Man havde særlige folk til at foretage inspektioner hos de handlende, og forbrugerne kunne også indsende klager over f.eks. den slagtermester, der på eget initiativ havde indført nye priser. Prisinspektørerne kunne imidlertid selv konstatere, når der var undervægt på det særlige 14 øres wienerbrød. Var den særlig lav, blev sagen tilstillet politimesteren til foranstaltning, som det hed.

Priskontoret havde udført et kolossalt arbejde i de mange år med unormale markedsforhold. Fra 1941 til 1947 var det blevet til godt 19.000 inspektioner i byen, hvoraf der i næsten halvdelen af tilfældene havde været påvist fejl. Særligt mange problemer og overtrædelser af bestemmelserne havde inspektørerne konstateret hos kaffe-, kolonial- og osthandlerne samt hos frugt- og grønthandlerne og forholdsmæssigt færrest fejl hos byens skotøjshandlere.

Enkelte større forbrugsgoder skulle man have særlig tilladelse til at købe. Det gjaldt bl.a. biler, der var voldsomt valutakrævende at importere, ligesom også benzin og reservedele krævede udenlandsk valuta.

» Vil ministeren straks ophæve smørrationeringen?«

Sådan spurgte Retsforbundets folketingsmand, plantagejer Oluf Pedersen i oktober 1950 handelsminister H.C. Hansen. Resultatet af forespørgslen er velkendt. Ministeren svarede »nej« – han gled i smørret, som det populært blev sagt – og den ret så uskyldige forespørgsel endte med ministeriet Hedtofts afgang.

Spørgsmålet drejede sig naturligvis ikke blot om smør, men om hele afviklingen af de mange reguleringer og rationeringer, der var indført straks efter udbruddet af 2. Verdenskrig i september 1939.

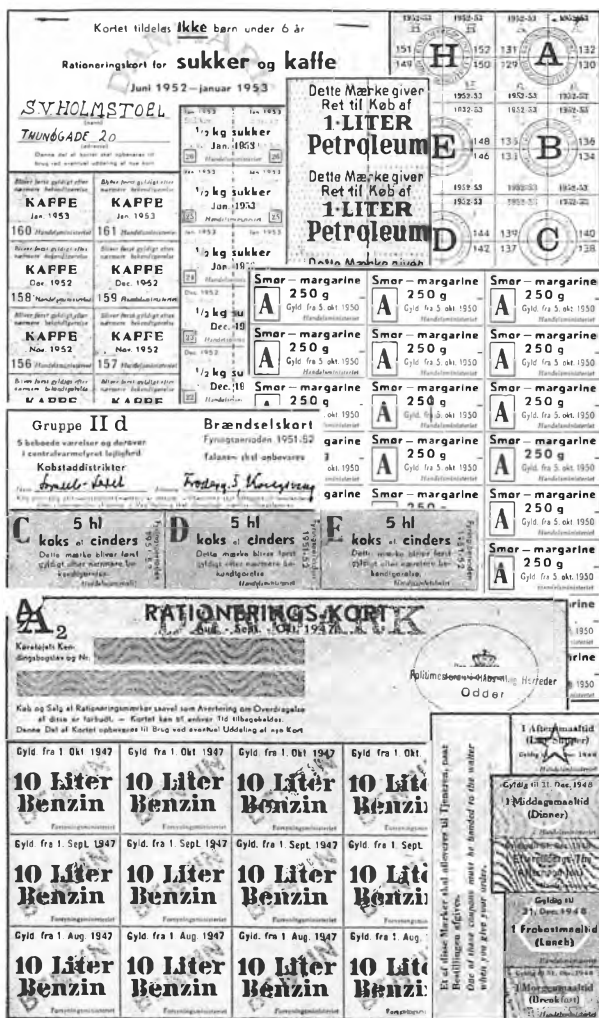
Efterhånden som krigen greb om sig og påvirkede handel og omsætning, blev stadig flere varetyper omfattet af rationeringer. Blandt de vigtigste varer var brød, gryn, smør, margarine og kaffe, indtil den sidstnævnte sammen med te og kakao endog helt udgik af handelen. Hele mangelsituationen og rationeringssystemet blev naturligvis genstand for stadig mere kritik og utilfredshed, ikke mindst da freden endelig var vendt tilbage, og politikerne så forlængede vareforsyningsloven fra 1943. Det var i øvrigt denne utilfredshed hos forbrugerne, der skabte de første spirer til det, der siden blev kendt som Forbrugerrådet (1947).

I januar 1953 bortfaldt endelig den sidste rationering på brændsel, og de forhadte rationeringsmærkers tid var forbi.

Nu var det naturligvis ikke for at genere forbrugerne, at Rigsdagen havde indført rationeringsmærkerne, men for at fordele de knappe varemængder socialt retfærdigt. Et særligt Forsyningsministerium med et direktorat for vareforsyning havde ansvaret for det meget komplicerede netværk af rationeringsbestemmelser. Rationeringsmærket blev et vigtigt papir ved de daglige indkøb.

Et mærke gav mulighed for køb af 10 l benzin, andre til køb af 5 hl. koks eller cinders, måske til 250 g. smør og margarine eller 1 l. petroleum. Varerne var endnu knappe i den første fredsvinter, så mærker alene gjorde det ikke. Brændsel var der således ikke meget af, så fortsat måtte temperaturen ikke komme over 16 grader i stuer, kontorer, butikker og hoteller og ikke over 10 grader i kirker og offentlige mødelokaler herunder biografteatre.

Efterhånden kom der dog flere varer på markedet, men da de fortsat var knappe, kunne de kun købes mod mærker. I februar 1946 trådte således en ny tekstilrationering i kraft, og i dagspressen blev forbrugerne nøje informeret om, hvor mange mærker, der

alt kaffeosen, der er i centrum for opmærksomheden. Salget af kaffen efter frigivelsen blev nu ikke noget særligt tilløbsstykke. Tildelingerne med mærker havde langsomt været sat i vejret og dermed tilpasset sig efterspørgslen.

Fra midten af 1950'erne kom der stadig flere varer til. Velstands- eller forbrugersamfundet var for alvor ved at melde sin ankomst. Handelshindringerne blev langsomt ophævet, og butikkernes udvalg af danske produkter blev suppleret og forøget med alle slags importerede varer. Forbruget af cigaretter, øl og spiritus gik i vejret. Radioer, fotografiapparater samt biler og knallerter var på vej ud til forbrugerne sammen med køleskabene og elkøleuret. På det sociale område gik det også hurtigt fremad. I 1956 blev den gamle aldersrente således erstattet af en folkepension, og i 1960 kom en sygelønsordning, ligesom sygekasserne åbnedes for alle uden hensyn til alder og helbred. – Velfærdssamfundet var på vej.

skulle anvendes til de mest almindelige beklædningsgenstande. En ulden damefrakke krævede f.eks. 14 mærker, en dameundertrøje 3 og en herrepyjamas 6.

Det var altid en stor begivenhed, når et område blev givet fri. I november 1945 var der trængsel for at få del i chokoladen. Butikkerne blev ganske simpelt lige fra morgenstunden på de nærmeste bestormet af forventningsfulde århusianere, der næsten havde glemt smagen af den rene chokolade. Sådan var det også med kaffen. Den havde været helt borte i 4 år, før der ved den første fredsjul kunne tildeles 250 g.

Kaffen var kommet til byen med københavnerdamperen allerede den 6. november 1945 i uristet stand. Ganske vist var det ren Santos kaffe fra Brasilien og altså ikke de udsøgte blandinger fra før krigen, men som købmændene og kaffehandlerne sagde, »Santos er dog bedre end sukkerroer, der ikke indeholder stimulans«. – Julekaffen blev da også hurtigt udsolgt.

Endelig sidst i september 1952 blev kaffen helt frigivet, nu i de rigtige blandinger, og selv om billedet med den lille dreng virker noget arrangeret, så er det trods

Bilerne kommer igen

Den 12. marts 1952 blev den første automobiludstilling i Århus siden 1939 åbnet. Det var en så stor begivenhed, at åbningen blev foretaget af byens viceborgmester, den konservative rådmand I.C. Sørensen.

60 køretøjer blev vist i Århus Hallen, omfattende såvel luksuskøretøjer som vogne til hverdage, herunder lastbiler og scootere. Entréindtægten – 50 øre pro persona – gik ubeskåret til velgørende formål. Det var et festligt gensyn med de kære biler, for hvem kunne huske nogensinde at have set så mange biler på et sted før. En ny bil var ganske simpelt noget særligt – og det er vel forklaringen på, at alle personbilerne blev udstillet på et ægte tæppe.

Køb og salg af biler var endnu stærkt reguleret. Kun de særlig udvalgte kunne erhverve en sådan, idet en bilkøber skulle være i besiddelse af en såkaldt (ind)købstilladelse udstedt af Direktoratet for Vareforsyning. Men der kom naturligvis langt flere ansøgninger, end der blev bevilget valuta til indkøb af nye biler, og det var især erhverv, der virkelig kunne dokumentere et behov for en bil, der først fik lov til at købe: læger, dyrlæger, jordemødre, væsentlige handels- og industrivirksomheder og offentlige myndigheder.

Selv om man ikke havde nogen chance for at kunne erhverve et køretøj, så var det alligevel spændende at se på de 60 nye køretøjer i Århus Hallen.

Det var A/S Nordisk Diesel – et datterselskab under B& W selskabet i København, der sammen med de lokale forhandlere stod bag arrangementet, og der var nok at se på.

Landmanden interesserede sig vel nok særlig for de grå Ferguson traktorer, som der allerede var solgt 15.000 af til landmændene. Vognmanden måtte studere de svenske Scania-Vabis lastbiler, men størst interesse var der vel nok for de engelske Standard Vanguard modeller, der ses forrest i billedet. »En rummelig englænder, bygget i Danmark, men med amerikansk elegance. Den største vogn til den lille indkøbstilladelse.« Den havde plads til 3 på hvert sæde og var udstyret »med en 68 HK topventil motor«, som annonceteksterne beskrev den. Prisen var med varme i foråret 1952 16.100 kr.

Der var andre biler at vælge imellem, bl.a. den elegante, kantede Triumph Mayflower, den lille Saab-92 personbil eller et par prøver fra den rene drømmeverden, amerikanske dollargrin fra Studebakerfabrikken. Mere opnåelig var udstillingens 13 Lambretta-Scootere, der i øvrigt var samlet i Danmark. Af de små tohjulede vistes også en model med varelad.

Privatbilismen havde det endnu uhyre svært. I 1939 havde der været 2.800 biler i Århus. I 1945 var dette tal faldet til 1.409, mens det i 1949 kun var vokset til 2.302 biler, hvoraf langt de fleste var fra før krigen. I 1954 begyndte biltallet at vokse, til 3.797, men så kom det omsider til at gå stærkere, og i 1959 kørte der således 7.797 biler rundt i kommunen.

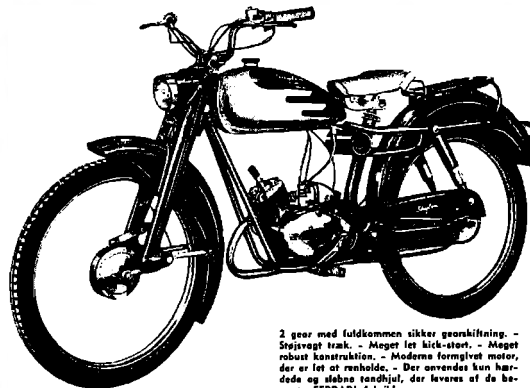
Men ét var tilladelse til køb af en ny bil. Hvad med den gamle? Når markedet var så stærkt reguleret for nye, blev brugte en mangelvare – og så steg prisen voldsomt. Som en følge heraf blev der i december 1950 vedtaget en lov »om bortsalg af visse brugte personkøretøjer« – de såkaldte indbytningsbiler. Loven fastslog, at de skulle bortsælges ved offentlig auktion, den oprindelige ejer fik så udbetalt 60 % af det opnåede nettobeløb. – Ofte blev de gamle biler solgt for mere end det dobbelte af vurderingen, hvilket indebar, at det også var dyrt at erhverve selv en godt brugt bil.

Heldigvis kunne man dog blive billigere kørende. Scooteren er nævnt, motorcyklen var velkendt allerede før krigen, men den billigste motoriserede løsning var dog nok knallerten – eller cyklen med hjælpemotor, som den blev kaldt i lovteksten.

En bekendtgørelse fra 1951 fastslog, at et sådant køretøj skulle forsynes med nummerplade, der skulle anbringes bag på cyklen. Der blev også stillet særlige

Skylon

med den velkendte
FERRARI 2-gear motor
med de mange fordele

2 gear med fuldkommen sikker gearskiftning. – Støjsvagt træk. – Meget let kick-start. – Meget robust konstruktion. – Moderne formgivet motor, der er let at reholde. – Der anvendes kun hærde og støbe tandhjul, der leveres af de berømte FERRARI fabrikker.
Motordate er iøvrigt: 0,8 hh ved ca. 3800 O/M.
Spjæte: 40 mm. Slaglængde: 40 mm. Kompression: 6:1. Forstænding: 2,5–3 mm før top.
Kobling: 5-glede olie-løsmekobling. Gearsystem: Tandhjul, Kick-start: Tandhjul. Kædebetonet: Ring 1/12,8 eller Dall Ose T4. 10 S. Motorophængning i stål: Træpunktophængning i antivibrationsbælgninger.

SKYLON SWING 1365,- kr.

krav til stellet styrke og bremses, men ellers var det blot en traditionel kraftig høj herrecykel med en motor monteret ovenpå baghjulet og med rulletræk direkte på dækket.

I 1952 var der 499 af den type i byen. I løbet af få år blev kvaliteten og kørekomforten dog betydelig forbedret, og knallerten kom mere og mere til at ligne en lille motorcykel med gear, kæde-træk, kobling og af-fjedring af både for- og baghjul. De blev uhyre populære og enhver drengs drøm. Han fulgte Skylon-knallertens forvandling fra den flade benzintank fra 54 til den runde på 56 modellen. Både den og Derby-knallerten blev i øvrigt fremstillet lokalt på »Derby«-svejseseriet på Dollerupvej.

Befolkningen, høj som lav, var på vej til at blive motoriseret, og det gik stadig stærkere, efter at loven om omsætningsafgift af motorkøretøjer fra 6. juli 1957 havde gjort det af med de sidste bureaukratiske indkøbstilladelser. Grosserereren kunne igen få sin amerikanebil, funktionæren sin Opel eller folkevogn og læredrengen eller arbejdsmanden sin Skylon-knallert – måske på afbetaling.

Mod masseforbrug

Man tror det næppe, men billedet af den velforsynede kolonialforretning er faktisk taget omkring 1952. Det er købmand Gadegårds kolonialforretning, Søndergade 32. Købmanden havde erhvervet en af de typiske smalle Søndergadegrunde på 7×56 m med adgang til bagarealet fra Telefonsmøgen. Den ringe facade-længde stillede særlige krav. Der måtte bygges i dybden, og det betød, at butikken blev gjort 21 m lang, og over selve forretningen rejstes en 5 etagers ejendom.

Forretningen giver ikke indtryk af en tid med rationeringsmærker. Den viser fremad, og forretningen var da også udstyret med det mest moderne inventar, tegnet af arkitekt Povl Vilhelm Wohlert. Bag i butikken, hvor de store fine kaffemøller havde plads, var der lavet en stor vægdekoration af malerinden og tegneren Maggi Baaring.

Kiks, tobaksvarer, konservesdåser og pølser uden skind. Det hele kunne fås hos købmand Gadegård, men endnu blev kunderne betjent af de hvidkittede ekspedienter bag de lange diske i forretningens ene side.

Noget nyt og afgørende på dagligvareområdet var imidlertid på vej: Selvbetjening.

Århus Brugsforening kom først, nemlig med åbningen af den nye afdeling i Rytterparken den 24. august 1950 kl. 13. Annoncer i dagbladene beskrev tydeligt fordelene ved denne handelsform, der var blevet til efter amerikansk forbillede. Den nye ide blev af Brugsforeningen lanceret under et nyt slogan »Det er nemt og ligetil – men prøv det selv«. – Og det kom forbrugerne da også til i stadig stigende grad i de følgende år. Det blev nemlig den butikstype, der sejrede, og købmand Gadegårds fine butik måtte ophøre som kolonialforretning omkring 1965.

Der var ikke længere tid – eller råd – til den personlige vejledning, den fine indpakning af kaffen og bydrengen, der bragte varerne. Den nye tids slagord blev »ned med omkostningerne, hurtig omsætning«. Det var blevet muligt at føre en sådan slags salgspolitik efter ophævelsen af de mange rationeringer. Pludselig væltede varerne ud over markedet, såvel danske som udenlandske – og som noget afgørende nyt tilbød multinationale selskaber det danske marked stadig flere og flere nye varer, bl.a. læskedrikke, vaskepulver, tandpasta, rengøringsartikler og meget mere.

I dette salg fik reklamen afgørende betydning, den informerede om de mange nye varers fortræffeligheder, og den var med til at skabe behov hos forbrugerne. I dagbladene sås dagligt store annoncer for biler, knallerter, radioer, køleskabe og snart også for TV-apparater og vaskemaskiner.

Forretningerne gjorde stadig mere for at lokke kunderne indenfor og rundt i forretningerne. Varehuset SBV – forkortelsen står for selvbetjeningsvarehus – i Ryesgade var således den første forretning i byen, der fik installeret en rullende trappe. Det var så tidligt som i efteråret 1954, da forretningen i forbindelse med en ombygning inddrog forretningens første sal til salgsareal og restauration, hvor der i øvrigt som en særlig attraktion kunne købes expressokaffe, fremstillet efter italiensk forbillede. Prisen for den rullende trappe var voldsom, 85.000 kr. men så kunne den til gengæld også transportere sine 4.000 kunder i timen.

Siden fulgte byens to andre stormagasiner eksemplet, så publikum kunne transporteres rundt i de stadig større butikker for at lade sig friste af varerne.

Forbrugersamfundet var for alvor kommet til byen.

Oplev det nye storvaske-mirakel:

hvid-vaske

gi'r tøjet en hidtil ukendt renhed, fordi det indeholder mere sæbe!

Vask storvasken ganske som De plejer — så vil De opleve, at HVID-VASK gør tøjet renere og mere kridende hvidt, end De havde troet muligt...

Hvorfor er HVID-VASK bedre?

HVID-VASK er et bedre vaskepulver, fordi det har et langt større indhold af ren, kraftig kernesæbe... Og det er nu engang sådan, at ved storvask er det sæben, det kommer an på! — Det viser erfaringen — ja, De har måske allerede selv erfareet det... Alt er blevet sat ind på at fremstille et vaskepulver med det størst mulige indhold af ren kernesæbe og med de specialetoffer, som giver ekstra-fordele... Det er lykkedes med HVID-VASK! Fra 1 dag kan De høste glæden af dette fremakridt!

HVID-VASK bevarer tøjets hvidhed længere!

HVID-VASK er et såkaldt Dispergent, det sidste fremakridt indenfor den moderne vaskevidenskab! Dispergent bevirker, at kalkreben, som dannes i blødgjort vand, ikke kan trænge ind i tøjet, men stødes bort. Tøjet vil aldrig gråne med tiden...

HVID-VASK gi'r tøjet en hvidhed, De aldrig har set magen til!

HVID-VASK får Deres vasketøj til at dufte af den dejligste renhed!

HVID-VASK vil gi' Dem ord for at være en dygtig husmor!

HVID-VASK er også bedre til maskinvask

7 ud af 10 husmødre kunne allerede efter første storvask tydeligt se forskel!

GARANTI
Hvis De vasker med HVID-VASK og ikke opnår den reneste og hvideste storvask, tilbyder vi GRATIS at vaske hele Deres storvask om.

HVID-VASK hver gang!

OLJEMØLLEN

Boligmangel og nye huse

De husvilde

Det var store problemer, byens styre stod med, da besættelsens 5. år endelig var overstået. Et af de mest alvorlige var dog nok den store mangel på boliger, der var en følge af, at byggeriet i krigsårene var faldet drastisk. I efteråret 1945 manglede byen således ca. 1100 lejligheder.

Allerede i 1942 havde Kommunen erkendt, at der måtte bygges for de stadig flere boligløse, og man gik derfor igang med at rejse 9 stokke rækkehuse ved Brendstrupvej – der ses i baggrunden på billedet herunder – med 68 lejligheder af varierende størrelse.

Selv om byggeriet her undervejs blev ændret til udelukkende at bestå af 1 og 2 værelseslejligheder, var det imidlertid langt fra nok til at løse boligproblemerne. Mange familier kunne ikke skaffe sig tag over hovedet, selv om endog meget dårlige boliger: havehuse, kældre og lofter samt baggårdsboliger blev taget i brug.

Lige efter krigen var forholdene særligt vanskelige. En del familier måtte således af Kommunen anvises plads i havnens tidligere administrationsbygning, i Teknisk Skole i Nørre Allé, i Paradisgades og Valdemarsgades skoler, på Gl. kirurgisk afdeling på Kommunehospitalet eller på »Tøndergården«, en tidligere tysk kasernebygning på Langenæs. Nogle af disse »bo-

liger« blev dog allerede opgivet i 1946, men fortsat levede på dette tidspunkt 268 familier i kommunale husvildeboliger, ved årsskiftet var det vokset til 299 for at kulminere i begyndelsen af 1948 med 302 familier. Først op i 1950'erne var disse tal for alvor faldende.

Selv om Kommunen søgte at hindre familier – der ikke forinden havde sikret sig en bolig – i at flytte til byen og søgte at stimulere boligejerne til at indrette taglejligheder ved tilbud om billige lån og hurtig tilde-
ling af byggematerialer, var boligforholdene fortsat håbløse for mange. Det blev nødvendigt at opføre særlige såkaldte nødboliger.

Allerede i 1945 blev det planlagt og vedtaget at indkøbe træhuse fra Sverige og Finland. De svenske huse blev opstillet i 1946. På Katrinebjergvej lå 18, på Fuglesangs Allé 6 og på Høgevej – nederst til højre på billedet – yderligere 13. Også på Gustav Holms Vej blev der siden rejst tilsvarende træhuse som i Fuglesangskvarteret, her dog kun 19. Alle var på 2½ værelse med køkken og toilet inde i huset. I 1947-48 rejstes – som det ses – i området vest for Katrinebjergvej »Finnebyen« bestående af 122 finske »Puutalotræhuse«, hver på 59 m². De var også indkøbt af Kommunen, men dog med salg for øje, oprindeligt for 27.000 kr. med 1.200 i udbetaling. På trods af denne indsats, var vanskelighederne dog fortsat store, så i 1947 havde

Kommunen indkøbt 31 såkaldte Hanstholmhuse af træ. De havde oprindeligt huset de fiskerfamilier, der var blevet tvangsforflyttet fra Hanstholm til Ræhr af tyskerne. Husene var små, 36m² med to små stuer og et køkken. De blev opstillet på Hanstholmvej mellem Katrinebjergvej og Paludan Müllers Vej.

Der var megen debat om købet af Hanstholmhusene. Alle var enige om, at de ikke var kønne, mens uenigheden var stor, når det drejede sig om spørgsmålet om, hvor gode de var at bo i. Håndværkerne, der her ses i færd med opførelsen, mente dog at »de var gode nok«, de var da »dobbelt isolerede« og derfor lune at bo i. De opfyldte dog ikke bestemmelserne i bygningslovgivningen, så de kunne kun opføres efter dispensation fra ministeriet.

Efter de oprindelige planer skulle de kun benyttes i få år, men sådan gik det nu ikke. Først i begyndelsen af 1960'erne forsvandt de sidste Hanstholmhuse.

Fra Kommunens side blev der ført nøje kontrol med de mange husvildeboliger og familier. Det var et klart politisk mål at undgå, at familierne skulle »brænde fast«, som det hed, i husvildeboligerne.

Familierne blev derfor almindeligvis flyttet til stadig bedre boliger for endelig til sidst at flytte ind i det offentligt støttede sociale byggeri hos boligselskaberne eller private husværter.

Det flade byggeri

Det var erkendt fra alle sider, at ikke mindst børnene kunne blive mærkede, måske for livstid, af en barndom under usle boligvilkår. Det var også baggrunden for boligloven af 1946. Her blev rammerne udstukket for efterkrigstidens offentligt støttede boligbyggeri.

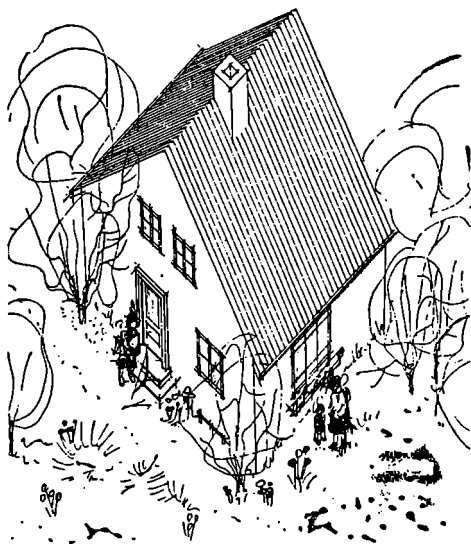
En særlig del af loven gav støtte til socialfilantropisk boligbyggeri, der netop skulle skaffe gode boliger til dårligt bemidlede, børnerige familier. En grundkapital på 5 % af byggesummen til et sådant byggeri skulle skaffes ved frivillige bidrag. Herefter gav stat og kommune hver 10 %, hvorved huslejen kunne reduceres med hele 25 % af byggeomkostningerne.

I 1949 tog borgmester Svend Unmack Larsen initiativ til, at byen skulle forsøge sig med denne form for byggeri. Der blev taget kontakt til Arbejdernes Andelsboligforening, der efter nogen tøven besluttede sig for at gå igang med opgaven samt bevilge de nødvendige 5 % af byggeomkostningerne.

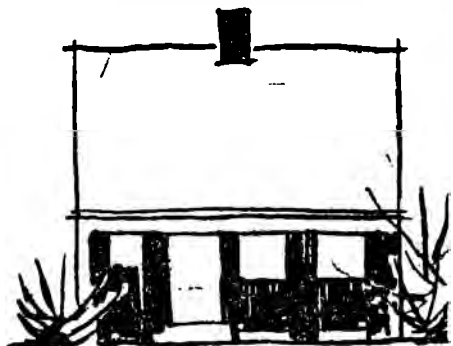
I efteråret 1949 blev der holdt rejsegilde på de første 24 huse ved Charlottehøj, de første i landet opført efter den nye økonomiske model. Interessen for husene var overvældende. Mere end 200 familier havde meldt sig, men kun familier med mere end 6 børn kom i betragtning ved tildelingen af husene.

En af de heldige var en familie med 11 børn. Den flyttede fra husvildebarakkerne på Brendstrupvej, hvor der kun var to små værelser og et lille køkken til rådighed. Huslejen havde her været 39 kr. om måneden. I det nye hus blev den præcis det samme, dog som følge af boligtilskud til 5 af børnene. For husstandens økonomi havde det også betydning, at der i den tilhørende næsten 500 m² store have kunne dyrkes grøntsager. Kål og kartofler var da også straks kommet i jorden, oplyste familiefaderen i et dagbladsinterview kort efter indflytningen i 1950. Her fremgik det også, at huset havde to stuer og et stort spisekøkken i stueetagen og soveværelse og børneværelse i tagetagen. Hertil kom toilet med vaskekumme og en rummelig entré. I et hjørne af køkkenet stod ovnen, der gennem et kanalsystem opvarmede hele huset.

Efter den overvældende interesse for de små huse blev tilsvarende planer taget op hen på efteråret 1949. Målet var denne gang 80 parcelhuse, og for at få gang i projektet satte borgmesteren en indsamling igang for at skaffe de nødvendige 5 % af byggesummen, der så igen udløste de offentlige tilskud. Yderligere blev interessen for hele byggesagen stimuleret gennem en offentlig arkitektkonkurrence. I juni 1950 lå besværelserne på Rådhuset. 47 forslag var det blevet til, hvoraf 3 af de 6 præmierede ses her. Det blev derefter over-

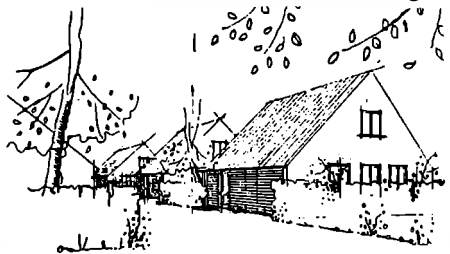

Arkitekt Poul C. Poulsens Forslag.

NORD-ØST

Arkitekt Knud Krølls Forslag.

Arkitekt Egon Kristensens Forslag.

ladt Arbejdernes Andelsboligforenings datterselskab Annex at finde frem til den mest anvendelige hustype, og i de følgende år voksede en hel bydel op i Vorrevangen, bestående – som det ses på billedet af området omkring Solhvervsvej og Grydhøjvej – af små huse, alle beboet af børnerige familier.

Det lave villabyggeri var i det hele taget populært i disse år. I sommeren 1950 kunne dagbladene således også oplyse, at en villaby med hele 260 villaer var på vej i det nordlige Århus. Private grundejere i parcelfo-

reningerne »Vorregangen« og »Nordvestpassagen« ville sammen rejse de mange villaer til omkring 1000 mennesker.

Arealet var blevet udstykket allerede i 1938-39, men krigen havde bremset de videre planer. Nu forelå der imidlertid nye, herunder også tegninger til 14 forskellige hustyper udarbejdet af arkitekt Egon Knudsen. De var alle i én etage og harmonerede indbyrdes med hinanden, hvorved hele kvarteret kunne fremstå roligt og smukt, som det hed.

På den anden side Randersvej gik det også stærkt i disse år. Det sociale boligbyggeri for Århus og Omegn var i færd med at opføre et rækkehusbyggeri. 45 boliger blev det i første omgang til, alle med udnyttet tagetage, og pyntelige tagkviste, sådan som det ses på billedet fra opførelsen af rækkehusene på Lindesnæsvej.

Rækkehuse dukkede op mange steder. Rundt om – ikke mindst i forstæderne – blev store områder omdannet til rækkehuskvarterer. Husene kunne ligge i lange lige rækker – i stokke, som det hed – eller, hvad der virkede mindre dominerende, forskudt i forhold til hinanden. En sådan løsning valgte bygherren i Risikov for de huse, der blev opført over for det senere byggede Veri Center langs Grenåvej, mens man blot nogle hundrede meter derfra bag Grenåvej opførte rækkehusene i lange lige rækker.

Såvel de almennyttige byggeforeninger som de private bygherrer deltog i disse års lave byggeri. Langt hovedparten af de mange nye boliger i byen gik dog i højden.

De store blokke

Endnu efter krigen var der store uudnyttede grunde langs og bag Ringgaderne. Det blev da også i første omgang her, der blev sat fart i opførelsen af nye store boligblokke.

Først blev det store byggeri Viborggården, der var blevet standset af krigen, gjort færdigt, og siden blev der flere steder langs den store trafikåre planlagt byggerier.

I årene 1949-52 rejste Arbejdernes Andelsboligforenings afdeling »Annex« boligkvarteret »Rytterparken«, nord for Barnows tømmerplads ved Nordre Ringgade. Bebyggelsen, der ses på billedet herunder, bestod af 16 stokke i 3-6 beboelselag, som det hed, med i alt 45 opgange og 456 lejligheder på mellem 50 og 112 m². »Rytterparken« var blevet til efter en arkitektkonkurrence, og dommerkomiteen havde ikke mindst hæftet sig ved arkitekt Salling-Mortensens elegante udformning af gavlene ud mod Ringgaden samt de mange luftige altaner.

I samme område stod boligforeningen også bag opførelsen af »Skovvangsparken« med 109 lejligheder, og længere nede ad Ringgaden, i Møllevangskvarteret,

ret, rejste forskellige boligforeninger mellem 1945 og 1952 en hel ny bydel, bestående af karakteristiske vinkelblokke. Siden blev hele kvarteret afsluttet med opførelse af en ny kirke og byens største skole.

Der skete i det hele taget meget. Fra Charlottenhøj og Vorrevangen i den nordlige bydel til den sydlige bydel langs Skanderborgvej og Marselis Boulevard og helt ud i forstæderne. Overalt var der gang i højhusbyggeriet. De største blokke på Charlottenhøj var på 7 etager, hvortil kom to kælderetager, bl.a. for at skaffe den nødvendige plads til cykler, pulterrum og varmecentral.

Der blev ikke længere bygget skrabet. Centralvarme, bad og WC var blevet standard, og i køkkenerne sås stadig oftere elektrisk komfur og køleskab. I kælderen blev der indrettet moderne fællesvaskerier og til de større bebyggelser, som bl.a. Rytterparken, hørte naturligt selskabslokaler, garager og butikker, måske suppleret af en børnehave.

Byen ændrede karakter ganske hurtigt i disse år, hvor nye kvarterer og boligområder skød frem. I sommeren 1955 lavede Demokraten ligefrem en lille sommerkonkurrence blandt læserne. De skulle gætte, hvorfra 8 billeder af nye boligkvarterer var taget. For

at man kunne deltage i lodtrækningen om de udsatte 50 kroner, skulle alle otte besvarelser være rigtige – og dem var der ikke mange af.

Der blev også tid og råd til at se på det ældre »nødbyggeri«, bl.a. de allerede omtalte husvildeboliger fra 1942 ved Brendstrupvej.

I samarbejde med boligforeningen »Ringgården« blev kvarteret omkring 1955 saneret efter en samlet plan, og fik et helt nyt udseende. Nogle af de gamle blokke blev revet ned for at give plads og luft – mens andre fik lov til at stå efter en gennemgribende modernisering. Yderligere blev der opført nye rækkehuse i området for at skabe et blandet kvarter. De bedst stillede husvildefamilier fik tilbudt en lejlighed sammen med andre fra boligforeningens venteliste. Man ønskede fra byrådets side bevidst at slippe af med husvildeboligerne, at blande beboerne og skaffe velordnede boligforhold. Derfor fik boligkvarteret også et nyt navn. Det blev kaldt Bildbjergparken.

I august 1955 kunne de første familier flytte ind. Flyttelæsset er ankommet, og hele familien er travlt optaget med at få alt stillet på plads i det nye hus, hvor der i modsætning til de gamle husvildeboliger var skaffet lys og luft, bl.a. ved at erstatte de gamle små vinduer med nye store vipperuder.

Boligforeningernes planer blev stadig større i disse år. Politikerne var betænkelige, fordi der ikke længere kunne skaffes tilstrækkeligt med byggegrunde i Kommunen, og dele af aktiviteten måtte nødvendigvis flyttes til forstæderne. Her rejstes i disse år store kvarterer i Holme, i Højbjerg, i Vejlbjerg-Risskov, hvor bl.a. Veriparkens høje knækkede boligblokke blev et markant byggeri ud mod Grenåvej. Bag de omfattende byggerier stod boligforeningerne i forstæderne. Nogle var af ældre dato, mens andre blev til for lokalt at dække den voldsomme efterspørgsel efter nye boliger. Byggeriet havde sidst i 1950'erne fået et så stort omfang her, at den kommunale statistik viste, at en trediedel af Storårhushus' næsten 10.500 boligforeningslejligheder lå i forstæderne.

Endnu var der dog plads på Langenæs.

De høje huse på Langenæs

Kommer man til Århus med toget sydfra, er Langenæs' markante skrænter, det første, der fanger øjet. »Næsset« er da også blevet kaldt byens hjørnegrund mod sydvest, og det ligger som en ø, omgivet af trafik. Fra Skanderborgvej virker området fladt, men begiver man sig ind på arealet, viser det sig at være et særdeles »levende« terræn, præget af den store dalsænkning.

Endnu i 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne var det frodige område hjemsted for kolonihaver, og kolonihavefolket kunne herfra nyde udsigten ud over Brabrand sø. Det var altså et særligt område, byen her havde liggende i sin umiddelbare nærhed. Det vidste man naturligvis godt på Rådhuset, og derfor skulle der heller ikke gives los for tilfældigt byggeri. Bebyggelsen af det store område skulle nøje planlægges, og Århus Byråd indbød da også allerede i vinteren 1949 danske arkitekter og ingeniører til en konkurrence om en fremtidig bebyggelses- og gadeplan for arealet »Langenæs«.

I april 1950 forelå dommerkomiteens afgørelse, efter at ialt 48 forslag havde været til grundig behandling. 1. præmien blev tildelt arkitekt Poul Erik Skriver og ingeniør V. Mallings, København, men ingen af de præmierede forslag kunne dommerkomiteen dog ubetinget gå ind for. Man var betænkelig ved en for udstrakt højhusbebyggelse, ikke blot af hensyn til området, hvor de måske kunne virke for dominerende, men også fordi dommerkomiteen mente, at erfaringerne med højhuse i landet endnu var så ringe, at man ikke vidste, hvordan folk ville synes om at bo i dem.

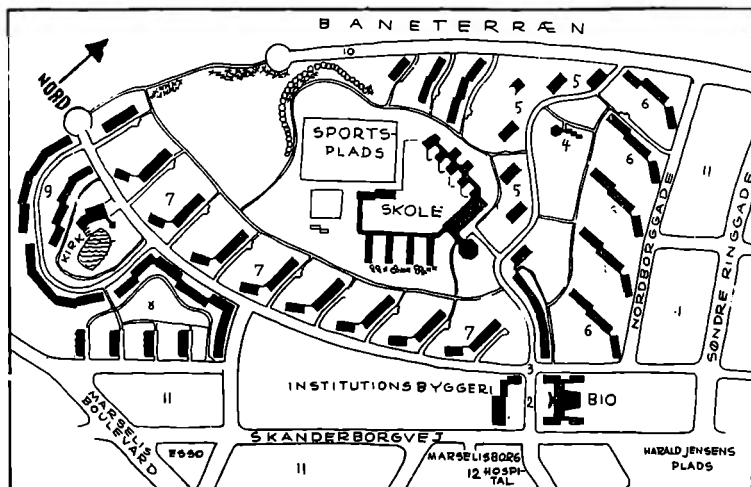
I forsommeren 1951 var bebyggelsesplanen endelig færdig, efter at de præmierede forslag var blevet sammenarbejdet.

Hovedideen for det præmierede forslag var dog fastholdt: området skulle have et vist helhedspræg. »Den lette luftige karakter, den vidunderlige udsigt, det smukke terræn med slugten mod vest og endelig mangelen på massive veje i hele kvarteret« – alt det, skulle gøre Langenæs til noget for sig selv, som rådmand og viceborgmester I.C. Sørensen sammenfattede det over for pressen. I de følgende år kom byggeriet igang på det store areal, selv om det ikke helt blev som efter den oprindelige plan, der her er gengivet fra dagspressens referat af rådmandens orientering om sagen.

Langs Langenæs Allé rejstes 4 boligblokke på hver 7 etager. De blev alle udstyret med elevatorer placeret uden for husene for at dæmpe støjen. Det var nu ikke disse blokke, der påkaldte sig mest interesse. Det var højhusene på kanten af arealet ud mod banegraven. Oprindeligt havde dommerkomiteen, som nævnt, været bange for sådanne huse, men alligevel kunne man i 1960 holde rejsegilde på højhus nummer 2 – og der var allerede planer om en blok 3.

I hver blok, der var på 15 etager, var der indrettet

omkring 120 lejligheder i størrelser fra 1 til 3 værelser. De mange altaner og markerede lodrette og vandrette bånd gav det store byggeri et lettere og luftigere præg.

De høje huse var opført ved hjælp af den nyeste teknik. Byggeelementerne var fremstillet på fabrik, og ved hjælp af store kraner på byggepladsen blev de tunge elementer efterhånden løftet på plads. Mange fandt morskab i uge efter uge at følge, hvordan den ene etage efter den anden kom på plads.

Der havde på forhånd været stor interesse ikke mindst omkring den første blok, der populært blev kaldt kollektivhuset. Det var tanken, at ældre skulle flytte ind og slippe for det daglige besvær. I stueetagen var der nemlig indrettet en restaurant, hvorfra beboerne i huset var forpligtet til at aftage et vist antal måltider. Ved foden af det store hus blev der i en lav pavillon indrettet mindre forretninger, og kollektivhuset var på det nærmeste planlagt som en lille by i byen. Der blev ansat en portner, der påtog sig ekspedition af pakker, breve og vask. Han kunne også træffe aftaler om rengøring og sygepleje. I det hele taget tilstræbte man en betjening som på et første klasses hotel, men – og det var væsentligt – med bevarelse af den enkeltes mulighed for indretning af sin beboelse efter egen smag, helt som i ethvert andet byggeri.

Områdets butikscenter, et begreb, der var på frem-march fra sidst i 1950'erne, var ellers opført ud mod Skanderborgvej. Her indrettede butikskæden Vime og Brugsen hver et supermarked, der skulle betjene det store boligkvarter, der fuldt udbygget var planlagt til omkring 9.000 mennesker.

Nye stoffer – nye moder

Varemangel og omsyning

Der var trængsel i trikotageforretningen, og de mange kunder på billedet illustrerer, med hvilken iver og forventning en udvidelse af tekstilrationeringen i februar 1946 blev modtaget. Aarhus Stiftstidende fortæller, at mange stod i kø i flere timer, før butikkerne åbnede denne kolde vintermorgen, og de fleste forretninger måtte da også melde udsolgt inden middag.

Tøjrationeringen havde man levet med i de sidste krigsår. Det var dog ikke alle slags tekstiler, der var rationeret – af den simple grund, at der ikke var lagre så store, at der var noget at dele ud af, og meget blev handlet »under disken« til gamle kunder. Først i 1946 begyndte forsyningerne at øges, så en mere retfærdig fordeling kunne muliggøres. I 1948 ophørte rationeringen af trikotagevarer, mens metervarer af silke, kunstsilke og krigsproduktet cellulid endnu en tid kun solgtes på mærker.

Da handelen med strømper blev frigivet i 1949, var det slut med en af de små daglige plager for næsten alle kvinder: den evindelige strømpestopning. Og efterspørgslen var stor. Magasin solgte på et par dage 4000 par, selv om de var dyre, som det også fremgår af Sjørup Jørgensens annonce. Lige efter krigen, da amerikanerne sendte gavepakker til familie og venner i Danmark, havde nogle få heldige stiftet bekendtskab med de nye nylonstrømper, der overgik alles forventninger i holdbarhed. De blev ved rationeringens ophævelse en mulighed, der stod åben for alle.

Var der knaphed på varer, blomstrede fantasien til gengæld: alt, hvad man havde, kunne bruges til noget andet. Af lagner – eller telte – kunne syes manchetskjorter eller cotton-coats, de lette frakker, der var blevet så populære under krigen. Nogle skræddere averterede med omsyning af habitter: de blev simpelt hen vendt. Så man en herre med reverslommen i den forkerte side, vidste man, hvad der var sket, men sådan gik så mange. En habit kunne syes om til spadseredragt til fru, idet nederdelen da fik et enkelt læg både for og bag. Eller den kunne blive til korte eller lange bukser til drenge.

Havde man ikke mærker nok til skjorter, og hvad man ellers fik behov for, var der mulighed for at bytte sig til de ønskede sager, hvis man selv havde noget, der var mangel på, som f.eks. cykeldæk.

I aviser og håndbøger vrimgede det med gode råd om, hvordan man let og fikst kunne strikke nye fødder i slidte strømper, sætte foer i vintertøj af gammelt

uldent undertøj og lave indlægssåler af gamle filthatte, alt kunne bruges.

Var man ikke selv fiks på fingrene, kunne man – hvis man hørte til den gruppe, der gav mindre end 130 kr. årligt i statskat – få hjælp i omsyningscentralen i Mejlgade, der ses på sidste billede. Her oprettede Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse i 1941, støttet af Århus kommune og Økonomi- og Arbejdsministeriet, en systue for arbejdsløse syersker. For 25 øre i timen kunne man få repareret eller omsyet brugt tøj – hvis skatten altså var under de 130 kr. – ligesom børnetøj kunne byttes til noget større for en beskeden betaling.

I 1950'erne bedredes tekstilsituationen så meget, at centralen blev omstillet til omskoling af erhvervshæmmede kvinder. Tøjreparationerne blev suppleret med kittel- og buksesyning for konfektionsfabrikker, og de gamle trædesymaskiner, som ses på billedet, blev udskiftet med de nyeste modeller.

Silkestrømper
1. sortering,
fuldfashionerede og vrangvendte,
tindes i forsk. sommertarver
sælges nu uden mærker
pr. par 5,20

*Sjørup
Jørgensen*

Skotskternet og poplin

Da børnene på denne side blev fotograferet i midten af 1950'erne, var forsyningssituationen totalt ændret. Der var ikke længere behov for nogen rationering af stoffer og beklædning, og det blev nu muligt at vælge og vrage, når man skulle anskaffe noget nyt. Nogle af de stoffer, der var mest eftertragtede til børn, kom fra fabrikken Gredana i Grenå. Det var blandingsstoffer af uld og bomuld, småternede, sribede eller ensfarvede i lette, friske farver.

Måske er den lille piges kjole af gredana. Stilen er typisk for en pæn kjole til småpiger. Kjolen har et lille bærestykke med et broderet stykke smock-syning nedefter. Ærmet er langt og rynket til en smal manchet ved håndleddet. Om halsen har pigens en hvid krave, strikket af perlegarn, og skiftet mellem ret- og vrangstrikning gør kraven plisseret. Til kjolen har sikkert hørt bukser af samme stof. På benene har hun hvide halvstrømper, og hendes støvler kan godt se ud til at være af Adi-fabrikat, som på den tid var meget eftertragtet til børn på grund af den gode pasform.

Den store bamse bærer et drengeforklæde: syet i ét stykke og knappet på skulderen.

De to lidt større børn – 7 og 4 år – er i vintertøj, klar til at gå ud. Den lille fyr med rygsækken har en vind- og vandtæt poplin-jakke med varmt foer; drengefrakker var ved at gå af mode, afløst af det langt lettere tøj af poplin, syet som anorakker og vindjakker. Bukserne er knickers af skotsk donegal-tweed. De afløste de »gammeldags« halvlange plusfours, kaldet pludderbukser, som længe havde været almindelige. Rigtig lange bukser havde drenge kun på til afdansningsbal, suppleret med en hvid skjorte og en bunden butterfly. Om sommeren havde de helt korte lærredsbukser – spejderbukser. De ternede knæstrømper var også sidste mode ligesom skoene, der er i mokkasinfaccon med snørebånd. En skindhue med brun besætning afslutter påklædningen. Den model havde været den almindelige varme hue i et par generationer, hvis man ellers havde råd, men blev få år efter afløst af de modeller, vi kender i dag.

Pigens er i en frakke af kraftig engelsk flannel. Det skotskternede halstørklæde dækker fortil en brun pels-

En yndig kjole til den lille
konfirmandinde

Ønskekjolen til efterårets konfirmandinde
finder De i FDB-Magasinet.

Vi har et væld af smukke kjoler
i mønstret og glat taft, organza-cåtre og till.
Kjole som tegningen
i mønstret taft med blondebesætning

48⁵⁰

SØNDERGADE 74 - TLF. • 2 90 00

Konfirmand- udstyret er parat

HABIT

I elegant koksfarvet kam-
garn i moderne facon med
slids

..... fra 145.-

TWEEDJAKKE

I den helt vigtige koksfarve
og itallensk præget

facon fra 120.-

BENKLÆDER

i terylene — der aldrig skal
presses — flere

koksgraa nuancer 66.-

TWEEDFRAKKER

er blevet den store mode og
findes i mange flotte des-
sins og faconer

..... fra 148.-

SKJORTER

I smuk, hvid strygefri poplin
med elegant flip-

facon 23⁵⁰

— SE IND EN DAG

tlf. 33 666

krave, og sammen med den runde filthat, der matcher i farven, liver det op i de ellers grå og brune farver. Skoene er brune som drengens, mens strømperne er ensfarvede, lange og maskinstrikkede med brune pilestikninger op ad benet. På hænderne ses hjemmestrikede fingerhandsker i brunt og gråt, og en lille plastiktaske fuldender den lille dames påklædning.

Også konfirmationstøjet skiftede karakter i denne periode. Fra den helt lange hvide kjole med ganske lidt vidde og meget enkelt snit, der afløste den sorte konfirmationskjole, som pigernes bedstemødre havde haft på, skiftede moden til en anden længde. Først til den kun ankellange, som var langt lettere at bevæge sig i; siden krøb kjolen lidt efter lidt op ad benet for i 1960'erne at slutte lige under knæet. Som FDB's annonce fra 1955 viser, kom der også andre muntre detaljer med: mere vidde, en pyntelig krave og et bindebånd i taljen, en stil, der mere passede til pigernes alder, og samtidig gjorde kjolen mere anvendelig til skolefester og anden selskabelighed bagefter.

Også drengene fik mere anvendeligt tøj. Annoncen fra H.C. Andersen har nok den mørke habit med, som

længe var en selvfølge, men flere og flere fik i stedet den averterede tweedjakke med terylenebukser. Det klædte dem også bedre. Til konfirmationen hørte stadig en frakke, og for mange store drenge var en filthat i moderne facon endnu den store drøm: så var man voksen.

Brigitte Bardot og Tommy Steele

Med krigens afslutning vendte fabrikkerne verden over deres produktion mod »hjemmefronten«. Den havde også i enhver henseende behov for at begynde på en frisk efter krigsårene med afsavn af enhver art. Inden for tekstilindustrien var der allerede under krigen blevet eksperimenteret med andre råstoffer end uld, bomuld og silke, dels i krigsproduktionen, bl.a. til faldskærme, dels i beklædningsindustrien, hvor f.eks. cellulid blev lavet af cellulose.

Skønt celluliden var almindelig foragtet af brugerne, der ikke kunne få andet – den havde også mange mindre gode sider – så blev den alligevel begyndelsen til en revolution, idet der fortsat blev arbejdet på dette felt verden over. Terylene, enkalon, crepe- og spun-nylon var nogle af de nye kunstige stoffer, og de blev suppleret med stoffer af uld og bomuld, der ved kemiske behandlinger opnåede nye værdsatte egenskaber: de blev krøl- og krympefri og farveægte (f.eks. gredana og viyella). Bomulden blev yderligere behandlet, så den blev mer eller mindre strygefri (som everglaze og

»bæk og bølge«). Det gav en stor lettelse i arbejdet med tøjets vask og vedligeholdelse og en stor tidsbesparelse for husmoderen.

Til dette udbud af nye varer kom der et nyt købedygtigt publikum: de unge. Sideløbende med samfundets stigende velstand foregik der en frigørelse af dem. De behøvede ikke længere at støtte forældrehjemmet og kunne derfor disponere over selvtjente penge. Fra omkring 1950 blev de kaldt teen-agere, og de fik helt deres egen stil i en hidtil ukendt udstrækning. Der var dog endnu ikke noget, der hed uni-sex: nok gik piger med lange bukser, men deres kjoler, bluser, sko og huer var en forynget udgave af de voksne kvinders tøj, og selv om de unge mænd fjernede sig fra habitter, overfrakker og bløde hatte, havde de stadig håret kortklippet.

På billedet til venstre ses to mannequin'er i sommertøj, fotograferet på Magasins tag før den store ombygning. Dragten med knæbukser er nok ikke blevet revet væk i Århus; men den anden, den Brigitte Bardot-ternede med hvide kantlidser, blev umådelig populær i lang tid. Alle unge piger ønskede sig tøj af dette småternede bomuldsstof. Hvide, lidt højhælede sko hørte sommeren til og – hvis det skulle være lidt fint – hvide handsker. Små hatte var også på mode til de unge piger, særlig fiks var nok tegneren Christels kollektion af klokkehatter og baretter, som sad godt på

det forholdsvis korte hår, som de fleste havde, hvis de da ikke havde bevaret deres hestehalefrisure fra skoletiden.

De unges verden var også dengang fuld af idoler: James Dean, Elvis Presley, Cliff Richard og Tommy Steele var nogle af dem. Den Århusdreng, der her er fotograferet, har måske været til Tommy Steeles koncert. Han ligner ham i hvert fald til forveksling. Ternet skjorte uden slips, tofarvet sweater med lynlås, sko

uden snørebånd og cowboybukser, kun rullet op for nede. Dreng og helt unge mænd gik hen imod slutningen af perioden stort set ikke i andre slags bukser til daglig, og efterhånden fulgte pigerne trop. Om det så er håret, så er det Tommy Steeles – det samme er fingerringen. Kun et lille borgerligt træk er tilbage: for ikke at snavse den polstrede stol til står han med foden på en avis, men det er nok et krav fra hans fornuftige mor!

Til venstre er Miss Århus 1959, Birthe Juul Nielsen, lige blevet kåret. Under den smukke, enkle taftkjole anes et underskørt med festonkant. Det er en behersket rest af en stærk dominerende mode i 50'erne. Et skørt under en almindelig daglig kjole var ikke nok, der måtte flere til, hvis man skulle imponere de andre piger, og allerbedst var det, om der var en tynd stålwire nederst i et af dem.

De forårsklædte piger er fra den store strøgforretning Lyhnes præsentation af nye anorakker i 1953. De er alle kortklippede og har flade snøresko på. Pigen med ryggen til har nylonstrømper med forstærket kile og søm bagpå. Sad den skævt, var man ikke rigtig velklædt.

New look og fast flip

De unge var hurtige til at godtage de nye moder, og deres forældre fulgte med, om end i lidt mere adstadigt tempo.

Den største forandring i herrernes påklædning skete ikke i snittet. Ændringen var nye stoffer. Kunden på billedet herunder ser på skjorter hos Axel Kaufmann på Søndergade. Måske overvejer han vejledet af ekspedienten indkøbet af en strygefri skjorte, som var den store fornyelse, og som sammen med den faste flip gjorde det muligt også for den enlige herre at være velklædt, uden at skjorterne skulle på vaskeri til stryging. Nu kunne han blot skylle skjorten op om aftenen. Den lange ulster med store reverser blev afløst af en kortere frakke uden bælte, hertil en tweedhat som Mr. Higgins i *My fair Lady*, en af tidens store filmsuccesser. Det fremgår ikke tydeligt, om ekspedienten til de grå bukser bærer blazer, den lette jakke, der var en anden fornyelse, eller det blot er en afvigende jakke, som også blev moderne til den afløsning af det traditionelle jakkesæt, som trods alle modepåhit stadig holdt sig.

Ville man ikke skifte til det stadig mere udbredte sportslige dagligtøj, kunne man udskifte sin vest med en ternet eller ensfarvet, der matchede med bukser og jakke, men lavede op sammen med slipset, der stadig var i brug til habitten, som det ses i annoncen fra Stjernemagasinet i Handelsbankens Hus.

Modeblade fra Fønnesbeck

Sommerens Kjoler

Elegante, moderne Faconer — naturligvis i den nye Længde — og en rig Variation i friske Farver og livlige Mønstre
fra 98,00

Fønnesbeck
...daa Clemensbro

Et par år efter krigen, i 1947, sendte den parisiske modeskaber Christian Dior sit »new look« på markedet, og det blev den store succes i et par år. Fønnesbeck, det store københavnske modehus, som havde filial på Clemensbro, averterer med to kjoler, der begge har den rigtige new look-længde til midt på benet. Modellen til højre har også den rigtige vidde og

den markerede smalle talje, der for nogle damer nødvendigjorde et lille taljekors, et Torsolette. Den anden model er draperet og måske mest anvendelig til aftenbrug og til lidt ældre piger.

Til enhver dames påklædning hørte en spadsere-drugt. Her i Stjernemagasinet's annonse, hvor hele familien er »søndagsklædt«, ses den »skræddersyede« med de enkle linier, men som hos mændene gik moden stadig mod en friere og mere sportslig påklædning.

Under krigen trængte de lange bukser, slacks, til kvinder sig mere og mere frem, og den udvikling fortsatte. I annoncen fra Den vordende Moder fra 1955 ses de lange bukser anvendt under en løs busseronne, men ellers var de vide jakker og nederdele det mest brugte under de omstændigheder. Disse færdigsyede omstændighedskjoler var også et efterkrigsfænomen. Før den tid måtte man enten sy tøjet selv eller betale andre for at gøre det. At der opstod specialbutikker af denne art, ofte kombineret med salg af babytøj, vidner også både om vareriglegheden og den voksende velstand.

Nyt tøj til hele familien

STØRSTE UDVALG
 FØRST MED NYHEDERNE
 BEDSTE BETINGELSER

Se alt det nye i

STJERNE-MAGASINET PAA RAADHUSPLADSEN
 Deres kontoforbindelse
 i godt tøj.

Paa opfordring af læger og jordemødre har vi fremstillet den helt rigtige svangerskabs- og ammebusteholder (patent-anmeldt) ... 29⁵⁰

Elastiske benklæder, der helt afløser det gammel-dags svangerskabskors. Anbefalet af læger og jordemødre 10⁸⁵

Aftagel. strømpeholdere hertil 1⁸⁵

Husk vort store udvalg i babytøj.
 Specielt kan vi tilbyde dobbelte gazebleer, str. 72x75, som grundet heldigt indkøb sælges for pr. 1⁵⁰ stk. kr.

Yndig busseronne i sort med livlige tyrolerborter 24⁵⁰
 Bekvemme slacks i gabardine .. kr. 33.00

Lun spadserekjole i krølfrt nouveauté, fmas i flere yndige smaa-mønstrede des-sins kr. 48⁰⁰

Elegant spencemøt, (overdel og nederdel) i Donegal tweed, en meget klædelig og anvendelig model kr. 56⁰⁰

Fiks mønstret vistra pique til lune foraar-dage. Slankende læg for og bag ... 58⁵⁰
 kr. 58⁵⁰

Nederdelen patentørst

Nyt i hjemmet

Bondemøbler og vægreoler

Dengang som nu var der på samme tid stilsforskelle fra hjem til hjem, men mere fremherskende var det, at det enkelte hjem rummede stil- og tidsforskelle. Det første billede viser to stuer hos afdelingsleder Frank Fahrenholtz i Skolegyde. Gamle møbler står mellem nyhvervede, som dog ikke er moderne; men mange små detaljer viser samtidig, hvad der var typisk og nyt.

Møblerne tilhører forskellige stilarter: det hvidmalede bord fra 1920'erne, klunkesofaen uden klunker fra 1890'erne, restaurerede bondemøbler fra 1800-tallet i

karnappen er gamle. Det nye er den runde, flade Le Klint skærm i loftet, fjernsynet på bordet over for sofaen, den plisserede hvide bordlampskaerm, den enkle gardin- og portiereophængning, løb-kurven på gulvet med gummiplanten og endelig den grønne plante i vinduet med de krybende ranker. Her er kun en enkelt plante, men andre havde mange. De hang på væggene i kunstfærdige ophængninger og sendte deres lange stængler ud og ind mellem billederne.

Det stilrene blev dyrket af FDB, der prægede mange unge hjem i tiden efter krigen. Hvor SAS nu har sin ekspedition på Banegårdsplads, havde FDB sin første

Århus-butik, A/S Coordina, og senere blev en endnu større forretning knyttet til »Brugsen« på Vesterbro Torv. FDB knyttede førende arkitekter til deres masseproduktion af møbler, anerkendte arkitekter som Hans J. Wegner, Børge Mogensen og Mogens Koch skabte helt nye møbeltyper, der ikke alene var populære i unge hjem dengang, men stadig forhandles, også uden for Danmark.

For en overkommelig pris blev det nu muligt for mange flere at købe kvalitet: lette, lyse møbler, der var nemme at renholde, nemme at flytte rundt på under stuernes rengøring og samtidig af god forarbejdning. FDB udarbejdede et system af skabe og reoler, der i stil svarede til de andre møbeltyper, og som ved sine standardmål gjorde det muligt at sammensætte efter behov og efter den forhåndenværende plads. Skænken på denne side er fra dette system. Som det ses gennem den åbne skabslåge var den yderst rummelig. Hylderne, som i øvrigt var løse, var beregnet efter målene på de stel og glas, der almindeligvis var i handlen.

Det sidste billede er fra den store boligudstilling i Århus-Hallen i 1955, Bo 55. Her anes lige yderst til venstre en vinduespersienne og på bagvæggen et elegant reolsystem. Begge dele skyldes Århus-fabrikanten Paul Cadovius, som startede sin virksomhed her i byen, men som senere udvidede den og blev verdenskendt på sine persiener med letmetallameller og reolsystemet Royal, som bestod af lodrette hullede stænger, der skulle skrues i væggen, og løse hylder i varierende længder, som med små skruer kunne anbringes efter ønske. Det blev moderne at anbringe – som det også ses på billedet – vaser, fotos eller andet nips på nogle af hylderne. Det gav reolen et lettere præg, end hvis bøgerne havde stået tæt – måske havde man heller ikke så mange bøger.

I forgrunden ses delvis et af tidens moderne sofasæt. Foruden de to lette stole, placeret ved siden af hinanden foran det aflange sofabord, hører en tilsvarende sofa på bordets anden side til.

Vidundere i nøddetræ

I 1946 var der 26.545 licensbetalende radiolyttere i Århus, mens antallet af husstande var 35.215. Det var således en betragtelig del af borgerne, der dagligt lyttede til radioens udsendelser, og mange omfattede den med den samme interesse, som siden er blevet fjernsynet til del, og en hørespilserie som Francis Durbridges Gregory-mysteriet kunne tømme gader og biografteater. Interessen gjaldt ikke blot programmerne, men også selve radiokassens udformning optog sindene. Fabrikkerne udsendte hvert år kataloger med nye modeller. Nedenstående skabsradio med gramfon var manges drøm. Det er en såkaldt Grandessa, bragt på markedet i 1950 af Bang & Olufsen, der netop havde 25 års jubilæum.

Selve kassen er af nøddetræ, den mest benyttede træsort til så godt som alle radioapparater, kun til de dyreste modeller brugtes valnøddetræ. Noget forholdsvis nyt var det, at der var indbygget en gramfon – ordet pladespiller trængte først frem i disse år – og at der i den nederste halvdel på hver side af højttaleren var rum til opstilling af plader.

Det er ikke tilfældigt, at skabsradioen er anbragt ved en overpolstret lænestol med askebæger på armlænet, holdt i balance af et langt ruskindsbånd. Det viser, hvem der var købere til dette »voldsomme« møbel: de lidt ældre velbjegete borgere, som satte pris på det repræsentative. Langt de fleste – og især de unge – foretrak en model af lidt mere beskedent format i stil med den følgende model, som er fra 1954, bragt på markedet af det hollandske firma Philips. Den er stor og klodset, men betegnes i reklamen som lille og handy. At den også omtales som højdepunktet af teknik skyldes, at den usynligt indeholder en gramfon: når »låget« lukkes op, dukker gramfonen op oven på radioen.

Det blev også moderne at have mere end et apparat, ikke mindst, da den transportable transistorradio fra slutningen af halvtredserne begyndte at gå sin sejrs-gang. I perioden 1945-60 steg antallet af licensbetalende med ca. 35 %. Oprindeligt skulle der betales for hvert apparat, derefter fulgte en særlig familielicens, og fra 1960 skulle hver husstand kun betale én licens.

På samme tid rykkede fjernsynet frem. Danmarks Radio begyndte sine fjernsynsudsendelser i slutningen af 1950. Som statistikken viser, varede det dog nogle år, før Århus kom rigtigt med. I 1954 var der således kun 3 århusianere, der betalte fjernsynslicens, og det var først efter at modtageforholdene i 1956 var blevet forbedret væsentligt ved opførelsen af senderen på Søsterhøj, at udviklingen tog fart.

De første apparater var dog for mange ikke en hjemmets fornøjelse. De måtte søge deres hunger efter det nye tilfredsstillet i radioforhandlernes vinduer, der viste udsendelser; det samme gjorde biografteaterne i deres foyer mellem forestillingerne. Og mange blandt de første familier med fjernsyn fik oftere gæster – især når der var noget særligt populært på skærmen. Ikke

År	radiolicenser	fjernsynslicenser
1954	34.886	3
1955	33.652	22
1956	33.373	85
1957	33.807	2.222
1958	34.333	5.084
1959	35.424	9.539
1960	35.836	14.223

tragt ovenpå – har udviklet sig til stadig mindre, fladere og fikser kabinetter, i stærk konkurrence med båndoptageren, der kom frem i 1950'erne, og som gjorde det muligt for musikere at lave deres egne yndlingsprogrammer. I begyndelsen blev den nok ikke brugt så meget af private, den var mere et praktisk hjælpemiddel på kontorer og i institutioner til optagelse af samtaler og lignende.

mindst børnene fandt det nye medium særdeles spændende, men ikke alle var så heldige som dem på billedet her, der gæstfrit er inviteret ind til fru Holm på Kriegersvej for at se »Børnetime«.

Grammofonen har været nævnt et par gange. Den er ældre end både radio og fjernsyn, men var dog ikke allemandseje. Noget tal på købet af grammofoner – pladespillere – har vi ikke, men interessen, ikke mindst blandt de unge med deres voksende musikbehov, steg under den stadige velfærdsstigning efter krigen. Også her er der sket en stor forandring i modellerne, der fra de store kasser – i »gamle dage« med

Køkkenet som laboratorium

I modsætning til støvsugerens, som ikke har ændret sig meget fra den kom i brug i almindelige hjem, har næsten alt andet i selve husførelsen skiftet karakter. Allerede i 1930'erne blev der installeret køleskabe, gaskomfurer og vaskemaskiner i luksuslejligheder, men først i 1950'erne tog udviklingen fart.

Mens køkkenredskaberne nu blev lavet af aluminium og rustfrit stål – eller i plastic – uden at skifte meget i formgivning, undergik de hårde hvidevarer en gennemgribende forandring. Komfuret fra Voss' fabrik solgtes i 1951 for 376 kr. Det er forsynet med bordplader og emaljeret ovn med grillrist, men siden kom andre finesser til.

Det store billede viser en anden nyskabelse: elementkøkkenet. Det er tegnet af den århusianske arkitekt N. Chr. Skjøth og sat i produktion af Jysk Køkken Salg ved tømrermester Overgård, Århus. Her ses et indbygget køleskab med ventilationsriste. De første køleskabe var kun forsynet med en meget lille frostboks, og hvis de havde en æggehylde i lågen, var det højden af finesse; men det blev hurtigt anderledes, da husmødre og fabrikanter i det nye samfund med kvindens udeerhverv opdagede, hvilken lettelse det bragte, at maden kunne indkøbes og opbevares mere ratio-

nelt, hvis køleskabet – og ti år senere også fryseren – var rummelig.

På køkkenbordene er lagt de nye laminatplader, og lågerne kunne leveres fineret med mahogni, eg eller teak.

De mindre, elektriske køkkenmaskiner som røremaskiner, håndmixere, brødrister og termostatstyrede strygejern dukkede også op gennem 1950'erne, og de har ikke ændret sig meget siden. Pålægsmaskinen,

kaffemaskinen og opvaskemaskinen hører først 1960'erne til.

Blandt de mange elektriske hjælpemidler, husmoderen kunne anskaffe, har nok ingen været så højt skattet – i hvert fald af de unge – som vaskemaskinen og dens følgesvend tørrecentrifugen. Af alle huslige sysler var vask af familiens tøj den mest besværlige og dermed den mindst populære.

De elektriske vaskemaskiner fandtes i luksusbyggeriet før krigen, men dog beregnet til fælles afbenyttelse og derfor installeret i ejendommenes kældre. Sådan fortsatte udviklingen efter krigen. Der kom elektrisk vaskeri i de nye ejendomme, og mange af de ældre fik de gamle gruekedler, vaskevugger og vridemaskiner udskiftet til elektriske vasketromler og tørrecentrifuger som Hydropers'en på denne side.

Boede man i eget hus eller i gamle ejendomme uden moderne udstyr, åbnede der sig andre muligheder. Man kunne leje en vaskemaskine. Mest udbredt var den maskine, der hed Ferm. Den lignede mest en gammeldags gruekedel i formen, men den var ikke tungere, end at den pr. varebil kunne bringes fra sted til sted. En anden mulighed, som stadig står åben, var selv at bringe sit tøj til de nye selvbetjeningsvaskerier, som åbnede i 1950'erne. De havde alle tekniske maskiner til behandling af tøj – og som Quick Vask her på

Nyeste Hjælpemiddel til at Vask

HYDROPERS

1947

Kan anvendes overalt, hvor der findes en Vandhane
Ingen Driftsomkostninger – skaaner Tøjet
Sparer Tid, Arbejde og Sæbe

Det er så nemt at vaske hos Quick VASK at selv et barn kan gøre det

– og De kan trygt sende Deres børn hen at vaske i QUICK VASK. De venlige servicedamer hjælper børnene tilrette, og når tøjet er lagt i maskinen, ja, så går resten som bekendt af sig selv. Tøjet bliver vasket gnistrende rent, og bagefter bliver det centrifugeret, så De får det næsten strygetørt hjem igen.

Gå derfor til

Quick VASK

*hvor Deres tøj - og De selv
får den bedste behandling*

GULDSMEDGADE 27, tlf. 3 1625

4 kg færdigvasket på 38 minutter - for kr. 3.85

siden averterer, kunne selv børn betjene dem. Lettere kunne det vist ikke blive, mente man.

Først i 60'erne blev det mere almindeligt, at næsten hver husstand fik egen vaskemaskine, ofte installeret i badeværelset.

Fra kulturens verden

Grauballemanden

Manden i montren fik en vinterdag i året 55 f.v.t. et kraftigt slag i hovedet, hvorefter han fik halsen skåret over og blev kastet ud i et vandfyldt hul nær den nuværende bebyggelse Grauballe ved Silkeborg. Her kom han til at ligge i 2000 år, til han blev fundet af et hold tørvearbejdere lørdag eftermiddag den 26. april 1952.

I området var den såkaldte Tollundmand fundet et par år før, så arbejderne satte sig i kontakt med den arkæologiske ekspertise, der udgravede hele tørveblokken med moseliget. Før i tiden kendte man ikke metoder til at bevare gamle lig, så gennem århundrederne er de gået tabt. Her lykkedes det at bevare hele liget ved konservering gennem en alkohol-paraffin proces. Manden fra Grauballe blev ført til Århus Museum i Mølleparken. I virkeligheden er det muligt, at han derved kom nærmere sin oprindelige hjemegn; i hvert fald var der i hans maveindhold frø fra skovplanter, der sandsynligvis stammer fra kystområdet.

Den følgende weekend kunne manden udstilles på museet. Det medførte besøg af over 8.000 mennesker, hvoraf nogle ses i køen på det andet billede. Museets leder, professor P.V. Glob, havde svære overvejelser over, hvorvidt det var anstødeligt at udstille det friske moselig, der uvægerligt fremtrådte med større gru end den senere, gennemkonserverede udgave. Han mente imidlertid ikke, det kunne være værre end at udstille mumier, men tillod dog ikke børn at komme ind uden voksen ledsagelse; det var i grunden meget betænksomt.

Liget var i usædvanlig grad velbevaret. De indvendige bløde organer var gået til, og knoglerne var blevet

noget flade og bløde gennem en afkalkningsproces. Men ellers kan man sige, at liget nærmest havde været gennem en garvningsproces, der havde forhindret opløsning.

Manden fra Grauballe havde spist, kort før han blev aflivet. Hans måltid var sandsynligvis en grød eller vælling, tilberedt af først og fremmest byg, men også andre kornsorter og betragtelige mængder ukrudt, der havde været i kornet. Tandlid og caries-hyppighed pegede mod en alder af 35-40 år, og hans højde var 175 cm. Der var spor efter ledegigt, og manden havde almindelige indvoldsorm. I øvrigt tydede håndfladerne på, at han ikke havde haft hårdt manuelt arbejde. Hans fingeraftryk ligner i høj grad de mønstre, der er i den nuværende danske befolkning.

Der er ingen, der kan vide noget sikkert om Grauballemandens livs- og dødsomstændigheder. Blev han ofret til guderne eller straffet med døden? De fleste fagfolk hælder til den anskuelse, at han led døden i forbindelse med religionsudøvelse. Den romerske forfatter Tacitus har nogle meddelelser om den slags i forbindelse med nordeuropæernes Moder Jord-dyrkelse, og i Gundestrupkedlens motivverden findes menneskeofring. Men sandheden tog Grauballemanden med i graven, og den vil aldrig blive afsløret.

Kryptkirken

Under ledelse af arkitekt Aksel Skov blev Vor Frue Kirke restaureret i 1950'erne. Ved gravning inde i kirken – i korets sydside – for at finde kirkens oprindelige gulv stødte man på rester af ældre murværk. Dermed var det klart, at der under koret var levn af Vor Frue Kirkes forgænger.

I sommer og efterår 1955 blev der foretaget en udgravning ved Nationalmuseet under ledelse af arkitekt C.G. Schultz. Efter en vellykket udgravning blev det muligt at genopbygge den gamle kryptkirke i årene 1956-57 med indvielse i november 1957.

Det første billede viser opgravningen af krypten. Det meste af hvælvingernes og pillernes sten fandtes i det fyld, der skjulte krypten, og trods vanskeligheder lykkedes det at tilvejebringe passende materiale til at supplere med ved rekonstruktionen.

Man kan så undre sig over, at krypten ikke var blevet opdaget ved kirkens restaurering i 1865, eller da man lagde en varmekanal ind omkring århundredskiftet.

Det er svært nøjagtig at bestemme bygningens opførelsestid. Det er næppe sket før år 1060, men byggematerialet, frådsten og kampesten, peger på, at det næppe er ret meget senere. Det er svært at finde lignende danske bygningsværker. Med den enskibede planform er der et fællestræk med Roskildebispen Svend Normands Mariekirke i Ringsted. Hallekrypten med planform og sidebygninger findes tilsvarende i Rhinegnene, f.eks. Köln, og fra disse egne regner man med, at inspirationen til Århuskirken er udgået. Undervejs er de dekorative detaljer blevet forenklet.

Det store billede viser udgravningen i Vor Frue Kirkes kor i august 1955. Selve den nuværende Vor Frue Kirke er antagelig påbegyndt efter midten af 1200-tallet.

Rytterstatuen

Den 26. september 1955, på 85-års dagen for Kong Christian X's fødsel, fik Århus sin rytterstatue. Der var samlet ikke mindre end 20-25.000 mennesker ved Domkirken for at overvære afsløringshøjtideligheden, der havde deltagelse af kongefamilien og tribunekoryfær.

I slægtens minde
rider kong Christian
tro mod sit kald
i sorg og glæde
som Danmarks konge

står der på soklen i en indskrift, forfattet af litteraturhistorikeren professor Vilhelm Andersen. Dermed var der sat slutsten på en udvikling, der tog sin begyndelse ved byens 500 års jubilæum 1941. Da rettede private – med kongens billigelse, der dog var betinget af, at intet kom frem om sagen, så længe landet var besat – forslag om, at Århus kommune skulle være medgarant for et projekt, der gik ud på at rejse en statue for Christian X.

Det endte med, at garanterne, de store virksomheder Jydsk Telefon, Århus Oliefabrik, Aarhus Privatbank samt Århus kommune i 1943 tegnede kontrakt med den 38-årige billedhugger Helen Schou om udførelse af opgaven. Det blev en stor skuffelse for Johannes Bjerg, at han ikke fik arbejdet overdraget; han

havde udført adskillige arbejder til Århus, bl.a. Agnete og Havmanden, men Helen Schou syntes fuldt så kvalificeret. Hun havde trods alt været elev hos den meget rutinerede hesteskaber Anne Marie Carl Nielsen 1922-27, og også hos E. Utzon-Frank, der sideløbende skabte den københavnske rytterstatue af Christian X til Sct. Annæ Plads, havde hun studeret.

Efter Kong Christian X's død blev der i 1948 foranstaltet en indsamling i byen dels for at finansiere den store sag, dels for at give den en bred basis hos byens borgere. Det lykkedes faktisk at indsamle et beløb, der med påløbne renter kunne dække ca. 40 % af de samlede omkostninger. Resten måtte de fire garanter udrede ligeligt. Opgaven gav kunstneren nogle travle arbejdsår, indtil det færdige resultat, støbt i bronze, kunne opstilles på Bispetorv.

Den danske tradition for rytterstatuer er ret spinkel; Christian V på Kongens Nytorv, og især Frederik V på Amalienborg Plads, begge udført af franskmænd, Frederik VII og Absalon ved Christiansborg og på Højbro plads, udført af to gange Bissen, far og søn, er vel de mest kendte. Som et kuriosum kan det nævnes, at der blandt Helen Schous mange hestemodeller optrådte en lippizaner »Pluto Theodorasta«, der var sjette eller syvende generation efter »Pluto«, der var blandt F.J. Salys modeller ved arbejdet med hesten til Amalienborg. Den hest, Helen Schou skabte, er frem-

stillet i det, eksperter kender som højt kondenseret trav. Rytterskikkelsen er modelleret efter en trænet rytter med udstyr lånt hos kongen.

Statuen vejer 4 tons og er opstillet på en sokkel, der er tegnet af professor Kay Fisker. Da metallet arbejder under temperatursvingninger, »svømmer« den på blyplader. Den er fastgjort til soklen ved, at metaltapper under statuen passer ind i soklens udboringer, hvor de er cementeret fast.

Selve soklen er et bygningsværk med indvendige drækanaler, der afleder kondensvand.

Der står så hesten på Bispetorv, måske et sært sted. Nogle ville have den på Harald Jensens Plads, nogle ved Rådhuset, andre foran Domkirken. Resultatet blev et kompromis, som kunstneren var tilfreds med. Billederne viser et gadebillede fra september 1955, udsnit af indvielsesfestligheden samt to nærbilleder af Helen Schous gibsmodel.

Da absurditeten kom til Århus

Der var nogle teatergængere, der følte sig lidt snydt torsdag den 19. april 1956; de fik aldrig set denne Godot, som der blev ventet så meget på af vagabonderne Didi og Gogo i skuespillerne W. Knoblauch og Gunnar Stryhns skikkelser. Hele tiden blev hans komme udskudt, og da tæppet faldt, måtte man resignere.

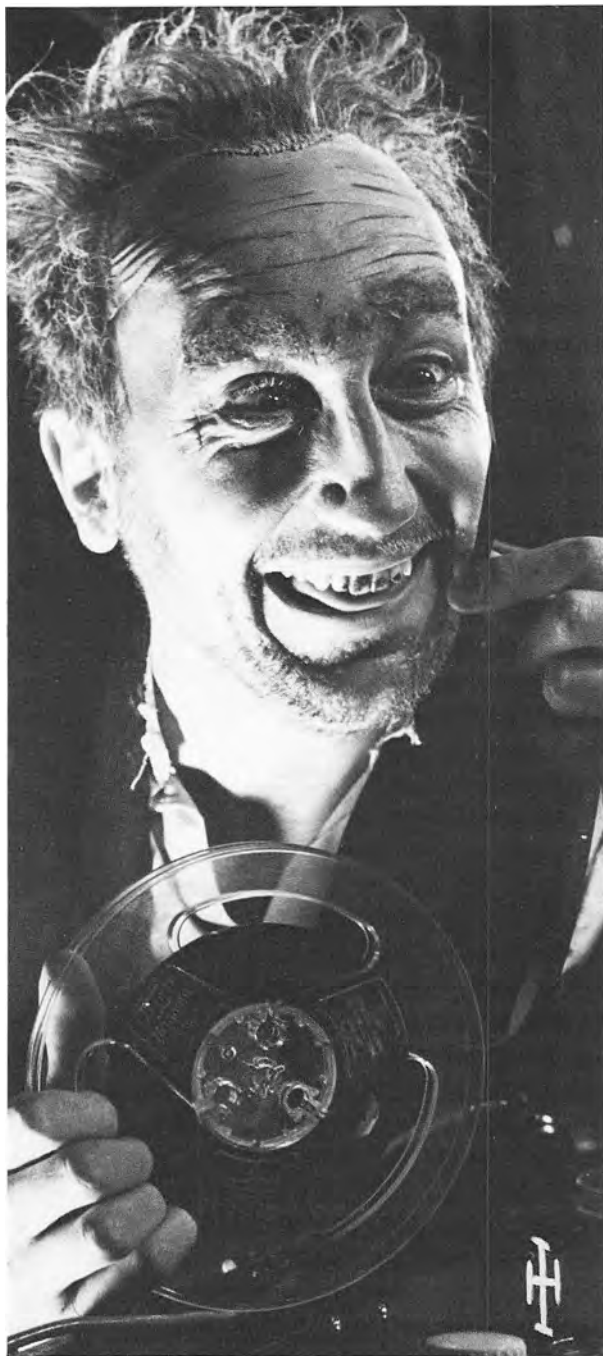
Det var et par sæsoner inde i Poul Petersens direktørtid, at absurdismen kom til Århus. Det var med Danmarkspremieren på den irsk-franske dramatiker Samuel Becketts i England og Frankrig meget diskuterede stykke »Vi venter på Godot«. Selv om stykket havde en vis struktur, kunne man knap klare sig med forstand og logik den aften.

Efter et par højst traditionelle sæsoner spillede teatret ud igen med et stærkt repertoire 1958/59, og nu havde man fundet frem til den barokke rumænske-franske forfatter Eugène Ionesco. Han havde levet i Frankrig siden 1938, men haft sit kunstneriske gennembrud i begyndelsen af 1950'erne. Hans budskab var et opgør med konventioner og sproglige klicheer, ret kontroversielt i formen, der var humoristisk-ab-

surd – under alle omstændigheder elsket af børn, der har kunnet fængsles gang på gang af Ionescos børnebøger, hvor alt er muligt, og hvor alt sker. Her i 1959 var det stykket »Jacques eller underkastelsen«, der var oppe. Om den vanartede søn, der ikke ville deltage i familiens tomme snak og derfor holdt sin mund, indtil han underkastede sig med replikken: »Jeg elsker kål med flæsk«. Det var en fryd for den yngre generation her ved indgangen til 1960'erne. Forestillingen sluttede med familieportrættet, der ses på billedet. Titelpersonen, spillet af Karl Erik Christoffersen, ses i midten.

Året efter blev succesen fulgt op med Ionescos stykke fra 1952 »Stolene« og Becketts »Krapps sidste bånd«. Det var en Danmarkspremiere, og Ionesco mødte selv op for at se en af forestillingerne. Kan man nu være sikker på, han var tilfreds med, at ingen rejste sig og sagde grovheder eller bare gik? Det gjorde det pæne publikum ikke, men lyttede pænt til en okker-gokker-gummiklokker dialog mellem to nogle og halvfemsårige gamlinge, der fandt sted, mens scenen fyldtes med stole til usynlige gæster. På billedet længst til højre ses en prøve på forestillingen, der på rollelisten havde Ruth Brejnholm og Fritz Bruhn. Ionesco ud-

talte under Århus-besøget, at han ofte mødtes på stamcafeen i Paris med Samuel Beckett for at drikke øl sammen med ham. De sagde ikke et ord til hinanden ganske vist, men den slags venskab var bedst, mente Ionesco.

»Krapps sidste bånd« af Beckett, der blev opført ved samme forestilling med John Hahn-Petersen i stykkets eneste rolle, handler om en gammel mand, der afspiller et bånd, han indtalte, da han var 39. Hos Beckett er humoren langt mindre fremtrædende end hos Ionesco, men forestillingen kunne ikke undgå at

gøre indtryk med sin præcise behandling af Becketts dystre temaer.

Stykkerne blev iscenesat og spillet af de yngre kræfter på Århus Teater. I de følgende år fortsatte de deres udvikling – også Harald Pinter's dramatik kom til; for direktør Poul Petersen som kunstnerisk ansvarlig var det nogle gode år.

Festdage og møder

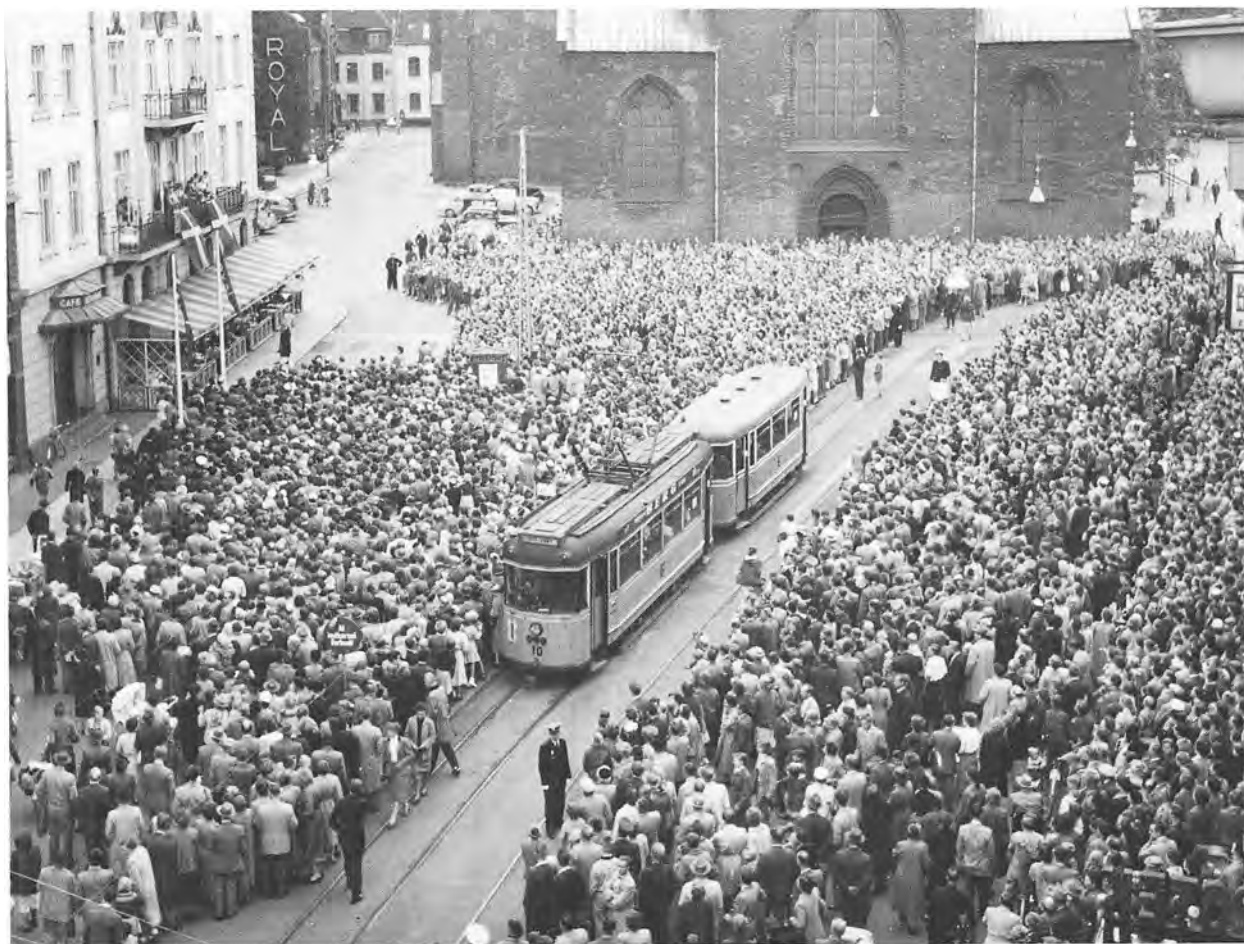
Rundskuet og Frk. Århus

Blandt de arrangementer, der blev taget op i efterkrigstiden for at imødekomme århusianernes behov for fest i gaden, var det årlige rundskue. Det var startet så tidligt som i 1912 af en kreds af lokale journalister, og som det ligger i navnet, var formålet oprindeligt en rundvisning til seværdigheder, institutioner og virksomheder, der ellers ikke var offentligt tilgængelige. Men hertil kom et utal af konkurrencer og lodtrækninger, hvor man kunne vinde alt mellem himmel og jord.

Nøglen til det hele var rundskuehæftet, der kun kostede et par kroner, men var fuldt af kuponer, som gav rabatter, præmier og gevinster.

Her er et skønsomt udvalg af de muligheder, der blev tilbudt i rundskuehæftet for 1951:

1. Adgangskuponer til lokomotivremisen i Mølleengen, til FDB's fabrikker i Viby, til Falcks Redningskorps, Zoneredningskorpset, Jydsk Telefon A/S, Jydsk Teknologisk Institut, Brandstationen og 4. maj-Kollegiet.
2. To billetter til Rundskuets badetog til Løkken.

3. To feriebilletter til Århus-Odder-Hou-banen.
4. En måneskinstur på Bugten med Kalundborgbåden.
5. Køb hvad De vil for 10.000 kr. (hovedgevinst).
6. Rundskuets væddeløbshest eller 1000 kr. kontant.
7. 1000 gratis biografbilletter.

Blandt de spørgsmål, man kunne besvare med håb om gevinst, var følgende:

Hvor mange børn fødes i Århus på rundskuedagen den 15. juni 1951? (Svar: 7)

Hvem er den mest populære Århus-borger? (Svar: Borgmester Unmack Larsen)

Hvem skal have rundskuets ærespris? (Prisen var på 1000 kr.)

Endvidere var der afstemning om »den sødeste dreng« og »den sødeste pige« efter en udstilling af børnebilleder hos Salling, og endelig om, hvem der skulle være Frk. Århus 1951.

Denne lokale udformning af Miss-dyrkelsen skulle vise sig at være den mest sejlivede af rundskuets traditioner. Den går helt tilbage til sommeren 1943 midt i den triste besættelsestid, og både i det sidste krigsår og i efterkrigstiden blev den populære konkurrence gentaget år efter år helt op til 1971. Det blev stadig betonet, at det ikke skulle være en skønhedskonkurrence. Der var ikke nogen fremstilling i badedragt for en række »sagkyndige« dommere som ved de rigtige Miss-arrangementer, og der var ingen deltagelse i videregående kampe om titlen som Miss Denmark, Miss Europe, Miss World eller Miss Universe. Det gjaldt om at udpege den typiske Århus-pige, og det var helt op til den enkelte, hvad man ville lægge i dette begreb. Det kunne naturligvis ikke undgås, at de ydre fortrin kom til at spille en afgørende rolle. Kigger man tidens avisbilleder af kandidaterne igennem, er det gennemgående indtryk kønne, unge piger, moderigtigt klædt på og med håret sat op til anledningen.

Programmet var i øvrigt stort set det samme gennem årene: indsendelse af fotografier, udtagelse af de 6 kandidater, præsentation af portrætterne for publikum og kåring efter afstemning. Interessen blandt byens befolkning var overvældende. Billedet fra Store Torv viser den enorme folkemængde (efter avisen op mod 30.000), stimlet sammen på torvet søndag den 8. august 1954 kl. 16 for at høre på udråbelsen, der blev foretaget fra Hotel Royals balkon af redaktør Helge Jensen. På balkonen skimter man de 6 kandidater og deres eskorte, der dette år bestod af 6 nyudklækkede studenter i kjole og hvidt. Den udkårne var en 16-årig mellemkoleelev Mona G. Petersen, og hun fik i præmie en check på 1000 kr. og en 8-dages rejse til Rhinen.

De forpligtelser, der fulgte med udmærkelsen, var

overkommelige. Under selve rundskuet kunne der være tale om at udtrække gevinster og uddele præmier eller deltage i fantasifulde optog, et år således ridende på elefanter fra Cirkus Benneweis. Resten af året blev Frk. Århus flittigt brugt som fotomodel til reklamer for alt muligt fra biler til pølser og sodavand. Det kommercielle blev også plejet ved, at en række firmaer optrådte som sponsorer for pigerne. Billedet fra 1960 viser portrætterne af årets kandidater udstillet over rundskuets tombola på Skt. Clemens Bro under betegnelserne Cook-pigen, Opel-pigen, Jaka-pigen, Topci-pigen, Magasin-pigen og Hawaii-pigen. Det blev Topci-pigen, den 17-årige kontorelev Lis Kristensen, der denne gang gik af med sejren.

Det kunne ske, særlig under de festglade borgmestre S. Unmack Larsen og Bernhardt Jensen, at pigerne blev engageret af byens ledelse som værtinder ved passende lejligheder, og i flere år foregik også kåringen fra rådhusets balkon.

Land og by

Sammenlignet med andre jyske købstæder har Århus aldrig i særlig grad udmærket sig som oplandsby. Det skyldes delvis den geografiske beliggenhed, idet jo hele den østlige halvdel af Århusområdet udgøres af havet. Hertil er kommet, hvad man har kaldt Århus' storstadsfornemmelser. Der har været mange tegn på, at byen tragtede efter at spille en rolle som hele Jyllands hovedstad frem for at gøre sine oplandskunder tilpas. I efterkrigstiden bredte der sig en tydelig fornemmelse af, at landboerne foretrak at handle i de mere beskedne nabobyer, hvor de fandt et venligere klima. Det var dog kun en fornemmelse, der ikke byggede på eksakte tal. Først i 1960, da Det Statistiske Departement udgav undersøgelsen »Byernes opland«, fik man en mere præcis afgrænsning af de danske handelsområder.

For at råde bod på den formentlige misstemning mellem by og land var der en kreds af borgere, mest erhvervsdrivende, men også enkelte kommunalfolk, der fandt, at man burde starte en charmeoffensiv over for oplandet. Initiativtageren var den kendte reklame-mand, direktør Harald Borges. På hans foranledning stiftedes i foråret 1953 foreningen Oplandssamvirket i

Århus, hvori kunne optages både firmaer, institutioner og enkeltpersoner. Århus Kommune støttede foretagendet og var til stadighed repræsenteret i bestyrelsen. Som formand udpegedes professor i statistik, senere viceborgmester O. Strange Petersen, og Harald Borges var gennem årene foreningens energiske sekretær.

Formålsparagraffen var tilpas rummeligt formuleret og gik ud på følgende:

1) Ved praktiske foranstaltninger at fremme og stadig udbygge samvirket mellem byen og dens opland erhvervmæssigt og kulturelt. 2) At virke for udbredelse af kendskab til og forståelse af dette samvirkes betydning. 3) At samle alle i Århus og opland, som måtte være interesseret i denne opgaves løsning.

Gennem en halv snes år udfoldede Oplandssamvirket sine bestræbelser på at gøre Århus mere attraktiv. For det lokale butikspersonale blev der foranstaltet kursus i kundebejning. Der blev sendt spørgeskemaer og senere en brochure ud til omegnens skoler for at lette arrangementer af skoleudflugtsture og klassebesøg. Der blev udgivet en parkeringspjece til gavn for motoriserede landboer og en museumsbrochure for de kulturelt interesserede. På mangfoldige områder virkede foreningen mere bag kulisserne, f.eks. ved delta-

gelse i planerne om delvis at flytte Landbohøjskolen til Jylland.

Det, man bedst husker Oplandssamvirket for, er dog den årlige høstfest. Her satte man alle sejl til for at få by og land til at more sig sammen.

Den første høstfest fandt sted lørdag den 29. august 1953. Det startede med et imponerende optog gennem byen af 30 pyntede vogne afvekslende med traktorer og moderne landbrugsmaskiner. I spidsen red seks ryttere i Hubertusjagt-udstyr, og fra vognene uddelte folkedansere balloner til børnene langs ruten. Toget udgik fra Vester Allés Kaserne, og billedet viser høstvogne forspændt med svære arbejdsheste på vej gennem Frederiks Allé. Samtidig afholdtes der i Skt. Knuds Gade en tombola med mange flotte gevinster fra by og land.

Om aftenen var der fest i Århus-Hallen med over 2000 deltagere. Salen var pyntet med kæmpestore høstblomst-dekorationer, der var musik af Tønnersens orkester og en række festtaler. Borgmester Svend Unmack Larsen bød velkommen på byens vegne med ordene: »Vi har jo alle rod på landet«. Anton Nielsen, Beder, og A.L. Hesselund Jensen, Starupgård, bragte hilsener fra husmands- og landboforeningerne. Høst-talen holdtes af forstander Johs. Petersen-Dalum, der

beskrev landbrugets truede situation, men glædede sig over denne, som han udtrykte det, fornemme fest, hvori der deltog både en stiftamtmand og en borgmester. Efter forskellig underholdning, bl.a. optræden af skuespillere fra Århus Teater og en hvem-ved-hvad-konkurrence mellem by og land (hvor landboerne vandt) spillede Caspersens spillemandsorkester op til et fornøjeligt høstbal, der varede til ud på de små timer.

Året efter fandt festen først sted den 2. oktober på grund af den usædvanlig vanskelige høst. Vogntoget havde sin særlige karakter ved, at hver landsby havde pyntet sin egen vogn, og publikum langs ruten kunne stemme om, hvilken vogn de fandt bedst udstyret. Det vindende hold var fra Todbjerg. Her havde man indrettet en krostue på vognen, hvor der blev holdt høstfest. 2. præmien tilfaldt vognen fra Elev, hvor der var installeret et regnvejr, der reguleredes fra en skjult pumpe, og tre mand i olietøj stod så og høstede under bygerne. Optogets vartegn var en vældig papmaché-figur af afholdsprofeten L. Larsen-Ledet. Som billedet viser, var han udstyret med en solid flaske mælk, en løftet pegefinger og et huldsaligt smil i bevidsthed om sit gode budskab.

Det var også Larsen-Ledet, der dette år holdt høst-

talen om aftenen i Århus-Hallen. Han var dengang (med bopæl i Viby) en af Århus' mest markante personligheder. Han oprullede et levende billede af sine høstminder fra barndomstiden i Vendsyssel, roste de tekniske fremskridt, men beklagede, at fortidens respekt for det daglige brød var ved at forsvinde.

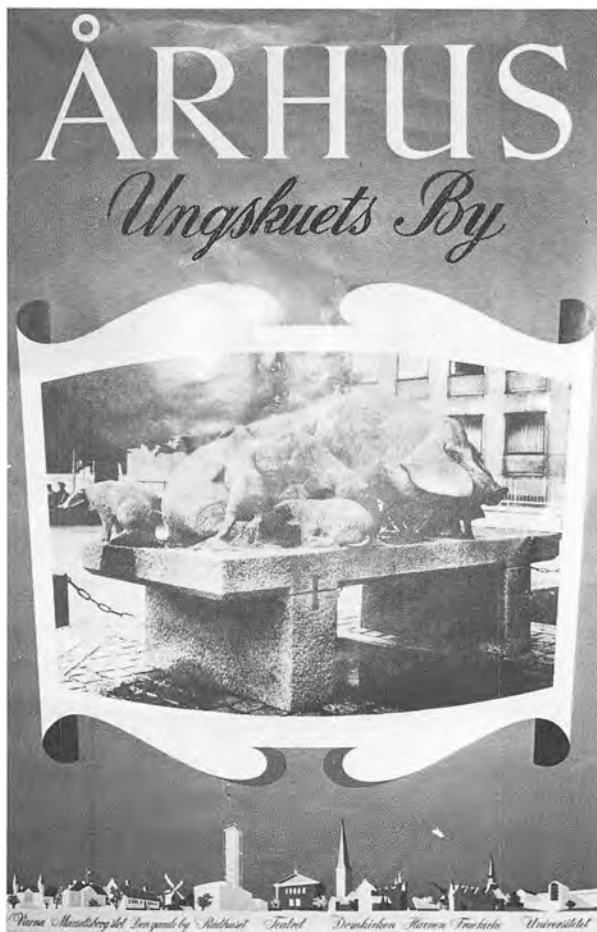
Høstfesten fortsattes efter samme mønster gennem en halv snes år. Den sidste fandt sted den 6. oktober 1962 og var for øvrigt et af de sidste arrangementer i Århus-Hallen, før den blev omdannet til andre formål. Herefter lå Oplandssamvirket ret stille i nogle år, indtil foreningen endelig opløstes i foråret 1967. På den sluttelige generalforsamling udtalte formanden O. Strange Petersen, at foreningen i det store og hele havde udspillet sin rolle. Dens hovedopgave: at skabe et tillidsfuldt forhold mellem byen og dens kunder, kunne nu videreføres af det nystiftede Erhvervsråd for Storårhusområdet, hvis formand var opfinderen, fabrikant Karl Krøyer.

En af de sager, hvor Oplandssamvirket med held har gjort sin indflydelse gældende, var placeringen af det jyske ungskuet i Århus. Dette store arrangement, hvor de jyske landboforeninger hvert år viser det bedste inden for husdyravlen og efterhånden også andre sider af landbruget, har været afholdt mange forskellige steder, og der har været kappestrid mellem de jyske byer om at huse det store stævne. Århus havde været vært to gange, men det lå så langt tilbage som 1897 og 1909. Sidstnævnte år blev skuet holdt i forbindelse med Landsudstillingen og foregik på de tilgrænsende arealer syd for byen. Efter 2. verdenskrig havde stævnet ligget i Herning, Varde, Horsens, Randers, Thisted og Haderslev, to år hvert sted af hensyn til det store og bekostelige arrangement.

I 1957 lykkedes det at få ungskuet placeret i Århus for en treårig periode. Byen stillede en velegnet grund til rådighed, militærets eksercerplads på den såkaldte Skejby Mark ved Randersvej. Arealet var som en jævnt stor bondegård, ca. 50 tønder land, det var højt og frit beliggende og med gode tilkørselsforhold. Der blev anlagt veje og cykelstier og etableret en særlig buslinje, Ungskuelinjen eller »Linje Øf«, fra Bane-gårdspladsen til Randersvej. Ungskuets plakat havde et velvalgt motiv, nemlig Mogens Bøggilds i 1950 afslørede Grisebrønd.

Skuet blev åbnet torsdag den 11. juli af borgmester S. Unmack Larsen og gårdejer Hans Pinstrup, formand for landboforeningerne. Det blev det hidtil største ungskuet med over 2500 indtegnede dyr og et rigt udvalg af landbrugsmaskiner.

For århusianerne med børn var de fire dage et godt tilbud midt i ferietiden, og mange benyttede lejligheden til at se på de smukke dyr, beundre teknikens fremskridt i maskinudstillingen og få en snak med landmændene. De første tre dage begunstigedes stævnet af højt sommervejr, men om søndagen faldt der nogle voldsomme tordenbyger, som dæmpede besø-

get. Alligevel kom det samlede besøgstal op på ca. 120.000, langt større end på noget tidligere ungskuet. Billederne viser dels hovedindgangen til skuet med smældende flag over byens våben, dels en gruppe dyrepassere, der tager sig et velfortjent hvil uden for en af staldene.

Der var udfoldet store anstrengelser, for at også landboerne kunne få noget med sig hjem. Det Kongelige Teater opførte »En skærsommernatsdrøm« på friluftscenen ved Varna. Holbergspillene i Den Gamle By spillede »Jean de France«. I Friheden var der koncert af Århus By-Orkester og opførelse af en sommerrevy. Der blev afholdt store løb på Cykelbanen og Væddeløbsbanen og et landsridestævne på Ungskuepladsen.

Successen blev fortsat i 1958 og 1959. Derefter var ungskuet i tre år henlagt til Herning, men det kom tilbage til Århus i en ny periode 1963 til 1965. Fra 1966 flyttede det atter til Herning, først for fem år, men derefter permanent. Når Herning således gik af med sejren som fast ungskuet, skyldtes det først og fremmest, at dyrskuepladsen her var anlagt i forbindelse med de 7 store Herning-haller, der i vid udstrækning

kunne bruges til faglige specialudstillinger og til de firmapræsentationer, der var et naturligt led i ungskuets udvikling til en af Europas største landbrugsmesser. Her kunne Århus med sit stadig uløste hal-problem ikke være med i vognen.

Århus-Hallen

Når århusianerne i 1950'erne ville opleve noget i det internationale format, kunne der ikke være tvivl om stedet. Det var i Århus-Hallen, det foregik.

Denne ejendommelige halbygning, der kunne forekomme lille udvendig, men var stor indvendig, skjulte sig bag husrækkerne i Ryesgade og Ny Banegårdsgade og viste kun en beskedne facade mod Skt. Knuds Torv. Den var tegnet af universitetsarkitekten C.F. Møller, og da den blev indviet i 1938, var den med sine 1750 m² Danmarks største hal næst efter Forum i København.

Den viste sig hurtigt anvendelig til mange vidt forskellige formål: udstillinger, kongresser, politiske møder, teater-, opera-, ballet- og filmforestillinger, koncerter, folkefester og sportsbegivenheder. Under et par dygtige ledere, Alf Vestergaard Hansen (1938-54) og navnlig Ingvar Blicher-Hansen (1954-58) lykkedes det at dække alle disse områder med glans. Her var plads både for den store kunst og for den lettere underholdning, og publikum strømmede til både fra Århus, fra hele Jylland og fra resten af landet.

I en lidt højstemt brochure, udsendt i 1957 med forord af borgmester S. Unmack Larsen, hedder det blandt andet:

»Århus-Hallen er beliggende i kontinentets nordligste storby og Danmarks geografiske centrum. I den moderne hal er internationale gæstespil, show, udstillinger osv. sikret et stort publikum. Selve Århus har 170.000 indbyggere (!) og hele Jylland ca. 2 millioner. Ved de senere års internationalt betonedede arrangementer i hallen er ca. 75 % af publikum kommet fra alle dele af Jylland«.

»Århus-Hallen er et af de største lokaler i Skandinavien, en flexibel hal, der er så praktisk indrettet, at den

er lige fortrinlig til teater, ballet, kongresser, udstillinger, møder, film, sportsbegivenheder. Hallens særlige hemmelighed er den, at ligegyldigt hvilket arrangement den danner rammen om, så føler både arrangør og publikum, at Århus-Hallen netop er skabt til dette arrangements bestemte formål. Så smidigt kan rammen afpasses«.

»Til de helt store teater- og koncertbegivenheder kan hallen takket være et moderne balkonsystem indrettes som Europas største indendørs teater med 3.741 pladser. Til mere intime teater- og koncertarrangementer har man den ideelle opstilling med amfiteatralisk opbyggede siddepladser, hvor 1800 mennesker kan se og høre med fuldt udbytte. Scenen, der tidligere var en indbygget tribune, er nu en decideret teater-scene«.

Blandt de verdensnavne, der har optrådt i hallen, anfører brochuren følgende: Marian Anderson, Svend Asmussen, Alice Babs, Josephine Baker, Count Basie, Jussi Bjørling, Victor Borge, Carl Brisson, Duke Ellington, Claire Feldern, George Formby, Benjamins Gigli, Vera Lynn, Lauritz Melchior, Berliner Philharmonikerne, Donkosakkerne, Wiener Sängerknaben. Desuden de årlige begivenheder: Gæstespil af Det Kongelige Teater og Den Kongelige Ballet, cirkus af international klasse, iceshow og vinterbaneløb.

Særlig de to sidstnævnte, isrevyen og seksdagesløbet, blev store begivenheder, der samlede fuldt hus aften efter aften. Allerede i 1949 havde man etableret en skøjtebane til schweizeren Armand Perrens internationale revy Ice-follies 49, og den gjorde så stor lykke, at man den 10. marts 1954 satte det amerikanske show Holiday on Ice på programmet. Der var ikke mindre end 125 medvirkende, og blandingen af flotte kostumer, lyseffekter, cirkusnumre og stor skøjtekunst (repræsenteret bl.a. af olympiske mestre) tog helt vejret fra Århusianerne. Georg Andrésens anmeldelse i Aarhus Stiftstidende gav udtryk for den almindelige begejstring:

»Holiday on Ice er typisk USA på tre punkter: Det vældige opbud af kostumepragt og mennesker, den enorme præcision og de store stjerner, folk, der kan deres ting og som får lov at udfolde deres kunnen på en baggrund af overflod, nu og da barbarisk, ofte betagende. Show'et besørgeres af et opbud af kvindelig skønhed i kostumer i en overflod, så kvindehjerter må have banket hidsigt derved: svære stoffer, dristige farver, vajende fjer og glitrende stene, båret af et kor, som ingen film behøvede at skamme sig over«.

Forestillingen gik i 11 dage, og der var totalt udsolgt hver aften. Det samme var tilfældet i de følgende sæsoner, hvor isrevyen var et fast punkt på det årlige program. Gang på gang måtte man konstatere, at

showet endnu en gang havde overgået sig selv. På billedet, der er taget under den sidste opførelse i marts 1961, belyser projektøren det fransk-tyske par Monique og Felix Heiminger i en elegant pas de deux som Romeo og Julie.

Et mere folkeligt arrangement var seksdagesløbene, der startede den 11. februar 1954. Det var lagt i faste rammer af et nyt aktieselskab ved navn Århus Vinterbane med den kendte cykelrytter Willy Falck Hansen som sportslig leder. Det var med nød og næppe, man fik indrettet en cykelbane i hallen, men det lykkedes, så der blev plads til 5000 tilskuere i midterrunden og på de primitive træbalkoner, der efter nogle års forløb erstattedes af moderne stålbalkoner.

Den populære sport, der havde sat sindene i bevægelse i København i 1930'erne og igen fra 1952, kom hermed til Jylland og oplevede en vældig tilstrømning. Mens løbene stod på, herskede der en animeret stemning i hallen, den rigtige seksdagesatmosfære, understøttet af musik fra skiftende orkestre, der med forkærlighed intonerede seksdagesvalsens »Nu er der stemning og fest«, og af øl i stride strømme. Gunnar Nu-Hansen var indkaldt som speaker til radio-transmissionen, og løbene startedes af borgmester S. Unmack Larsen. Publikums helte var de danske ryttere Kay Werner, Evan Klamer og Palle Lykke, der i løb efter løb gik af med sejren. Billederne, der er fra 1960, viser dels arbejdet med at klargøre banen, dels den unge Palle Lykke under en ekstra omgang på bøgeparkettet, vildt applauderet af kvindelige tilhængere over barrieren.

Det sidste seksdagesløb i Århus blev kørt i februar 1961, kort før det sidste isshow. Århus-Hallens økonomi havde hele tiden været svag trods de enkelte store trækplastre. Dertil kom fra midten af 1950'erne fjernsynet som en alvorlig konkurrent til forlystelsesbranchen. Det var den mislykkede opførelse af kæmpefilmen »Windjammer« i 1959, der helt slog bunden ud af økonomien, og i 1960 trådte hallen i likvidation. I de følgende år udlejedes den endnu til enkelte arrangementer, mens der tumledes med planer om en passende anvendelse af det store rum. I en periode har der således været indrettet bowlingbane. Men fra april 1971 er lokalet overtaget af Postvæsenet, der her har installeret postsortering, boxafdeling og avispostekspedition.

Århus-Hallens rolle som Jyllands førende forlystelsescenter var dermed udspillet. Den er lokalt blevet erstattet af Stadion-Hallen, Vejlbj-Risskov-Hallen og nu sidst Musikhuset, men adskillige store arrangementer på landsplan er flyttet til andre jyske byer med mere tidssvarende hal-faciliteter, ikke mindst Herning, hvor seksdagesløbene fortsat ruller.

1. maj

For århusianere med tilknytning til arbejderbevægelsen, særligt for alle gamle socialdemokrater, står den 1. maj i en særlig mindets glans af røde faner, musik og taler og i heldigste fald nyudsprunget bøgeskov.

Beslutningen om at bruge denne forårsdag som arbejderne internationale fest- og demonstrationsdag blev truffet på en kongres i Paris i 1889, og allerede året efter, 1890, blev den fejret i mange lande. Århus var også med fra starten, idet det første »offentlige demonstrationsmøde« her i byen blev afholdt den 1. maj 1890 kl. 7 om aftenen. Nogen hel eller halv fridag kunne der naturligvis ikke være tale om.

Det var Arbejdernes Fællesorganisation, stiftet 1883, der indkaldte til mødet, og det afholdtes i »forsamlingsbygningens festsal«, det vil dengang sige nogle lejede lokaler i Frederiksgade. Arrangementet blev en succes, og det blev gentaget år efter år helt op til 1939, da krigen og besættelsen satte en foreløbig stopper for mødevirksomheden.

Fra 1899 flyttedes møderne til Vennelyst, hvor der netop i 1898 var opført en stor pavillon, så der var rigelig plads både indendørs og udendørs. Fra 1902 fik mødet sit særlige præg af flagoptog. Deltagerne samledes kl. 3 i Frederiks Allé, hvor foreningernes faner opstilledes, og herfra marcherede man i »procession« med musik i spidsen til Vennelyst. Ankommet til festpladsen samledes flagene i en faneborg omkring talerstolen. Der blev budt velkommen af Fællesorganisationens formand og holdt et par taler, der dels

kommenterede den politiske situation, dels fremførte arbejderne krav til samfundet.

Igennem mange år var den store mærkesag 8 timers arbejdsdagen, eller som det blev formuleret »8 timers arbejde, 8 timers frihed, 8 timers hvile«. Fra 1919, da 8 timers dagen i det store og hele var gennemført, blev det et større udvalg af programpunkter, der fremdroges. Der blev stadig krævet en videre nedsættelse af arbejdstiden, og det lykkedes gennem en meget lang årrække at opnå forbedringer, først i form af længere ferier, derefter i 1970'erne ved gennemførelse af 40 timers ugen. I de allersidste år er det 35 timers ugen, der er blevet det enstemmige krav.

Mellem 1899 og 1929 holdtes majmøderne med et par enkelte undtagelser i Vennelyst. Men fra 1930 blev møderne henlagt til Friheden, den lille lystskov syd for byen. Allerede navnet havde en forjættende klang, og forholdene var helt ideelle i den »folkepark«, som Århus Kommune netop havde fået indrettet. Her istemte man Oskar Hansens manende sange »Danmark for folket« og »Når jeg ser et rødt flag smælde«, og fra talerstolen lød mange stærke ord mod tidens nazistiske tendenser. På det sidste store møde før krigen i 1939 var det Hans Hedtoft, der talte demokratiets sag.

I 1946, efter den mørke besættelsestid, blev 1. majmøderne genoptaget med al den gamle festivitas. Det lunefulde danske forår, der kunne byde på regn, sne eller slud, var dog undertiden en alvorlig hindring for friluftsmøder. I 1947 var vejret så barsk, at majmødet måtte holdes i Folkets Hus, i 1949 blev det henlagt til

Århus-Hallen og i 1957 til Stadion-Hallen. Men ellers foregik det altid i Friheden. Man stillede op på Åboulevarden kl. 14 og marcherede så med faner og klingende spil ud til festpladsen. Toget var delt i syv sektioner med hver sine flag og sit musikkorps. Blandt de deltagende var Sporvejenes Orkester, Jernbaneorkesteret og naturligvis DUI's orkester. På billedet, der er fra 1952, ser man DSU-sektionen passere Skt. Lukas Kirke på Ingerslevs Boulevard. Det er lunt solskin, og de unge fanebærere har lagt overtøjet. Foruden flagene fremføres store transparanter med tekster som »Socialdemokratiet – ungdommens parti«, og på vognen i spidsen læser man ordene »Mod kommunisme – for demokrati« og »Vi ønsker brød og blomster«.

På festpladsen blev der budt velkommen af Fællesorganisationens formand, det var i denne periode først Rudolf Jensen, senere Carl Petersen og Georg Sørensen. Så fik talerne ordet. Der var ofte en gæst fra Norge, Sverige eller Finland, der bragte en hilsen fra de nordiske broderpartier, og derefter kom hovedtalen, hvortil man gerne havde indkaldt en fremtrædende politiker på landsplan: Gustav Pedersen, Julius Bomholt, Hans Rasmussen eller Viggo Kampmann for at nævne nogle.

På billedet, der er fra 1953, ser man et udsnit af den tusindtallige forsamling, andægtigt lyttende til højtalerne under de ranke bøgetræer, der så småt er begyndt at springe ud. Bænkene er fyldt med gamle,

trofaste socialdemokrater, mens de yngre påhører talerne stående, og børnene har lejet sig på græsset i forgrunden. I baggrunden skimter man et af de mange telte, der bød på alle de forlystelser, som hørte med til en rigtig skovtur. Ind imellem var der musikalsk underholdning, optræden af Arbejdernes Fælleskor og forskellige indbudte kunstnere, samt fællessang. Det var i disse år ofte kampsangen »Internationale«, der blev afsunget, men i A.C. Meyers noget afdæmpede version: »Flyv højt, vor sang, på stærke vinger«. Dagen sluttede på festlig vis med illumination, festfyrværkeri og bal i pavillonen.

Således forløb en traditionel 1. maj endnu i 1950'erne, mens socialdemokraterne gennem Fællesorganisationen havde et slags monopol på denne arbejdermanifestation. Vor tids opdeling i flere forskellige demonstrationer kom først frem i 1970'erne, da kommunisterne, SF, VS og andre socialistiske grupper begyndte at holde alternative majmøder i Universitetsparken, Botanisk Have og Vennelyst.

Da AGF blev Danmarksmester

1950'erne blev fodboldens årti i Århus. 1954 var mesterskabet for første gang gået til et provinshold, nemlig Køge Boldklub; nu fulgte AGF op med at erobre Danmarksmesterskabet 3 år i træk, 1955, 1956 og 1957, ligesom klubben igen vandt i 1960, den foreløbig sidste gang.

Den afgørende kamp skulle spilles grundlovsdag 1955 i København, og modstanderne var de intelligente boldspillere fra AB med Knud Lundberg i spidsen. På AB's hold optrådte i øvrigt spillere som Jens Carl Christensen, Ove Bech Nielsen, Rechendorff og Dan Ohland Andersen. AGF stillede med et rutineret mandskab med en gennemsnitsalder på 29 år. Det ses på billedet herunder. Forrest fra venstre John Amdisen, med sine 21 år holdets yngste; sammen med den anden back Per Knudsen flankerer han målmanden Henry From. I næste række ses Erik Jensen, Hans Chr. Nielsen og Jørgen Olesen, nemlig halfbackkæden efter den tids opstillingssystem. I bageste række angrebet: Svenning Pilgård, Gunnar Kjeldberg, Henning Bjerregård, Åge Rou Jensen og Frede Kjeldsen. De to herrer i civil er til venstre AGF's fodboldformand Søren Nielsen, til højre træneren Geza Toldi.

Toldi var en genial strateg med en fortid i Ferencváros, en klub på venstre Donaubred, på Pest-siden i Ungarns hovedstad. Han var kommet til landet 1951 fra Finland og havde trænet Odense Boldklub. 1954 kom han til Fredensvang, hvor han nåede en eksempelvis succes med AGF. Toldi kunne godt acceptere den overvejende danske opfattelse, at man spiller fodbold, fordi det er morsomt; men han videreudviklede ideen derhen, at det er allermorsomst, når man vinder.

AGF'erne havde vundet turneringens 5 første kampe. Siden var det gået således, at AB nu kunne nøjes med uafgjort i den afgørende kamp for at vinde mesterskabet. Og det begyndte sandelig ikke for godt. Jørgen Olesen og Rou stod og spillede bolden kort til hinanden ved sidelinjen, men den gik til indkast. Det hedder *at tabe bolden* i moderne sprog. AB'erne udnyttede hurtigt situationen i en lidt heldig kombination, og Lundberg scorede hårdt hos From. Der var gået et minut, og kun få blandt de 1.500 fremmødte århusianere blandt de 35.000 tilskuere var optimister. Men slige ulykker stimulerede blot Jørgen Olesens fighterinstinkt og Rous eftertanke; holdet blev trukket op ved hårene, og »gamle« Gunnar Kjeldberg scorede to mål i løbet af et kvarter. 2-1! Med Henning Bjerregårds

Knud Lundbergs maal gjorde AGF til dansk fodbold-mester

Gunnar Kjeldberg gav omgaaende svar paa tiltale, da AB aabnede scoringen i det 2. minut – AGF fightede straalende og blev hyldet af 34.400 tilskuere

Efter AGF's sejr over AB blev de nye Danmarksmestre tiljublede. Fra venstre ses Per Knudsen, Henning Bjerregaard, John Amdisen, Pilgaard og anføreren Aage Rou Jensen. — Det er Erik Jensen, der bæres i guldstol.

mål i anden halvleg blev det til et slutresultat på 3-1.

Der er ingen grund til at skjule, at byen stod på den anden ende. Gunnar Nu Hansen refererede kampen til Stadionhallerne, hvor 3.000 var samlet, og til Centralhotellet i Odder, hvor flere hundrede hørte på. Da AGF'erne kom tilbage med »Nordjyden« kl. 23, var der mødt 15.000 mennesker og harmoniorkestret Tonica. I avisen blev situationen sammenlignet med, da »Montgomerys ørkenrotter« blev modtaget i 1945. Borgmesteren talte og lykønskede lidt senere i byråds-salen, hvorefter spillerne måtte ud på balkonen for at blive hyldet af mængden. Det var en fin aften.

To tilskuere bar et skilt:

Så fik AB bang,
nu mangler vi Chang.

Chang fik også bang. AGF vandt »the double« med en sejr på 4-0 den følgende torsdag i Københavns Idræts-park i pokalfinalen over Ålborg Chang.

Til vækkelsesmøde

Stadion var skueplads for andet end fodbold – også i 50'erne. Onsdag den 6. juli 1955 var der således her et stort møde med vækkelsesprædikanten Billy Graham.

Siden 1950 havde den amerikanske evangelist og baptist, som egentlig hedder William Franklin Graham, rejst på turné over det meste af verden for at forsøge at skabe en religiøs vækkelse. Modsat de fleste andre religiøse handlinger, der som regel foregår i beskedne, stiltfærdige omgivelser, prøvede Billy Graham med ægte amerikansk »smartness« i livfulde ceremonier at samle så mange mennesker som muligt. Han drog rundt med et følge af højtaler- og belysningsmestre, der skulle sørge for, at det, arrangementernes solosangere, kor og musikkorps præsterede, kom til sin fulde ret.

Overalt, hvor Billy Graham kom frem, samlede han en stor tilhørerskare. Før besøget i Århus havde han talt til 40.000 mennesker i Frankfurt om Main og til 38.000 på Ullevaal Stadion i Oslo.

I Århus fik han en uventet, gratis reklame for sit arrangement. I slutningen af juni 1955 offentliggjorde 18 århusianske præster et brev, hvori de tog afstand fra Billy Grahams forestående møde, dels fordi de

mente, at der »er en fundamental forskel« på baptisten Billy Grahams opfattelse af dåben og den danske folkekirkes, dels fordi »det reklamevæsen, som synes at høre uløseligt sammen med massemøderne« var dem »inderligt imod«.

Præsternes brev gav anledning til en strøm af læserbreve i pressen for og imod Billy Graham og hans metoder, og også blandt præsterne var der andre opfattelser af Billy Graham end den, de 18 havde givet udtryk for. Pastor Axel Hjeresen ved Skt. Markus Kirke skrev om Billy Graham, at han var »blevet budt hjerteligt velkommen i verdens storbyer. Præster og biskopper fra alle evangeliske kirkesamfund har sluttet op om denne unge prædikant, der kan samle hundred tusind til et kristent møde«. Og blandt medindbyderne til mødet, der var arrangeret af Evangelisk Alliance, var biskop Skat Hoffmeyer.

Der havde således været røre om Billy Grahams møde i dagene forud, og der blev stillet store forventninger til mødedeltagelsen. Man ventede mindst 20.000 mennesker, og rygterne lod melde om arrangerede busture fra hele Jylland og Fyn og »endog fra København«.

Århus var nemlig den eneste danske by, Billy Graham skulle tale i ved dette års rundrejse, der var gået

hver dag, gå i kirke om søndagen – men når I så dør, kommer I ind i Himlen øjeblikkelig«.

Ca. 300 tog mod dette tilbud. De vandrede op til tribunen og rakte hånden i vejret som tegn på, »at de ønskede at bekende sig til Kristus«. Deres navne blev skrevet op – som velegnede »husbesøgsemner«.

Men for Billy Graham var mødet i Århus »den største skuffelse indtil nu«. Måske også for arrangørerne. Forventningerne til et stort antal deltagere var spændt alt for højt. Der kom kun 8.200, og der var langt til 20.000 eller til de 35.000, der var plads til. Hvor langt omkring fra, folk kom, ses ikke af dagens avisreferater, men Demokraten meddelte, sikkert lidt ironisk ment, at der i hvert fald var »rutebiler fra Thisted og Vejle«.

Det var ikke århusianernes uvilje mod at komme af hus denne aften, som i øvrigt var med smukt sommervejr, der havde holdt folk fra at tage til Stadion. Måske snarere, at Holger Fællessanger agerede ved parkunderholdningen i Botanisk Have. Her mødte 15.000 mennesker frem. Også de sang. Med hverandre under armen og med Holger Fællessanger som forsanger vuggede de i takt til »Jeg har en ven, en rigtig sejler«.

til Frankrig, Svejts, Tyskland, Holland, Sverige og Norge. Mødet skulle holdes på Stadion, og daværende Stadion-inspektør W. Møller oplyste, at der var plads til 35.000 tilhørere, og at der var reserveret plads således, at ældre og svagelige kunne ligge på plænen.

Vækkelsesmødet fandt sted onsdag aften den 6. juli. På Stadion var der på fodbolddanens ene ende rejst en kæmpetribune, »smykket med Frelsens Hærs fane og grønt bøgeløv«. Herfra bød biskop Skat Hoffmeyer velkommen. Frelsens Hærs orkester og et kor sammensat af syv menighedskor spillede og sang. En medbragt amerikansk radiosanger, Beverley Shea, underholdt med solosang, inden den berømmelige Billy Graham overtog mikrofonen og holdt en tale, der efter en Århusavis' mening var »uhyre enkel i sin form«, ja, ligefrem »enkel indtil naivitet«.

»I »korte rappe sætninger, som øksehug«, forkyndte Billy Graham, at »Gud er den samme som for 2000 år siden. Men den vestlige verden har glemt ham. Vi går i biografen mere end i kirke, læser aviser mere end biblen ... I må omvende jer efter Guds regler«, formandede han mødets tilhørere, og videre udtalte han: »tror I, det er kedeligt at være omvendt? – I bliver lykkelige. Og det koster ikke så meget. Læse biblen

Ud i det fri

Ferie med telt og bus

At tage på ferie blev et nyt indslag i mange Århusfamiliers tilværelse i løbet af 1950'erne. Først umiddelbart før krigen var den første ferielov – 2 ugers ferie med løn – blevet gennemført i 1938, og før den tid var det fortrinsvis unge mennesker, der som vandrefugle eller på cykel havde tid til i sommerferien at tage rundt i landet på teltferie.

De fleste af byens børnefamilier, der havde anskaffet sig et telt før krigen, fortsatte i de første efterkrigsår med at tage det med til stranden på sommersøndage.

På opholdsarealerne ved Åkrogen og Ballehage eller – som billedet – på trekanten ved Varna kunne der i varme weekender være mange telte.

Mere permanent kunne teltene slås op på den i 1935 indrettede lejrplads ved Blommehaven, hvor der var en afdeling for de faste teltliggere fra byen. I de første efterkrigsår var besøget her dog yderst beskedent, hvilket bl.a. hang sammen med rationeringerne. Det var faktisk næsten umuligt at købe sig et telt. Men fra begyndelsen af halvtredserne steg besøgstallet år for år.

En kerne af faste landliggere, især bestående af

familier med bopæl i lejligheder i den indre by, fortsatte op gennem det meste af årtiet med at slå sig ned her. En del af dem flyttede faktisk dertil i slutningen af maj med telt og andet grej og boede her hele sommeren, mens man passede det daglige arbejde i byen. »Selvfølgelig koster det noget« – som en af dem fortalte Demokraten i et interview i juni 1955 – »at anskaffe sig et passende telt, men hvad er det i forhold til at skulle leje et sommerhus til 100 kr. om ugen. Det er bare én sæson, så er teltet betalt, og skal det være meget fornemt med trægulv, særlige lejrsejle, gasanlæg og hvad der ellers hører til, kan en fingernem mand, der selv laver lidt af tingene, få et dejligt sommerhus med køkken og solsejl for omkring 600 kr.«

Ferieloven af 1953, der indførte 3 ugers ferie, gav stødet til en stigning i antallet af familier, der tog på ferieture. Hotel- og pensionsferier kunne de flestes pengepung dog ikke klare, og for mange århusianere – som for andre danskere – blev en ferie med telt rundt i landet derfor den overkommelige økonomiske mulighed, og stadig flere århusianere benyttede sig af den. Hvor mange det var, kan man selvfølgelig ikke opgøre, men hvis man sammenligner med, hvor mange teltturister, der i halvtredserne overnattede på kommunens lejrplads i Blommehaven, får man dog sikkert et godt indtryk af udviklingen. Fra mindre end 1.000 gæster i 1950 nåede man her op på at have besøg af omkring 9.000 i 1955 og fem år senere var antallet af campister næsten tredoblet – omkring 25.000.

I begyndelsen af årtiet var det især cyklister og

motorcyklister med skråteltet pakket bagpå, der lagde sig ind på pladsen, men i stigende grad kom også bilisterne med de lidt større telte og det specielle campingudstyr, bl.a. bestående af de sammenklappelige borde og stole, som ses på billedet fra Blommehaven – også fra 1955. Efterhånden blev skråtelte afløst af større og mere bekvemmelige villatelte, og også campingvogne blev anskaffet af nogle ganske få århusfamilier i slutningen af 1950'erne. Kun 53 var dog blevet indregistreret i Århus politikreds indtil 1959 – de hørte først tressernes ferierejser til.

Turistbusserne derimod kom så småt i gang med at køre ferieture allerede fra de sidste år af 1940'erne. I begyndelsen var det især til indenlandske feriemål, men også til Norge og det sydlige udland kunne man – efterhånden som genopbygningen i især Tyskland skred frem – komme med et af de mange turistrejseselskaber, der efterhånden dukkede op. Caspersens Rejser på Banegårdsplads, A.O.F.'s busrejser eller DSB's rejsebureau, for blot at nævne nogle få.

Friheden bliver folkepark

Friheden var i slutningen af forrige århundrede det gængse navn på hele den nordligste del af Marselisborgskovene. På sommersøndage, når folk fra byen tog på skovtur hertil, tjente skovfogeden her som i andre dele af skoven en ekstraskilling ved at servere kaffe og andet godt, men det blev efterhånden en så god forretning, at byrådet satte en stopper for den. I stedet blev beværtningsretten lejet ud til en af byens restauratører, der i 1904 opførte en pavillon, en udenørs serveringsplads samt en musiktribune.

Etablisementet, der »overtog« navnet Friheden (fra 1924 fik skoven det gamle navn Havreballe skov), var kommet til næsten samtidig med, at byen indviede den elektriske sporvogn, og det gav i de følgende årtier en god søgning til stedet, hvor der jævnlig var musik- og sangunderholdning. Den åbne plads ved siden af pavillonen blev i årenes løb hjemsted for mange møder og festligheder, ligesom der ved flere lejligheder blev opstillet ambulante forlystelser. Skovudvalget, der administrerede stedet for byrådet, ville dog ikke høre tale om at gennemføre restauratør Hans Risings forslag om at indhegne området – så der kunne tages entré ved arrangementerne.

Der var dog i årene før Anden Verdenskrig enkelte fortalere for at indrette pladsen som folke- eller forlystelsespark – ikke mindst efter at Zoologisk Have i 1932 var blevet anlagt på den anden side af Stadion Allé. I 1950 fremkom en ide om at forbinde de to områder via en tunnel, der dog ikke blev til noget, men i første halvdel af 1950'erne tog planerne om en permanent, aflukket forlystelsespark så småt form. En mini-golfbane blev anlagt, der blev etableret pedalbådssejls i søen i 1950, og de følgende år fulgte opførelse af blandt andet dansestræde (inddelt som et kæmpeskakbræt – og også anvendt som sådan) og en ny musiktribune.

Fra 1956 engagerede kommunen komponist og revyinstruktør Dan Christophersen som ny vært i Friheden og samtidig med den opgave at oprette en egentlig forlystelsespark. Han startede den første sæson med sommerrevy. Det følgende år 1957 blev et forsøgsår, for – som det blev sagt – »kan en folkepark ikke løbe rundt i et ungskeår, så kommer den aldrig til at løbe«. De første forlystelseshytter samt -telte fra Kobberøds Tivoli blev opstillet og besøgt på åbningsdagen, Kristi Himmelfartsdag d. 30. maj, af 8000 århusianere, hvoraf et udsnit ses på det første billede omkring rouletten.

Også resten af sæsonen holdt besøgstallet sig så godt, at Dan Christophersen fik tivoliejer Marinus Kobberød med i et interessentskab, der 2. maj 1958

kunne slå portene op til den nu indhegnede forlystelsespark, der var blevet udvidet med mange nye forlystelser, ikke mindst den 16 m høje og 62 m lange rutschebane, som ses under opførelse på billedet her – for ikke at tale om rotorhuset, hvor man blev suget fast til væggene, mens gulvet løb bort under ens fødder.

Premiereaftenen, d. 2. maj, forløb dog ikke helt efter planen, idet det store fyrværkeri antændte det gamle stråttækte skovfogedhus, »Humlehavehuset«, der udbrændte totalt. Men ellers fortsatte »Friheden«, hvis haveanlæg med rosenbede, blomster- og trægrupper samt græsplæner var blevet til i samarbejde med Københavns Tivolis havearkitekt, sæsonen med bl.a. sommerrevy med trekløveret Ruth Maisie, Børge Hilbert og Christian Glatved og parkunderholdning, der i de første år blandt andre talte kendte danske og udenlandske kunstnere og artister som f.eks. Kjeld Petersen, Gitte og Otto Hønning, Holger Fællessanger,

Preben Uglebjerg, Liselotte Malkowsky og Nat Rusel.

At parken også udfoldede charmeoffensiv over for børnene i de første år, var at forvente. For de glade børnehjemsbørn fra Højvang var afhentning i taxa med senere gratis køreforlystelser ad libitum og is oven i ikke hverdagskost i sommeren 1959.

Ændringer i midtbyen

Frederiksgade-projektet

Et af efterkrigsårenes store byplanprojekter, ja vel nok det største, var den såkaldte »Ny hovedgade i Århus«. Projektet bestod i etableringen af en ny omkring 20 m bred og godt 1 km lang færdselsåre gennem den centrale del af byen fra Rådhuset i syd til Østbanetorvet i nord. Den nye hovedgade skulle i store træk følge allerede eksisterende gamle, smalle og krogede gader som f.eks. Frederiksgade, hvis nederste del ses på fotografiet fra maj 1954. Som følge af den nye gades påtænkte store bredde ville den ikke blot rette de eksisterende gader ud, men også fjerne de gamle huse på begge sider af gaderne. På et par strækninger ville den nye færdselsåre endog opsluge to parallelt liggende gader og de mellemliggende huskarreer. På et enkelt sted ville en tilsluttende gade skære sig tværs igennem gamle huskarreer.

Projektet havde været drøftet siden 1935, da det første forslag om en 22 m bred gade følgende Frederiksgade, Badstuegade og Studsgade blev offentliggjort. I de følgende halve snes år udarbejdedes der i alt godt et dusin andre forslag med forskellig linieføring. Navnlig den nye hovedgades krydsning af Åboulevarden var et af de store problemer. Skulle gaden passere mellem de nye bygninger: Århusgården og Centrum, fra henholdsvis 1937 og 1939, eller skulle gaden gå hen over Centrums grund med nedrivning af bygningen til følge, eller skulle gaden løbe øst om Centrum og tværs over såvel Åboulevarden som Store Torv?

I 1942 vedtog byrådet med 10 stemmer mod 8 at gå ind for linieføringen øst om Centrum. Men i et byrådsmøde to år senere, i 1944, meddelte borgmester E. Stecher Christensen, at han og den socialdemokratiske gruppe ikke ville forsøge at gennemføre det vedtagne forslag på baggrund af dels modtagne protester, dels sagkundskabens uenighed. I stedet vedtog byrådet at nedsætte en kommission til at arbejde med sagen.

Kommissionens betænkning, der var blevet til bl.a.

på grundlag af omfattende færdselstællinger og færdselsanalyser, blev enstemmigt vedtaget af byrådet 11. februar 1954.

Som det fremgår af den viste plan over den nye hovedgades forløb, forbinder gaden de to indfaldsveje fra syd: Park Allé og Frederiks Allé med de vigtigste indfaldsveje fra nord: Nørreport og Kystvejen-Skovvejen, endvidere etableres der midt i byen forbindelse med den store øst-vest gående trafikåre: Åboulevarden. Herved har hovedgaden også direkte forbindelse med i vest: Silkeborgvej og Viborgvej og i øst: havnen.

Projektet består i en udvidelse af de to gader Frederiksgade og H.H. Seedorffs Stræde (daværende Asylgade), der samles ved krydsningen med Østergade

ved hjælp af en rundkørsel til en tragtformet gade, som mellem Århusgården og Centrum føres ud i en stærkt udvidet Immervad, over det ligeledes udvidede Lille Torv, men uden at berøre Store Torv, videre i en gade, der nord for Borgporten oplsluger såvel Badstuegade som Volden, derpå langs Studsgade til Nørreport og videre til Østbanetorvet. Også Nørreport er tænkt udvidet, så man mod øst kan få et udblik over vandet og fornemme havnens nærhed.

Projektet havde flere formål. For det første at afhjælpe den indre bys daværende trafikvanskeligheder og at skabe mulighed for, at den voksende trafik langt frem i tiden kunne afvikles tilfredsstillende. For det andet at foregribe det forudsete behov for parkeringspladser, idet der således var projekteret underjordisk parkeringsanlæg under rundkørslen ved Østergade og under en del af Studsgade. For det tredje at regulere den indre bys tætte og for visse dele saneringsmodne bebyggelse. For det fjerde at skabe mulighed for en ekspansion af bycentrets erhvervsliv i smukke og tiltalende omgivelser.

Planen var vedtaget som en dispositionsplan, det vil sige en plan for fremtidige dispositioner i de berørte områder, og derfor uden øjeblikkelig virkning over for de bestående forhold.

Bebyggelsen langs hovedgaden skulle være afvekslende. De fleste steder 4-5 etager, men enkelte steder op til 10-12 etager. Nogle strækninger skulle have randbebyggelse, andre steder skulle udformningen være mere fri, således at bygningerne kunne trækkes tilbage fra byggelinierne.

Dispositionsplanens hovedtanke: en stor, bred, gennemskærende hovedfærdselsåre fra nord til syd gennem bykernen blev ikke gennemført i løbet af 1950'erne og er heller ikke senere blevet en realitet. Til alt held eksisterer stadig det gamle, middelalderlige gadenet næsten urørt i centrum. Gennemført er Nørreports udvidelse i 1960'erne og etableringen af Busgaden, der indviedes 1971.

Men ellers er bevaret såvel gaderne: Frederiksgade, H.H. Seedorffs Stræde, Immervad, Badstuegade, Volden, Studsgade og Mejlgade, som de langs disse gader beliggende talrige bevaringsværdige bygninger, hvoraf mange i dag er restaureret og istandsat, og derved bidrager de væsentligt til at skabe et attraktivt bymiljø.

Europaplads og Dynkarken

Hovedfærdselsåren Dynkarken-Havnegade var i mange år en af byens trafikflaskehalse, specielt ved passagen over Åens mundning. De to stærkt trafikerede gader forbandt byens opland med centrum og havnen. Dynkarken knyttede via Spanien og Strandvejen forbindelsen til det sydlige opland langs kysten, medens Havnegade sammen med Kystvejen og Skovvejen forbandt byen med dens nordøstlige opland, Djursland.

Den nævnte flaskehals forsvandt i løbet af 1950'erne, først og fremmest som følge af overdækningen i 1956-58 af Åen fra Dynkarken og frem til Jernbanebroen. Herved fortsattes den brede Åboulevard, hvis første strækning fra Christiansgade-Grønnegade til Dynkarken var blevet indviet i 1930'erne.

På billedet, der er taget en lørdag i begyndelsen af januar 1957, ses åoverdækningen under udførelse. I lighed med fremgangsmåden i 1938-39 blev Åen lagt i et støbt dobbeltrør af jernarmeret cement. Hvert rør havde et rektangulært tværsnit med en bredde på 5,40

m og en højde på 3,20 m. Den ca. 92 m lange dobbelt-tunnel blev placeret midt i åløbet. Af billedet fremgår det, at støbningen foregik, medens åløbet var delt på langs af en nedrammet spunsvæg. Først blev åvandet ledt gennem den nordlige halvdel af ålejet, medens det sydlige rør blev støbt i den tør lagte del af ålejet. Derpå fik Åen sit løb gennem det færdigstøbte rør, hvorefter den nordlige tunnel blev udført.

I tilknytning til det omfattende gadeanlæg foregik der nedrivning af mange af de ældre bygninger, der havde sat deres præg såvel på havnen som på de i nærheden liggende gader, hvor mange af havnens folk holdt til. Nedrivningen omfattede således de to bygninger, som ses øst for Åen i billedets mellemgrund. Sydligst ligger den gamle børsbygning, der var opført i 1865-66 ved et samarbejde mellem havnen og Århus Handelsforening. Som børs fik bygningen aldrig den betydning, man havde håbet. Allerede i 1887 ophørte de egentlige kursnoteringer. Dog fandt der i perioden 1896-1920 en månedlig notering sted af lokale aktier. Allerede i 1910 var bygningen imidlertid solgt af Han-

delsforeningen til havnen, men på betingelse af, at noteringerne fortsat kunne finde sted. Efter anvendelse som børs blev huset brugt af Århus Stevedoreklub.

Bygningen nord for Børsen var rejst 1867-68 som toldbod og fungerede som sådan til 1897, da byens nuværende toldbod blev taget i brug. Bygningen blev derpå overtaget af dels havneadministrationen, dels Det forenede Dampskibsselskab.

Ikke kun de to nævnte bygninger, Børsen og den gamle toldbod fra 1868, forsvandt i 1957, men også huskarreen mellem Mindebrogade, Åboulevarden, Brogade og Havnegade. Som det fremgår af billedet på forrige side af Åboulevarden nr. 6-16, tidligere Revet, var der tale om små to-etages huse fra forrige århundrede. Af billedet, der som de to på næste side er fra juli 1957, fremgår det, at husene bl.a. rummede to marskandiserforretninger: »Kik-Ind« og »Amerika«, og to beværtninger: »Cafe Norge« og »Aastedet«. I kælderen i huset helt til højre, nr. 6, havde Tato-Peter sin tatoveringsklinik, et typisk erhverv med tilknytning til søens folk.

På de grunde, der blev frigjort ved fjernelse af toldbodbygningen og den nævnte huskarree rejstes i 1958-59 BP-huset som en 12-etages kontorbygning, hvor bl.a. havneadministrationen fik til huse. Da BP-huset er placeret centralt på de frigjorte grunde, blev det muligt at udvide gaderne omkring nybygningen, såvel Åboulevarden som Havnegade og Mindebrogade.

Også vest for Åen skete der i forbindelse med åoverdækningen store ændringer både i bebyggelsen og af

vejføringen. Hele huskarreen Dynkarken, Mindet, Toldbodgade blev nedrevet. Herved forsvandt i karreens nordvestlige hjørne såvel langs Mindet (næste side øverst) som langs Dynkarken (næste side nederst) bygninger af samme alder og udseende som de tidligere nævnte huse langs Åboulevarden øst for Åen sammen med – som det ses på billedet herunder – et større antal baghuse og skure i karreens indre. Beboerne var her som der overvejende byens økonomisk svageste borgere. I karreens sydlige del lå i Dynkarken 39-43 derimod en større købmandsgård, den såkaldte Mallingske Gård, hvis ældste del (nr. 39) var en bindingsværksbygning fra 1795 opført af købmand Rasmus Nielsen Malling (1767-1826). Købmandsgården havde været i Mallingslægtens eje til 1898, da den solgtes til grosserer F. Dreyer.

Da de nye byggelinier blev trukket ind på grundene, blev de omliggende gader gjort bredere. Dynkarken blev således udvidet fra ca. 12-13 m, hvoraf 7-8 m var kørebane, til 30.5 m med 13 m kørebane. Langs østsiden anlagdes et 5 m bredt areal til skråparkering for 31 stk. biler, ligesom der i begge sider af gaden blev anlagt brede cykelstier og fortove.

På det frigjorte areals sydlige del byggede Dreyers Frøhandel nye bygninger og på den nordlige del indviedes i 1966 Hotel Atlantic.

Den ved åoverdækningen i 1956-58 skabte plads – billedet s. 75, der begrænses af BP-huset, Åboulevarden, Dynkarken, Mindet og grænsen mellem by og havn, fik ved byrådsbeslutning af 29. juni 1961 navnet Europaplads.

Omkring Strøget

Forandringerne i gademiljøerne i centrum opstod ikke kun som følge af store omfattende byplanprojekter. Mange ændringer i gadebilledet var forårsaget af fornyelser af enkelte bygninger. Ofte var det tidstypiske huse af varierende alder, der blev erstattet af nye bygninger, der normalt gav en bedre udnyttelse af de økonomisk værdifulde grunde i bymidten. Investeringerne i nybyggeriet blev foretaget, fordi selve placeringen i centrum var attraktiv fremfor en udflytning.

Et eksempel på en sådan udvidelse foreligger i tilbygningerne fra 1956-57 til Århus Katedralskole. Efter at det var besluttet at bevare skolen, der er en af byens ældste kulturinstitutioner, på det historiske sted »imellem kirken og vandet«, rejstes nybygninger (arkitekt C.F. Møller) dels langs Skolebakken, dels langs Mejlgade. På Skolebakken havde staten erhvervet nabogrunden mod nord med restaurantbygningen »Palæ« fra 1921. I forlængelse af Hack Kampmanns røde skolebygning fra 1906 byggedes her en to-etages bygning med høj kælder, indeholdende cykelkælder, særklasser for fysik og kemi samt festsal med scene. På billedet fra december 1956 ses bl.a. det nyopførte hus på Skolebakken. Det kasseformede fremspring på facaden viser beliggenheden af festsalen, hvis scene ligger ud mod Skolebakken. Langs Mejlgade blev der på to grunde, der var stillet til rådighed af kommunen, bygget en normalklassefløj på fire etager i forlængelse af skolens hvide bygning, som er fra 1766, men som er ombygget i 1847-49 og i 1905-06. Begge nybygninger har hovedfacade mod skolegården og er af jernbeton beklædt med norsk Opdalsten.

Også Århus Teater fik i midten af 1950'erne en betydelig udvidelse. Som det fremgår af billedet fra

december 1955 fra hjørnet af Bispetorvet og Skolegade omfattede tilbygningen hele trekantarealet mellem Skolegade og Kannikegade bag Hack Kampmanns teaterbygning fra 1900. Nybygningen (arkitekt C.F. Møller) er fint tilpasset den eksisterende teaterbygning og kom til at rumme Scala, kombineret koncertsal og biograf, desuden skuespillergarderober, værksteder og lokaler for Statsradiofonien.

En anden del af nybyggeriet i efterkrigsårene havde til formål at udfylde de huller, der var opstået i strøgadernes husrækker som følge af schalburgtagens bombesprængninger. Et eksempel på en bygning, der er opført på en af krigens bombetomter, ses på billedet fra december 1955 af hjørnet af Søndergade og Skt. Clemens Bro. Søndergade 1a, »Ankerhus«, er opført omkring 1950 (arkitekt Thorkil Ry Andersen). Bygningen, som rummer butikker, kontorer og beboelse, ligger ved såvel Søndergade som Fiskergade, der er to gader i forskellig niveau. Af husets otte etager ligger de to følgelig under Clemensbros og Søndergades niveau. Bygningsfacaden var oprindeligt holdt i sort og hvidt, så den dannede en god baggrund for skilte og lysreklamer. Senere er farveholdningen lysnet, idet etagerne 5, 6 og 7 nu er hvidmalede.

På Store Torv findes et par eksempler på, at eksisterende bygninger blev nedrevet og erstattet af nye. Det drejer sig om nr. 3 og nr. 10, hvor henholdsvis Landmandsbanken og Spare- og Lånkassen i Århus, indrettede moderne ekspeditionslokaler i de nye bygninger. Af billedet fra juli 1960 fremgår det, at begge de to

nybygninger, der ses henholdsvis helt til venstre og helt til højre, falder godt ind i torvemiljøet med hensyn til udformning, højde og facadebeklædning.

Sparekassens bygning, Store Torv 10, blev rejst, fordi pengeinstituttet ikke kunne udvide i Store Torv 6, hvor sparekassen havde haft domicil siden 1917. Nybygningen (arkitekt C.F. Møller) er fra 1949-50 og indeholder foruden sparekassens lokaler også kontorer og beboelse. Huset er i seks etager med syv vinduesfag. Af hensyn til de to naboejendomme, der er af henholdsvis røde mursten og grå Bremersandsten, blev facaden mod torvet opmuret af brungule Hasleklinker med dybtliggende cementfuger og med vinduer i teak. Bygningen erstattede en nyrenæssancebygning i tre etager fra 1898.

På torvets modsatte side byggede Landmandsbanken i 1958-59 sin bankbygning på Store Torv 3 (arkitekt Thormod Jakobsen, København), fordi banken ønskede at etablere sig i Århus. I de fire etager med 22 vinduesfag findes foruden banklokalerne også forretning, kontorer og beboelse. Nybygningen afløste det gamle empirehus, hvor Johannes Gjerulff og M. Harder havde deres forretninger.

Havneaktiviteter

Efterhånden som forholdene efter Anden Verdenskrig normaliseredes, genoptoges udbygningen af havnen i overensstemmelse med den generalplan, der var udarbejdet af havneingeniør H. Gebauer, og som i 1933 var godkendt af byrådet.

Ifølge planen skulle Østre Mole, der begrænsede Sydhavnen, forlænges mod nord for at skabe plads til en benzin- og oliehavn. I den gamle havn skulle Midtermolen ud for Skolegyde fjernes og erstattes af en ny, ca. 100 m bred Pier I. Også Nordre Molearm skulle fjernes, og i stedet skulle der herfra og mod nord skabes en ny, stor trafikhavn bestående af et redekam-system af pierer, benævnt II, III og IV, der hver skulle være ca. 140 m brede og ca. 300 m lange, og som skulle udgå fra den gamle havns vestside og fra Lystbådehavnens dækmole. Desuden skulle Søndre Molearm fjernes for at give plads til en forlængelse af Mellemarmen mellem Sydhavnen og den gamle havn frem til en midlertidig bølgebryder, Vestre Dækmole, der skulle bygges i havneindløbet. Endelig skulle Skibsbroen i bunden af den indre havn udvides.

Inden Anden Verdenskrig standsede alle anlægsarbejder, var kun enkelte dele af generalplanen fuldført.

Bygget var den lange bølgebryder, der udgår fra Østre Moles østside, og som ender ca. 450 m nordligere end den gamle Østre Mole. Bygget var også den nævnte Vestre Dækmole. Begge bølgebrydere ses i forgrunden på det store luftbillede af havnen fra 1957. Endvidere var den gamle Nordre Molearm blevet fjernet og den sydlige halvdel af Pier II bygget ud for nuværende Nørreport. Desuden var etableret dels 450 m kystværn til begrænsning af den søndre del af Pier III, dels 300 m bolværk ved Lystbådehavnens vestside som Fiskerihavn.

Efter krigen genoptoges udbygningen af havnen. Således skete der gentagne udvidelser af benzin- og oliehavnen, senest i 1958-62, hvor arealet forøgedes med 10 ha og vanddybden til 11 m. I 1949-51 erstattedes den gamle Midtermole af den nye, brede Pier I, der anvendtes til stykgodstrafik. I 1955-56 foretoges en udvidelse af Mellemarmen af hensyn til Århus Flydedok og Motorkompagni, der var placeret ved molens nordlige ende.

I havnens nordlige del fortsattes fra 1953 udbygningen af Pier III. På den eksisterende del af pieren rejstes mod øst i 1952-53 et nyt lodshus. Det skulle afløse det gamle lodshus fra 1899 på Østre Mole, hvorfra det ikke længere – på grund af de omgivende,

høje bygninger – var muligt at overskue havneområdet, selv om bygningen i 1926 var blevet forsynet med en anden etage. Det nye lodshus byggedes da også i 5 etager. Men allerede i 1955-56 forhøjedes det med 3 etager til i alt 24 m, og da det i 1956 som det første i landet blev forsynet med radar, var det Danmarks mest moderne lodshus. Det var også ved Pier III, at der i 1959-62 indrettedes færgelejer til rutebådene til Halmstad og Oslo.

I den inderste havn, i Bassin I, skete der fra 1955 en udvidelse af Dampskibsbroen, hvor rutebådene til København og Kalundborg havde kajplads. Bolværkskanten blev flyttet 40 m ud i bassinet. På det indvundne areal opførte D.F.D.S. en ny ekspeditionsbygning omfattende kontor, ventesal og pakhusrum. Også D.S.B. ønskede at forbedre forholdene for sine ruter til Kalundborg og Samsø. I forbindelse med bygningen af nye, hurtigtsejlende skibe etableredes en helt ny færgepier, der var ca. 110 m lang, og som lå på tværs af den oprindelige kajretning ved den nordre ende af Dampskibsbroen. På færgepierens nordside indrettedes færgeleje til hurtigrutens skibe, medens rutebådene til Samsø og videre til Kalundborg fik kajplads på pierens sydside. Hurtigruten åbnedes 14.10. 1960 af M/F »Prinsesse Anne-Marie«.

Havnens livsrytme er meget varierende. Til visse tider er der hektisk aktivitet, til andre tider mere roligt. Alt afhænger af de ydre forhold. Når der er skibe i havnen enten for at losse eller laste varer, er der stor aktivitet af mennesker og maskiner omkring skibene, da det af økonomiske grunde drejer sig om at få arbejdet udført så hurtigt som muligt, så opholdet i havnen bliver så kort som muligt.

Billedet fra Pier II, Landbrugskajen, er fra marts 1958 og viser en hel karavane af biler og hestevogne med smørdritler, der skal omlades til køleskibet »Alexandra«. Foruden smør eksporteredes der også ost og bacon fra Århus til England.

Billedet fra Kornpiereren viser en situation i januar 1960, hvor de korntransporterende biler danner en trafikprop.

Men en stærk trafik til havnen kunne også omfatte andet end varer, der skulle eksporteres. I snevintre var der ofte, som det fremgår af det tredje billede fra Pier II fra februar 1958, et almindeligt syn at se lastbiler og andre køretøjer transportere opskovlet sne fra gaderne ned til havnen, hvor sneen blev losset ud over brystværnet for at afvente den naturlige smeltning, når temperaturen mildnedes.

På gader og veje

De svage trafikanter

Efter krigsårene vendte byen langsomt tilbage til normale tilstande. Dette gælder også trafikken, der i krigens sidste år havde været stærkt reduceret på grund af varemangel bl.a. på benzin, olie og gummi med deraf følgende rationeringer. Men efterhånden som råstofferne vendte tilbage, kom der igen gang i færdselen.

Men det tog dog tid, inden trafikken fik den normale sammensætning af biler, motorcykler, cyklister og gående. Som det fremgår af billedet fra Guldsmed-

gade, var trafikken et årstid efter krigens afslutning på denne del af Strøget ved to-tiden om eftermiddagen domineret af gående og af cyklister. De gående benytter i stor udstrækning kørebanen frem for fortovene. Det er antagelig en vane, eller rettere en uvane fra krigsårene. Menneskemylderet udgøres for en stor del af børn. Det er skolebørn, som er på vej hjem enten gående eller cyklende. En del af de voksne personer er koncentreret ved Henrik Stærhs butik. Måske er der gode tilbud i trikotageforretningen? I billedets forgrund ses en tre-hjulet varecykel. Cyklen er en smal udgave af den almindelige tre-hjulede varecykel, som

var meget benyttet under krigen til transport af gods, der ikke var alt for stort og tungt.

Efterhånden som trafikintensiteten steg, og efterhånden som den motoriserede del af færdselen blev større, blev det nødvendigt at etablere særlige forholdsregler for at beskytte de svageste trafikanter, det vil sige de gående, og blandt disse igen børnene. En effektiv beskyttelse af de svage trafikanter kan bedst opnås ved en adskillelse af de forskellige kategorier af trafikanter.

En særlig færdselsvej alene for gående var den gangbro, der førte over Østbaneterrænet fra Skovvejen til Fiskerihavnen, og som blev taget i brug i marts 1950. Allerede i efteråret 1942 og i vinteren 1942-43 var projektet aftalt af byen med henholdsvis Ministeriet for offentlige Arbejder, med Generaldirektoratet for Statsbanerne og med Havneudvalget. Men på grund af forholdene blev gennemførelsen imidlertid udskudt. De mange børn, der findes på broen, må være et arrangement fra fotografens side.

Et andet initiativ, især til fordel for de mindre skolebørn, var etableringen af de såkaldte skolefærdselspatruljer ved de forskellige skoler. Ordningen fungerede på den måde, at udvalgte, ældre elever placeredes ved fodgængerovergangene i nærheden af de respektive skoler for at hjælpe de mindre børn, som var på vej til eller fra skole, sikkert over gaden. Dette skete ved, at skolefærdselspatruljen holdt børnene tilbage på fortovet, indtil der opstod et »slip« i trafikken, som var stort nok til, at børnene kunne nå at komme over gaden. Medens eleverne passerede kørebanen, stod færdselspatruljen ude på gaden for at standse den eventuelt kommende trafik. Det hosstående billede er fra maj 1953 og viser en skolepatrulje i funktion på Trøjborgvej ved Finsensgade Skole. Det stammer fra tidsskrif-

tet »Fra skole til hjem«, 1953, hvor der blev udtrykt tilfredshed med den nye ordning, der først var blevet indført ved Møllevangsskolen tidligere samme år.

Et andet middel til adskillelse af de gående fra de kørende foreligger i de mange fodgængerovergange, som efterhånden etableredes rundt om i byen. Ideen med særlige felter til fodgængerne, der skal krydse kørebanen, går tilbage til 1930'erne, hvor felterne markeredes med færdselssøm. Senere afmærkedes felterne med zebrastriber, hvide felter tværs over kørebanerne. Billedet her er fra juni 1956 og viser pålægningen af hvide striber i fodgængerfeltet tværs over Park Allé ved Banegårdspladsen.

Den motoriserede trafik

Anden Verdenskrig og den deraf affødte besættelse af landet i 1940 forårsagede – som nævnt foran – store indskrænkninger i trafikken, specielt i den motoriserede trafik. Manglen på benzin og olie betød rationeringer af disse varer og forårsagede, at hovedparten af private ikke havde mulighed for at benytte deres motorkøretøjer.

Skemaet overfor viser antallet i Århus kommune henholdsvis af »Motorcykler«, af »Private personvogne (incl. syge- og brandvogne)« og af »Vare- og lastvogne« i året 1939, hvor krigen brød ud, i året 1940, i hvilket besættelsen indtraf, i fredsåret 1945 samt i 1950, i 1955 og i 1960.

Skemaet viser klart, at besættelsen omgående betød et stort og drastisk fald i antallet af de i brug værende motorkøretøjer til privat kørsel, såvel motorcykler

År	Motorcykler	Personvogne	Vare- og lastvogne
1939	395	2.080	874
1940	7	169	561
1945	194	1.409	664
1950	1.038	2.360	1.431
1955	3.230	4.102	2.451
1960	3.217	8.125	3.921

som personvogne. Faldet i antallet af indregistrerede vare- og lastvogne var derimod ikke nær så stort, idet man forsøgte at holde samfundet og samfærdselen i gang i størst mulig udstrækning.

Under besættelsen forblev antallet af indregistrerede køretøjer inden for de tre nævnte grupper nogenlunde konstant, for motorcyklernes vedkommende lå antallet dog mellem 15 og 19. Tallene for 1945 udviser derimod omgående markante stigninger, og disse stigninger fortsætter i de følgende perioder.

For motorcyklernes vedkommende tre-dobledes antallet fra 1950 til 1955. Antallet toppede i 1956 med 3.384 stk., men tilbagegangen til 1960 var minimal. Stigningen i motorcykelantallet i årene op mod midten af 1950'erne skyldtes bl.a. det nye, meget populære køretøj, scooteren. Det to-hjulede køretøj havde små hjul og motoren placeret over og ved siden af baghjulet, men var især karakteriseret ved en beskyttelsesplade fortil, der fortsatte i et gulv under føreren, og som beskyttede denne mod vejsnavs. Meget populær var den italienske Vespa, der dukkede op i byen i 1953. En sådan Vespa-scooter ses til venstre ved lastvognen på det store billede fra krydset Åboulevarden-Immervad. Vespa'en var imidlertid ikke den eneste model på markedet. Der forhandlede også den tyske NSU-prima og den italienske Lambretta. Den sidstnævnte model ses til venstre på torvebilledet fra Kannekigade-Teatergade i december 1961.

Foruden de egentlige motorcykler fandtes der i begyndelsen af 1950'erne et antal knallerter, det vil sige cykler med hjælpemotor. I 1951 var antallet 966 og i 1952 499. I disse år skulle knallerterne være indregistrerede. Ved nytårstide 1956-57 anslog man, at der af knallerter var ca. 6.500 stk.

Af skemaet fremgår det endvidere, at antallet af personbiler steg stærkt i efterkrigsårene og indvarede dermed den begyndende bilisme. I løbet af fem-året 1945-50 forøgedes antallet af biler med $\frac{2}{3}$, i tidsrummet 1950-55 med $\frac{3}{4}$, og i perioden 1955-60 fordobledes bilernes antal.

Byens gader og veje var imidlertid ikke dimensionere-

ret til det stærkt udvidede antal biler. Dette ses tydeligt på billedet nederst på forrige side af Klostergade set mod Guldsmedgade en torsdag i slutningen af august 1959. Problemet i den smalle gade var – her som i byens øvrige gader – ikke så meget de kørende biler som de parkerede vogne. Ved fortovet i gadens højre side er der således to biler parkeret, og også den lyse varevogn ved huset med stilladset er antagelig parkeret. De tre biler i forgrunden er derimod i drift, eller ønsker at være det, men må holde tilbage for hinanden. Eleven i skolevognen i forgrunden får i hvert fald øvelse i at sno sig frem igennem den tætte trafik.

Det store billede af krydset mellem Åboulevarden og Frederiksgade-Immervad er set fra bygningen Centrum og viser virvaret i det stærkt trafikerede kryds en fredag sidst på eftermiddagen i august 1959. Den kaotiske situation skyldes først og fremmest, at cyklisterne spreder sig over hele krydset. Samtidigt

kører bilerne på kryds og tværs, idet der ikke findes afmærkede vognbaner, der kan vejlede bilisterne i deres placering i færdselen. Der er tværtimod mulighed for alles kamp mod alle i krydset, hvor der heller ikke finder nogen regulering sted af færdselsretningerne. En sådan regulering kunne udføres af en politibetjent eller ved hjælp af lyssignaler.

Regulerings- og parkeringsproblemer

For at afhjælpe de problemer, som den stigende trafik forårsagede, blev der iværksat forskellige trafikregulerende foranstaltninger. Disse kunne bestå i hastighedsbegrænsninger på særlige strækninger, i ensretning af færdselen i meget trafikerede, men smalle gader, eller i regulering af krydsende færdsel i stærkt belastede kryds.

Færdselsregulering i de nævnte store, svært belastede kryds var fra 1920'erne og langt op i efterkrigsårene en væsentlig og personalekrævende opgave for politiet. Derfor er det mærkeligt at se billedet fra maj 1956 af det tilsyneladende trafiktomme kryds mellem Søndergade og Østergade, hvor der midt i krydset står en politibetjent og dirigerer den færdsel, der i hvert fald ikke ses.

Færdselsbetjenten er kendetegnet ved det brede,

hvide bælte med tilsvarende skrårem og ved den ligeledes hvide færdselsstav. Billedet, der er set mod nord, mod Store Torv, må antagelig være optaget ved middagstid, herpå tyder de personer, der sidder på trappestenene til Landbosparekassen, og som kan være håndværkere, der nyder middagspausen.

Det paradoksale ved billedet fra 1956 – med den trafikregulerende betjent i det færdselstomme gadekryds – er, at det netop var i dette kryds mellem Søndergade og Østergade, at byens første lyskurv blev ophængt torsdag den 2. oktober 1930 og taget i brug den følgende lørdag kl. 11.30. Lyskurven var manuelt betjent fra en central på fortovet, så personalemæssigt var der ikke tale om nogen besparelse.

I sandhedens interesse skal det straks anføres, at lyskurv nr. 2 blev taget i brug 14 dage senere i Reginakrydset, krydset mellem Sønder Allé og Ryesgade-Søndergade, den 18. oktober. Medens den sidstnævnte lyskurv snart blev automatiseret og forblev i funktion, til den under krigen blev sat ud af drift, så fungerede lyskurven i krydset mellem Søndergade og Østergade kun i et års tid, hvorefter den blev nedtaget.

Efter krigen blev lyskurven i Reginakrydset tændt igen den 5. april 1946. Men det blev i øvrigt ikke i midtbyens forskellige gadekryds, at de første nye lyskurve i efterkrigsårene blev ophængt. De største trafikproblemer lå nemlig i de kryds på Ringgaden, hvor de forskellige hovedveje løb ind på denne. I foråret 1955 lysreguleredes således krydset på Ringgaden ved Randersvej, og sidst på året fulgte krydsene ved Silkeborgvej og ved Harald Jensens Plads. I det følgende år fik krydset ved Søren Frichs Vej lyssignaler og i 1960 krydset ved Paludan Müllers Vej. I sidstnævnte kryds omfattede lysreguleringen også de særlige »gå« og »vent« signaler for fodgængere. I 1960 opsattes endvidere lyssignalanlæg i krydset mellem Åboulevarden og Dynkarken-Havnegade og i krydset mellem Dynkarken-Spanien og Sønder Allé-Toldbodgade.

Som tidligere antydte var trafikproblemerne ikke begrænset til den kørende del af trafikken. Også den holdende del, de parkerede motorkøretøjer, udgjorde et stort og stadigt voksende problem. Det var derfor nødvendigt i så stor udstrækning som muligt at etablere parkeringsmuligheder ikke kun på byens torve og pladser, men også rundt omkring i gaderne; specielt i de gader, der på daværende tidspunkt var mindre befærdede. Sådanne steder etableredes enten skråparkering eller kantstensparkering i afmærkede båse.

Af billedet fra november 1954 fra Frederiks Allé ud for Rådhuset fremgår det, at også Rådhusparken måtte afgive plads til parkering. Ved indrykning af kantstenen langs Frederiks Allé opnåedes der plads til 15 stk. nye vognpladser til skråparkering. Herved var

der i Frederiks Allé langs Rådhusparken plads til i alt 42 personbiler. På et par flisebelagte arealer langs kantstenen blev der endvidere plads til 10-12 motorcykler og knallerter.

Også ved udvidelsen af Dynkarken i 1959-60 blev der udlagt et areal til skråparkering for 31 stk. biler (se side 76).

På en måde var det også parkeringsproblemer, der i 1953-54 nødvendiggjorde en total nedrivning og nyopførelse af rutebilstationens bygninger på Amtmandstoftens mellem Sønder Allé, Fredensgade og Ny Banegårdsgade. Rutebilstationen var blevet etableret her i 1930, men med en udnyttelsesgrad, der ikke slog til i efterkrigsårene, efterhånden som ruternes antal steg, og bilerne blev større og større. Da placeringen mellem Hovedbanegården og Dampskibsbroen med rutebådene til København og Kalundborg og i umiddelbar nærhed af Strøget var den bedst mulige, valgte man at bevare placeringen og bygge den nye station på det én gang valgte sted.

I 1954 indviedes den nye rutebilstation, der består af tre overdækkede perroner med plads til 62 rutebiler, en to-etages administrations- og restaurationsbygning med ventesal, kiosk m.m., samt en vaske- og smørehal. De nævnte bygninger ligger i det sydvestlige hjørne mellem Fredensgade og Ny Banegårdsgade.

Under pladsen indrettedes et underjordisk parkeringsanlæg i to afdelinger med plads til henholdsvis 39 og 29 biler. Den første afdeling er indrettet som beskyttelsesrum. Nedkørslen foregår fra Fredensgade, og opkørslen udmunder i Spanien over for Svømmehallen.

På det viste billede fra juli 1957 ses rutebilstationen og dens omgivelser. I forgrunden til højre ligger de huse, bl.a. Sabroes fabrik, der nu er nedrevet for at give plads til den nye politigård.

De store årgange

Daginstitutionerne

Anden verdenskrig fik skyld for mange ting, også for de »store årgange«. Det var mørklægningen, sagde man for sjuv senere og tænkte på al usikkerheden, den daglige spænding, og hvad der ellers »intensiverede« familielivet. Men fødselstallet havde nu været på vej opad gennem 1930'erne. 1931-45 steg det i Århus med ca. 68 % – i besættelsesårene 1940-45 med ca. 22 %; men derefter faldt det fra 1946 til 1959 med ca. 30 %.

Selv om kvinders erhvervsarbejde ikke nær havde nået det omfang, det fik i de følgende årtier, var dog

ca. 36 % af byens samtlige beskæftigede kvinder, og det øgede naturligvis kravene om daginstitutioner for krigstidens mange børn. Af vuggestuer havde der fra århundredets begyndelse været to; men den ene blev hurtigt nedlagt, mens den anden fortsatte og i øvrigt fortsætter den dag i dag. I 1941 kom der en til – på Trøjborg – og i løbet af 1950'erne yderligere tre, således at der ved periodens slutning var fem, hvoraf fire var selvejende og en kommunal. Den sidstnævnte blev indviet i juli 1951. Den var – og er – placeret i boligforeningen »Fagbo«s ejendom, Silkeborgvej 88A. Fotografen har forevigtet en scene fra den store dag –

vuggestuen var den første, som kommunen skulle stå for – idet han har formået et par af de indbudte: frøken Damgaard Thygesen fra overinspektionen og borgmester Sv. Unmack Larsen til at beundre de »krybber«, som børnene skulle sove til middag i. Der er næppe noget barn i krybben, selv om borgmesterens gestus måske kunne tyde på det. »Fagbo«s formand (senere borgmester) Orla Hyllested ser særdeles tilfreds ud – han havde foræret den nye institution en gyngehest – og den nyudnævnte leder, Rigmor Bonke, morer sig.

Vuggestuerne fulgtes naturligt af børnehaver. Dem var der 20 af i 1945: 2 kommunale, 10 private heldags, 5 ditto halvdags samt 3, der var tilknyttet private skoler. De sidste blev nedlagt i 1940'erne og 50'erne, angiveligt fordi de blev for store til, at skolerne kunne håndtere dem. I 1959 var det samlede tal 33: 5 kommunale, 6 lederejede og 22 selvejende. Hverken vuggestuer eller børnehaver var lige velsete i alle kredse. Ved indvielsen af Christians sogns børnehave i 1952 takkede pastor H.J. Falk den fraværende skatteyder, »som, når han ser, at der igen er oprettet en børnehave, vil skumle og sige, at det ikke var nødvendigt med alle disse børnehaver, hvis blot kvinderne ville blive hjemme hos deres børn«. Men med rigtig patos kunne det ikke siges, for »vi lever i et samfund, hvor børnehaver er blevet en nødvendighed. Der vil nemlig altid være en enlig mor, som skal hjælpes«.

Med et voksende antal mødre på arbejdsmarkedet opstod et problem med pasning af børnene, de 6-14 årige, i de timer af dagen, der lå mellem skoletids ophør og forældrenes hjemkomst fra arbejde. Løsningen var fritidshjem, hvoraf Århus havde fået sit første allerede 1936, indrettet i forsorghjemmet på Vester Allé. Under krigen oprettedes endnu et, selvejende med kommunal støtte, og tallet øgedes i de følgende år til 9 i 1959, 5 kommunale og 4 selvejende. Børnene blev beskæftiget med forskellige aktiviteter, ofte en fortsættelse af skolens sløjdarbejder, men også med leg, musik og optræden. På billedet øverst ser et par 1959-poder fra KFUMs fritidshjem i Klostergade på selvfremstillede bakker i krydsfiner og med tepottedekoration.

Uden at være en egentlig daginstitution, men dog som en slags fortsættelse af fritidshjemmene opstod ungdomsklubberne for de 14-18 årige. Disse klubber skulle tackle et »hårdt« socialt problem – fjerne ungdommen fra gadehjørnerne og de fristelser, der der bød sig til. »Mejlen« var dog i disse år en enlig svale. Den var startet i Mejlgade, hvor den måtte vige for katedralskolens udvidelse. I oktober 1955 indviede den nye lokaler i Asylgade 12, hvor der sidst havde været børnehaver. Billedet nederst er fra indvielsen: tre unge spiller kort, en ser til, og en synes at forsøge at læse, hvad der dog ikke ser ud til at lykkes for hende.

Skoleliv

I størstedelen af efterkrigsårene levede folkeskolen under loven af 1937, der bl.a. havde indført den eksamensfri mellemskole, som aldrig blev nogen succes. 1959 trådte en ny lov, vedtaget året i forvejen, i kraft, en lov, som medførte betydelige forandringer i hele skolesystemet, og som blev drøftet vidt, bredt, hæftigt og bittert både før og efter dens vedtagelse. 37-loven havde ikke givet de store forandringer i elevernes dagligdag. Det gjorde det derimod, da byrådet i 1946 besluttede at indføre fællesundervisning for piger og drenge. Helt ligetil var det dog ikke. Der skulle – i al fald i de eksisterende skoler – en del ændringer til: bygges gymnastiksale, indrettes toiletter m.v., og først i slutningen af 1960'erne forsvandt de sidste kønsadskilte klasser.

Husgerningen forblev dog længe et pigefag. Den tid, da mændene skulle trænge ind her, ansporet af det nye samfundsmønster med begge ægtefællers deltagelse i arbejde og indtjening, lå endnu nogle år fremme. Undervisningen var taget op i begyndelsen af århundredet: 1907 blev Finsensgades skole som den første opført med et skolekøkken, og i de nærmest følgende år fulgte de øvrige skoler efter. Billedet er fra Frederiks Allés skole 1954. Pigerne er iført de forklæder, som de selv havde lavet i håndgerningstimerne; nogle holder

håret med en lille strimmel, mens andre bærer tørklæde som erstatning for de hvide hætter, der oprindeligt af henholdsvis hår- og madhygiejnske grunde hørte til husmoruniformen.

Billedet øverst viser en scene fra en forældredag på Samsøgades skole 1954, på tavlen den lille tabel og en venlig anmodning om at luften ud, når timen er slut. Alt ånder afslappet velvilje, som om man helt var kommet over de problemer, som forholdet mellem hjem og skole ellers i *nogle* år havde budt på. Århus var i øvrigt sammen med Odense foregangsby på området. I begyndelsen af 1930'erne havde der været en forældreforening, der ophørte med indførelsen af de frivillige forældreråd i 1934; men hverken forening eller råd fik større betydning. 1936 indførtes en særlig forældreuge, om hvilken man sagde, at børnene helst så, at forældrene blev væk. Efter krigen tog udviklingen imidlertid fart med nye foreninger, forældremøder, samtaleaftener, studiekredse m.v. Hertil kom i 1950 skolenævnene. Selv om skolerne vel i dag i høj grad i mangt og meget må tage forældreindflydelsen på deres gøren og laden i betragtning, sidder der sikkert endnu hos ældre lærere en betragtelig skepsis tilbage.

Skolernes fester har der altid stået et særligt skær over, for lærerne måske ikke altid et særligt lyst – de byder på en hel del ekstraarbejde; men mange af dem har vel alligevel moret sig ved det, og børnene har i al

fald. Til en skolefest eller -bal er komedien en fast ingrediens, en tradition, der går langt tilbage i tiden. Det er altid sjovt at se kammerater udfolde sig – eller komme galt afsted, og mangen professionel skuespiller er såmænd startet i skolekomedien. Det sidste billede er fra Læssøsgades skoles opførelse 1952 af den københavnske lærer Holger Askløvs eventyrspil »Hønsepigen«, og som gamle dages fester varede denne i flere dage, hele tre.

Sundhed og leg

På sundhedsområdet skete der i efterkrigsårene en rivende udvikling. Man fik i hovedsagen bugt med den farsot, som havde hærget i århundreder: tuberkulosen. Studenter og andre befolkningsgrupper havde ganske vist i nogle år ladet sig regelmæssigt undersøge. Nu udstrakte man undersøgelserne til hele landet og til alle. Mange vil endnu huske de store busser med røntgenanlæg og de grædende børn, når de skulle stikkes. Anden omgang blev anvendelsen af de moderne antibiotika, der viste sig virkningsfulde mod den frygtede sygdom. I 1946 indførtes de forebyggende børneundersøgelser, der gav alle forældre ret til ni gratis generelle helbredsundersøgelser for børn under skolealderen, heraf tre i det første leveår. Ordningen skulle supplere sundhedsplejerskernes virksomhed, der var begyndt 1937. Opfølgningen efter skolegan-

gens start formede sig lidt mærkværdig i Århus, hvor man faktisk tøvede en kende med at oprette en egentlig skolelægeinstitution. En sådan eksisterede i flere byer, og den blev også ganske meget diskuteret her, uden at der skete noget. Beskyldningerne fæg faktisk en tid – også den, at bystyret satte prestigeprojekter over børnenes sundhed. Først 1949 i den yderste termin, som en lov om skolelæger i 1946 havde fastsat, fik Århus sin.

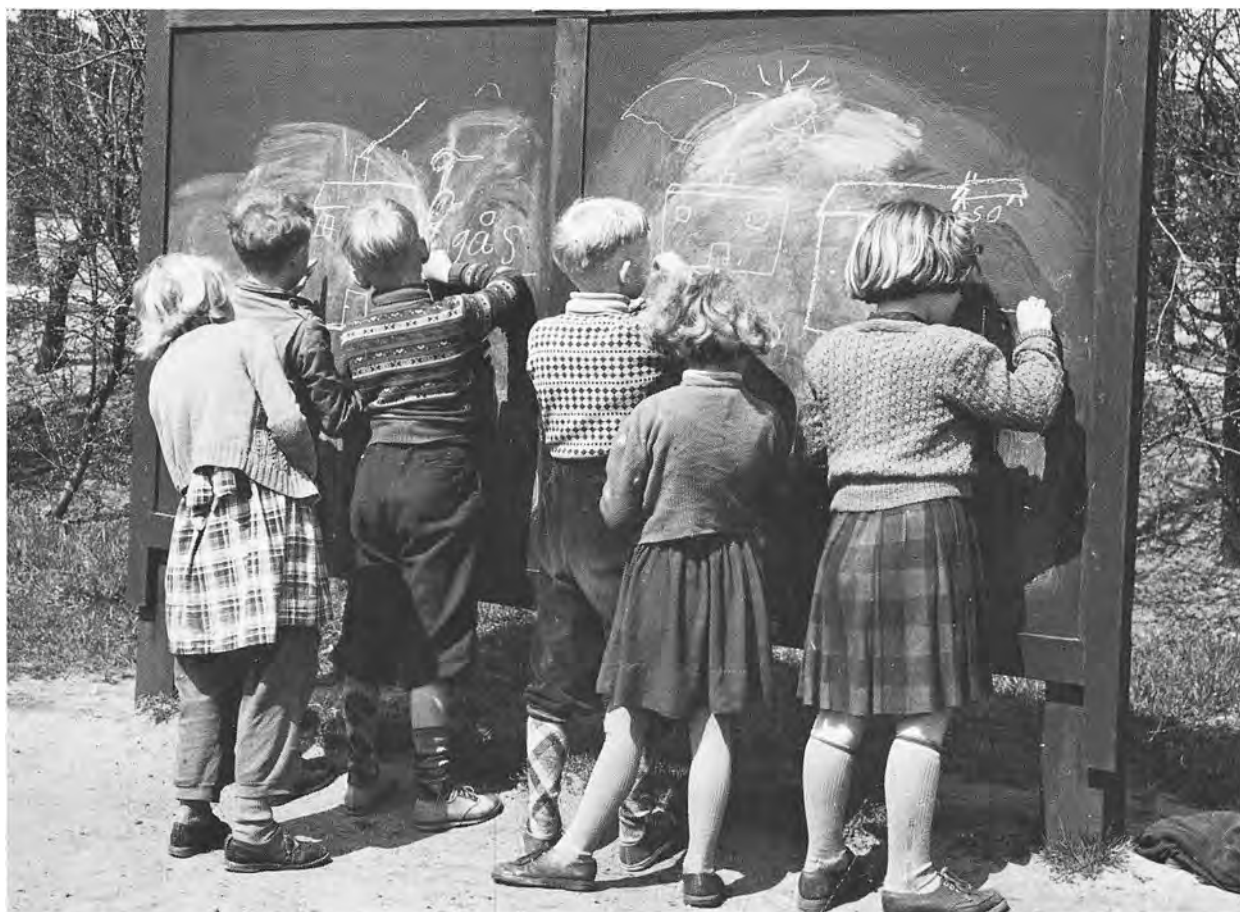
I begyndelsen af 1950'erne kom et meget kraftigt udbrud af sygdommen polio, børnelammelse, som man i modsætning til tuberkulosen ikke tidligere havde kunnet stille noget op imod. Følgen var ofte invalidering i forskellige grader, i nogle tilfælde døden. Det var derfor en stor triumf, da den amerikanske læge Jonas E. Salk kun kort efter den store epidemi kunne præsentere en vaccine mod sygdommen. Billedet øverst viser en scene fra Marselisborg hospital fra

1956 fra den store vaccinationskampagne, der hurtigt blev iværksat. Allerede i begyndelsen af 1960'erne blev der i øvrigt gennemført en revaccination med en ny vaccine, der – lettere for børnene – blev indgivet i form af nogle dråber på et stykke hugget sukker.

Ophold og leg i den friske luft har altid været betragtet som gavnlig for børns sundhed, og byens børn er derfor blevet sendt ud for at lege på gader og pladser, i gårde eller i haver. Allerede i begyndelsen af 1870'erne satte politivedtægten grænser for, hvad der måtte foretages på gaderne, og allerede omkring århundredskiftet blev de første seks offentlige legepladser indrettet. »Indrettet« er måske så meget sagt: lidt grus og et hegn var alt. »Apparater« ville man vente med, til man så, hvordan det slog an. Udviklingen fortsatte i takt med bilernes voksende antal: i 1940 var der ca. 15 og ved kommunesammenlægningen 1970 omkring et halvt hundrede. I Botanisk have, blev der allerede i 1940 indført et tilsyn, så mødre trygt kunne gå på indkøb. Men de ellers så velindrettede pladser kunne naturligvis ikke tage alle børn og skulle heller ikke gøre det. Børn legede, hvor de altid havde gjort – åbenbart også i skoletiden, for billedet af en sneboldkamp i Botanisk have i januar 1955 er tydeligt »forsynet« med en lærer, der påser, at legen i den – man kan

næsten se det – knitrende sne i det lave sollys ikke udarter. Billedet nedenfor er fra Nordre Ringgade bag seminariet 1954, hvor både en affældig sejlbåd og en gammel mælkevogn satte børnenes fantasi i sving – og så denne, dengang nye »vægavis«, en tavle til huse og tal og ord, som de små i deres typiske 50'erpåklædning en majdag ivrigt har taget i brug.

De nye skolepaladser

Der var i 1945 under Århus kommunale skolevæsen 11 borgerskoler samt et gymnasium (Marselisborg) og en værneskole (i den gamle borgerskole i Vestergade 23, pladsen indgår i dag i plejecentret Møllestien). Ældst var skolen i Paradisgade, opført 1861-62, yngst Læs-søesgades fra 1920-21. Flere af dem havde i årenes løb – for at svare til nye tiders krav – fået udvidelser eller var undergået mindre forandringer. Det er skrevet om dem, at de alene ved deres udformning skulle indgyde eleverne respekt og stemme sindene til underdanighed og lydighed, altså virke opdragende efter den herskende tankegang, og at dette ikke blot var en senere tids påstand, kan man erkynndige sig om i teksten til den københavnske skoleordning af 1844.

Det nye skolebyggeri, der var startet med Skov-vangsskolen 1933-37, var ikke blot begrundet i det stigende antal af skolesøgende børn, men også og måske nok så meget i den ændring af børnenes bopæl i forhold til de eksisterende skoler, der fandt sted. De unge familier med børn var ikke mindst takket være det hastigt voksende andelsbyggeri på vej mod nye kvarterer i kommunens yderdistrikter. Det medførte

en vis affolkning af de ældre skoler, som man i nogle år søgte at afbøde ved nogle ret så barske arrangementer, der godt kunne gøre forældre betænkelige. Således påbød man f.eks. uden videre og uden at ville diskutere det, at »1. klassebørn« fra Vestre Ringgade skulle gå i Christiansgades skole, og det var faktisk først med skolens nedlæggelse og salg til Århus Handelsstandsforening, at misæren blev afhjulpet.

»Paladser« kaldte man de nye skolekomplekser, der opførtes i efterkrigsårene. Der lå en vis forargelse i betegnelsen – de var store, næsten for store mente nogle, men det var der økonomi i, de var flotte, næsten for flotte mente andre og tænkte vel særlig på indretning og udstyr. Møllevangsskolen var den ældste. Den var »mærkelig« hed det i en præsentation fra indvielsen i 1951, mærkelig, fordi den bortset fra særklassefløjen var enetages – kasernepræget var borte, klipklappet af travle børnefødder og lærernes mere sindige ditto på trapper ligeså – det var, før gummisålerne fik den dominans, de har i dag. Fra klasserne så man direkte ud på græs og træer, hvilket »efter sagkyndiges udsagn« skulle give mere ro og hygge, og det var nok rigtigt.

Skolen havde været længe undervejs. Allerede da

man i slutningen af 30'erne gjorde Skovvangsskolen færdig, var det klart, at det hastigt opvoksede kvarter langs Vestre Ringgade også måtte have en skole, og projekteringen begyndte da også allerede i 1941. Så kom krigen – eller rettere *var* kommet, og først i 1945 kom der gang i byggeriet. Der blev bygget i »årevis«, hed det; men allerede i 1946 blev det klart for den del af almenheden, som ikke havde set det i avisen, at Møllevangsskolen også i en anden henseende end sit udseende skulle blive »mærkelig«: den skulle tages i brug i etaper – stykkevis og delt, første normalklassefløj efter sommerferien 1946. »Byggeriets videreførelse er afhængig af materialesituationen«, skrev Byggeforum. Men den må have artet sig, for 1951 stod værket færdig som »en hel lille bydel«, byens største skole med 1.620 elever. Billedet viser ikke meget af bygningerne, men til gengæld hele otte par tvillinger, der 9. august 1955 begyndte i 1. klasse. Det var vist lige så »mærkeligt« som selve skolen.

Enetagesystemet var kommet for at blive og blev derfor naturligvis videreført i de to næste nye skoler i perioden: Katrinebjergskolen og Vorrevangsskolen, der i meget ligner hinanden. Man var opmærksom på de lange afstande, det frembød, og forsøgte at afbøde dem ved en så central placering af normalklassefløjene som muligt omkring den højere bebyggelse: aula, særlokaler, kontorer m.v., »den lille skole i den store«, sagde man. Katrinebjergskolen blev opført 1952-57, men som også Vorrevangsskolen, opført 1953-60, taget i brug successivt. Der var meget at glæde sig over. En lærer vurderede det blandt andet som en »pædagogisk gevinst«, at toiletterne var af mindre størrelse, »når man erindrer, hvorledes store, uoverskuelige toiletter ofte benyttes som samlingssteder«. Han glædede sig også over gangenes gule murstensvægge og grå stengulve, en praktisk-økonomisk løsning, der skulle holde driftsudgifterne på »praktisk talt lig nul«. Til gengæld var han og »lærerkredse« betænkelig ved samtaleanlægget – bortset fra de typer, »der ukritisk begejstres for enhver teknisk frembringelse, og som derfor i denne forbindelse må lades ude af betragtning«. Det kunne let blive et irritationsmoment mere end et administrativt hjælpemiddel. Billedet øverst viser Katrinebjergskolens østfløj i august 1953 med et par håndværkere ved dobbeltdøren i midten. På det andet billede ses et udsnit af et klasseværelse. Katederet – »nyt og karakteristisk (i Århus)« – mangler forhøjning; »men på dette område ville kommentarer virke forældede. I århusianske lærerkredse er endeløse bemærkninger om, hvad lighed og broderskab kan føre til, af gammel dato«, skrev vor lærer, kryptisk for uindviiede.

Ungdom og uddannelse

Læreår

Allerede i efteråret 1945 lød der dystre toner på lærlingeområdet. »Katastrofal mangel på skrædderlærlinge« hed det i »Faglig ungdom«, og senere fremgår det, at det også gjaldt andre fag, dog med forskellige grader af det katastrofale. Forklaringen lå lige for: Lærlingeloven af 1937 havde vakt så stor modvilje hos håndværksmestre og andre arbejdsgivere – den var for gunstig for lærlingene – at de ganske enkelt ingen antog eller kun ganske få. Hertil kom, i al fald som handelsorganisationerne så det, at de lærlinge, man antog, var for ringe. Intet mindre. »Selv umuliusser kan i dag få høj løn«, hed det i en opsang ved en

årsafslutning på Århus Handelsstandsforenings handelsskole i slutningen af 40'erne. Man gættede på årsagerne, og et af gættene var, at »de bedste af de unge« ikke længere søgte til de frie erhverv, fordi de på grund af de mange restriktioner var nervøse for aldrig at kunne blive selvstændige. Det var i første omgang de »eksamensløse« – dem uden mellemskole- eller realeksamen – det var galt med, og de var flest. Men da miseren kort efter også ramte lærlinge med eksamen, blev man for alvor betænkelig. Undervisningen var blevet for svær, erkendte man. Den blev lempet, og da man samtidig, 1947-48, indførte dagundervisning, lettede det noget. Det hører med i billedet, at der fra de tekniske skoler lød samme toner.

Det med dagundervisningen blev en vigtig detalje i den over nogle år løbende debat om en ny lærlingelov, som begge parter ud fra hver sine forudsætninger var enige om var nødvendig. Da den kom i 1956, indeholdt den en løfteparagraf, der sagde, at der i 1964, »på grundlag af de indvundne erfaringer«, skulle indføres obligatorisk dagundervisning på tekniske skoler og handelsskoler. Og således skete det: forbi med at fare hjem efter arbejdstids ophør, sluge maden og ile til en undervisning, der ofte var lidt spændende. Mange lærlinge havde lang arbejdsdag – 12-14 timer skolen inklusive var ikke ualmindeligt.

For de unge, der havde svært ved et erhvervsvalg, oprettedes en særlig erhvervsvejledning under arbejdsanvisningskontorerne. Men ellers diskuterede man lærlingeløn – det, der senere blev »en løn til at leve af« – og mesterlærens fordele og ulemper, og så fik Århus for øvrigt i 1954 et særligt lærlingehjem i Jysk børneforsorgs ejendom på Katrinebjergvej. Hjemmet havde plads til 40 pensionærer, der for deres løn fik kost, logi og lommepenge.

Teknisk skole havde haft lidt svært ved at få sin bygning ved Dalgas Avenue igen. Den havde været hærget af besættelsesmagten. På billedet på forrige side ses malerskolen, som den tog sig ud længe efter – i 1959. Handelsskolen holdt til flere steder, på kommuneskoler og på Marselisborg gymnasium. Den fik først

blivende sted, da man i 1962 købte Christiansgades skole. På billedet øverst er det i Paradisgades skole ca. 1950, der drives undervisning i maskinskrivning. Endelig ser vi indenfor i Teknisk skole, Nørre Allé, i den nyindrettede frisørskole: »Jyllands mest moderne«, skrev Stiftstidende. Hvad andet?

Student i Århus

Universitetet udviklede sig eksplosivt i 1940'erne og 50'erne. Det var endnu en selvejende institution, men rigtignok en noget speciel sådan, idet hovedparten af driftsmidlerne kom fra staten, ligesom lærere og andre ansatte i det omfang, deres lønmæssige placering berettigede dem til det, fungerede og blev behandlet som tjenestemænd. I flere af de fag, i hvilke de studerende kun havde kunnet tage visse forberedende prøver eller eksamensdele i byen, blev det muligt at gøre uddannelsen helt færdig. Det gjaldt teologi – 1945, jura – 1950 og lægevidenskab – 1953. 1954 oprettedes et naturvidenskabeligt fakultet, og 1958 begyndte en undervisning i statskundskab. For det humanistiske fakultets vedkommende gjaldt det, at der blev oprettet lærestole i nye discipliner: Musik 1946, nordisk arkæologi og klassisk ditto i 1949, kunsthistorie 1953 og vestnordiske sprog 1957. Studenter og lærere fulgtes så nogenlunde ad i antal med henholdsvis ca. 1.000 studenter og 54 lærere i 1945 og ca. 2.000 og 106 i 1959.

Studenter har altid haft ord for at være fattige. Den opfattelse går helt tilbage til det østdanske universitets oprettelse i 1479. Det har en og anden »filister«, Høstrup-studenternes lidt smigrende betegnelse for borgerskabet, ind imellem vist betvivlet. Men vurderet i gennemsnit var det nu rigtigt nok både dengang for så længe siden og senere – og nu. Med det henrivende talent, man i Århus også på universitetsområdet havde for at »tage op« efter København, var der også her en årrække etableret et »Studenternes juletræs-salg«. Det var oprindeligt noget med »hjem til mor til jul«, men synes ellers ret så håndfast organiseret. Det første billede er fra åbningen af salget i 1957. Rektor Willy Munck køber det første træ ved universitetshovedbygningens buer mod Nordre Ringgade. Det var studenterrådet, der forestod salget, og den unge mands hue synes ikke at have været tilstrækkelig dokumentation for hans »ægthed«, for rådet gjorde samtidig opmærksom på, at der kun handlede her samt på Harald Jensens plads og kun under den ovennævnte betegnelse. Forklaringen synes at have været, at »uvedkommende« i et vist omfang havde solgt træer ved dørene iført studenterhue – vel lejet hos Sejersens i Skolegade, hvis de ikke lige selv var studenter og med en god fidus.

Ønsket – kravet – om flere ungdomsboliger har lydt i årevis. Det forstærkes en gang imellem, og så sker der noget – *lidt*, siger de unge. I slutningen af 1930'erne og op gennem 40'erne så det ikke så galt ud, i al fald ikke for studenterne. Man havde de billige parkkollegier, der blev bygget op igen efter bombedagen i oktober

1944. Dem kom der flere af, og selv om de trods alt var få i forhold til det stadig stigende antal studenter, tog de dog en slump, og det var stadig muligt at få et værelse »ude i byen«. Men i 1950'erne gik det galt. Hvert år i august havde studenterrådet et nødskrig i avisen, og billedet her er netop fra et sådant i 1953. Nye og gamle studenter flokkes på studenternes egen værelsesanvisning for at få noget at bo i til semesterets begyndelse. 300 værelser ser det ud til at have drejet sig om. Det var mange, og avisen appellerede loyalt til borgernes »jubillestemning« i 25-året for universitetsundervisningens start.

De to sidste billeder er fra studentertilvets overdrev. Øverst hyldes nybagt cand.jur. Ejnar Jensen i juni 1959 efter veloverstået eksamen dels af kammeraterne, dels af fem levende, virkelige Gordon Highlanders med sækkepiber og originalkostumer. Nederst er »Århus akademiske velocipedklub«, alias »Århus studentersangere« i maj 1952 ved fra Strandvejen at starte et »vanvittigt« cykelløb til Skåde. Opgaven skal have været svær, og løsningen langvarig: det gjaldt om at komme næstførst!

Nye uddannelsesinstitutioner

I september 1942 blev på et møde på Århus Universitet nedsat et udvalg bestående af pressefolk og en repræsentant for universitetets lærerforsamling til forberedelse af et journalistkursus i tilknytning til universitetet. Efter forhandlinger med hovedstadens presseorganisationer og nedsættelse af nye udvalg endes man i juli 1943 om grundlinjerne for kurset, idet man dog samtidig besluttede, at oprettelse af institutionen

skulle udsættes til besættelsens ophør. Februar 1946 skete den formelle grundlæggelse og i september åbnedes det første kursus med 27 deltagere.

Det er næppe for meget sagt, at journalistuddannelsen blev en succes, der vakte genklang i de øvrige nordiske lande – tre nordmænd og to svenskere havde deltaget i det første kursus. Og det var vel i medfør heraf, at en svensk rigsdagsmand på Nordisk Råds møde i Stockholm 1955 foreslog, at man skulle undersøge mulighederne for en fælles nordisk journalistuddannelse. Året efter anbefalede rådet regeringerne at søge bevilget de nødvendige midler til driften, der indtil videre skulle foregå i tilknytning til journalistkursus ved Århus universitet. 1957 blev det nye kursus konstitueret, og 1. februar 1958 begyndte den første undervisning med 16 deltagere fra Danmark, Finland, Norge og Sverige. Undervisningen var i modsætning til den allerede eksisterende beregnet for journalister, som havde nogle års praktisk erfaring, eller som havde modtaget en for faget grundlæggende uddannelse. En endelig afgørelse af, om Århus skulle være kursets faste tilholdssted, eller om det skulle vandre, udskød man. I september 1957 havde bestyrelsen for første gang møde i institutionens nye bygning i Vennelystparken. Den var – som det ses – bygget i arkitekt C.F. Møllers fra universitetet kendte stil og rummede administration, undervisningslokaler, bibliotek, redaktionsarkiv, dagligstue og værelser til 32 kursister.

Tanken om oprettelse af en tandlægeskole i Jylland blev formentlig drøftet første gang omkring 1919, foranlediget bl.a. af utilfredshed med de trange plads- og arbejdsvilkår i København og det deraf følgende misforhold mellem antallet af ansøgere og optagne studerende på skolen. Allerede i 1920 vedtog Dansk Tandlægeforening at rette henstilling til kommissionen for oprettelse af et universitet i Jylland om at drage en eventuel tandlægeskole i tilknytning til det kommende universitet ind i overvejelserne. I København var man – naturligvis, må man vel sige – ikke begejstret og foreslog i stedet en udvidelse af faciliteterne der. Herefter skete der ikke mere før efter 2. verdenskrig, da der i 1947 nedsattes dels et indenrigsministerielt udvalg til undersøgelse af det fremtidige behov for tandlæger, dels et særligt Århusudvalg »til fremme af et tandlægeinstitut i Århus«. Udvalget henvendte sig på linje med tandlægeforeningen i 1920 til universitetet, der nok tilsagde sin støtte, men afviste at gå aktivt ind i sagen. Samme år – 1947 – kom den op i Folketinget, hvor undervisningsministeren gav tilslutning, også til placeringen i Århus. Og samme år afviste Danmarks tandlægehøjskole endnu engang planerne. Udvalget fortsatte dog ufortrødent arbejdet, nu støttet af Dansk Tandlægeforening og for øvrigt også fra 1953 af et af undervisningsministeriet nedsat udvalg til drøftelse af »endnu en tandlægehøjskole i Danmark«. Resultatet af udvalgsarbejdet blev i 1955 en indstilling om opførelse af en skole i Århus, og 1957 bevilgede Finansudvalget de fornødne midler til opførelse af bygningerne. Som Journalisthøjskolen kom de til at ligge i Venne-lystparken, og de toges i brug med efterårssemesterets start i 1958 – stadig i C.F. Møllers universitetsstil. Billedet fra 1959 er fra et af undervisningslokalerne, hvor velvilligt udseende studerende og lærere gør klar ved torturinstrumenterne til at modtage de første »prøveklude«.

Det jyske musikkonservatorium var ikke nogen ny institution. Det havde begyndt i sin virksomhed i 1927; men da planerne om en flytning fra Rosengade til Fuglesangs Allé kom frem i 50'erne, og det nye byggeri kom igang lige på kanten fra årtiet, er dette fornøjelige billede fra rejsegildet i september 1960 taget med her. Øverst C.F. Møller, dernæst magister Johs. Nørgaard og (f.v.) murermester Ejner Mikkelsen, hrs. Mogens Christensen og konservatoriedirektør Thøger Rasmussen. Nederst er indsat violinvirtuosen Emil Telmányi – alle med en Ceres pilsner, som Top'en hed dengang, i hånden.

Erhverv og arbejde

Byens arbejdspladser

Århus var ligesom det øvrige Danmark sluppet relativt tåleligt gennem krigen. Produktionsapparatet var ikke ødelagt eller fjernet. Derimod kneb det nu med forsyningerne, der faktisk i perioder var endnu mindre end under krigen. Leverancerne vestfra var endnu ikke kommet i gang, og nu fik landet ikke længere

noget fra Tyskland. I den første tid efter befrielsen var der derfor en relativ høj arbejdsløshed, der opstod en del uro på arbejdsmarkedet. Men allerede fra 1946 kunne industrien vise fremgang og begyndte bl.a. at opsuge den arbejdskraft, som blev frigivet ved disse års afvandring fra landbruget. I 1945 var der 404 industrivirksomheder i Århus. Tal for forstæderne foreligger ikke, men fem år senere, da antallet af fabrik-

ker inde i Århus var steget til 484, var der 137 industrivirksomheder i forstæderne. I 1950'erne gik det tilsyneladende langsommere inde i byen, idet der i 1960 kun var 488 industrivirksomheder her, mens man ude i forstæderne var kommet op på 215. Tallene skjuler dog, at der netop i dette årti skete store ændringer: mange virksomheder blev lukket eller slået sammen med andre, der blev større. Nye kom til – også inde i byen, hvoraf en, Fællesbageriet i Studsgade, ses øverst på et billede fra 1955. Arbejdspladsen nederst til højre er fra Dansk Andels Ægeksport på hjørnet af Ringgaden og Søren Frichsvej i august 1951.

Den så absolut vigtigste industrigren var jern- og metalindustrien, der beskæftigede omkring $\frac{1}{3}$ af industriarbejderne, mens nærings- og nydelsesmiddelindustrien samt beklædningsindustrien hver beskæftigede omtrent lige mange, men tilsammen kun nåede op på niveau med jern- og metalindustrien.

Desværre er det ikke muligt at adskille industri fra håndværk, når man skal opgøre, hvor stor en del af byens befolkning der fik sit udkomme ved de forskellige erhverv. Men der kan dog siges noget om antallet af håndværksvirksomheder. I 1950 var der 777 sådanne i Århus og 171 i forstæderne. Tendensen i 1950'erne inden for håndværk var den samme som inden for flere andre erhvervsgrøene: fremgang i forstæderne, hvor man i 1960 var kommet op på 276, og stagnation i byen, hvor tallet var 760 i 1960. Industri og håndværk ernærede i 1950 ca. 50.700 i Århus og ca. 18.400 i forstæderne, i alt 44 % af befolkningen. I 1960 var de tilsvarende tal: 46.800 og 25.200 svarende til 40%.

Fabrikkerne var byens vigtigste arbejdsplads. Håndværk spillede i forhold hertil kun en mindre rolle, og det samme gjaldt handel, en gros og detail. Handelen beskæftigede kun omkring halvt så mange som industrien, selv om antallet af virksomheder var langt større. Det skyldes naturligvis, at den enkelte butik og det enkelte kontor generelt ikke har så mange ansat som en industrivirksomhed. I 1950 var der 1515 butikker og forretninger i Århus og 208 i forstæderne; ti år senere, i 1960, var tallene 1.672 og 445. Her ser man altså igen stagnationen inde i byen og fremgangen rundt omkring den. Det samme gælder også for engroshandelen. I alt blev henholdsvis ca. 21.600 og 6.500 ernæret ved handel i Århus og forstæderne. I 1960 var der sket et fald inde i byen, idet tallene nu var henholdsvis ca. 18.600 og 9.600 svarende til knap 16 %.

Billedet på modsatte side, der viser afslapningsgymnastik i FDB's kontorbygning i Vester Allé i februar 1952, er ikke medtaget for at vise den normale aktivitet inden for handelsbranchen, men for at mar-

kere en begyndende opmærksomhed omkring arbejdsmiljøet.

I en storby spiller offentlig administration, undervisning og liberale erhverv som f.eks. advokater og læger en betydningsfuld rolle. I 1950 var der ca. 13.500, der levede af sådanne erhverv inde i byen, mens tallet for forstæderne var 4.100, svarende til ca. 11 % af befolkningen. I 1960 var det 13,7 %. Stigningen skyldes ikke mindst en fremgang ude i forstæderne, hvor der nu var ca. 9.300 beskæftigede mod 15.400 i Århus kommune.

Tilbage blandt byens større erhvervsgrupper er kun ansatte inden for transportsektionen og kommunikationsvæsenet. Disse virksomheder ernærede i alt 15.700 (10 %) i 1950 og 16.600 (9 %) i 1960.

Problemer hos Aarhus Olie og Frichs.

Efter at krigstidens og efterkrigstidens mange restriktioner var afviklet i begyndelsen af 1950'erne, gik det generelt set frem for byens erhvervsliv. Omsætning og overskud steg, og selv om arbejdsløsheden stadig herskede i perioder, havde den dog slet ikke et omfang som i 1930'erne. Ikke mindst årtiets sidste år blev gode.

Det betød naturligvis ikke, at der ikke var virksomheder, der havde problemer af den ene eller anden karakter. På Aarhus Olie, der ellers gik støt og rolig frem, var der i 1957 ballade omkring bestyrelsens sammensætning. Siden 1918, da denne byens største private virksomhed igen kom på danske hænder efter en tid at have været ejet af en englænder, havde bestyrelsen været domineret af københavnere. Det var især dem, der havde skaffet pengene til købet. Den helt dominerende figur blandt københavnere blev snart højesteretssagfører C.L. David, der blev formand for bestyrelsen i 1922. Efterhånden kom der dog flere århusianere i bestyrelsen, således at der i 1950'erne var ligevægt mellem århusianere og københavnere. På en generalforsamling i maj 1957 foreslog så David, at bestyrelsen skulle udvides, og til den nye bestyrelsespost foreslog han en københavnsk højesteretssagfører. Herved ville Århus- og København-fløjen hver have 4 bestyrelsesmedlemmer og formandens stemme, der talte dobbelt, ville blive afgørende. Om det var for at sikre den nødvendige juridiske ekspertise, når David

selv trak sig tilbage, eller om det var, som det blev sagt af hans modstandere, for at tiltage sig magten over AO, som var det hans egen forretning, er vanskelig at sige, men i hvert fald var ophidselsen blandt de århusianske aktionærer stor. AO skulle ikke dirigeres fra København. Fabrikken skulle være en ren århusiansk virksomhed. Bag protesten mod Davids forslag lå bl.a. nok en frygt for, at det skulle gå AO, som det var gået Otto Mønstedts Margarinefabrik: Efter at hovedkontoret var flyttet til København, blev snart produktionsvirksomheden i Århus nedlagt.

Sådan kom det nu ikke til at gå. Ganske vist fik David efter en fire timer lang generalforsamling (normalt tog den 10 minutter) sit forslag trumfet igennem, men, som det vil være bekendt, viste frygten for en flytning til København sig ubegrundet, og billedet af Aarhus Olie i bymidten har ikke forandret sig meget i forhold til fotografiet her, der netop er taget i maj 1957. I øvrigt forlod David bestyrelsen året efter.

Mens balladen omkring AO udspillede sig for åbent tæppe med store overskrifter i aviserne, blev problemerne hos Frichs ikke åbenbare før årtier senere. Tværtimod syntes fabrikken at være inde i en ny, fremgangsrig tid. I 1954 kunne den fejre sit 100 års jubilæum med fyldte ordrebøger og med næsten 1.000 ansatte. Men i virkeligheden var situationen ved at ændre sig. I udlandet skete der i disse år en kraftig produktudvikling inden for togmateriel og dieselmotorer, og Frichs havde ikke tilstrækkelig know how til

at følge med i denne udvikling. Nefop i 1954 bestilte DSB de første MY-ere, dielelektriske lokomotiver. De var konstrueret i USA og blev bygget på licens i Europa af et svensk firma i Trollhättan. Først efter en del forhandlinger blev det bestemt, at Frichs skulle udføre noget af arbejdet. Samtidig gik Frichs imidlertid igang med i samarbejde med B & W og Titan at konstruere et helt igennem dansk dielelektrisk lokomotiv. Det første af to, der ses på billedet, blev leveret i foråret 1957. Lokomotiverne viste sig imidlertid ikke at være særlig driftssikre, og der kom ikke flere ordrer på danskkonstruerede MY-ere, ligesom de forhåbninger, man havde haft om at gøre dem til en dansk

eksportvare, blev gjort til skamme. Til problemerne med MY-erne og andre af fabrikkens produkter kom en svag virksomhedsledelse, der havde vanskeligt ved at styre produktionen og afsætte varerne. En udvikling, der endte med betalingsstandsning og konkurs i 1979, var begyndt.

Strejkedage

Forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere var generelt betragtet roligere i efterkrigstiden, end det var i 1930'erne. Nok var der flere arbejdsstandsninger i årene 1945-59 end i 30'erne, men der var gennemgående tale om korte strejker. Ved to lejligheder med 10 års mellemrum, i 1946 og 1956, stødte parterne imidlertid alvorligt sammen, begge gange i forbindelse med indgåelse af nye overenskomster.

Allerede i de første måneder af 1946 var der flere gange arbejdsnedlæggelser af mere eller mindre politisk karakter. F.eks. bredte der sig en strejke fra den ene større by til den anden i midten af januar, hvor der blev protesteret mod ministeriet Knud Kristensen og især mod den måde og hurtighed, udrensningen efter besættelsen skred frem på. Her i byen strejkede bl.a. arbejderne på Frichs, Rammefabrikken Jyden og Thomas Ths. Sabroe. Men virkelig gang i strejkerne kom der først i april 1946, da først slagteriarbejderne og siden arbejdsmændene nedlagde arbejdet. Slagteriarbejderne havde forkastet forligsforslaget, og for arbejdsmændenes vedkommende havde forligsmanden opgivet at fremsætte en mæglingsskitse. Stemningen var ophidset. På et møde, som arbejdsmændenes fællesledelse havde indkaldt til i Folkets Hus, vedtoges en resolution, hvori det bl.a. hed: »Vi kræver økonomisk oprejsning nu, og vi agter ikke at fravige vort krav, hverken med det onde eller med det gode«. Man følte uden tvivl, at arbejderklassen under krigen havde båret tunge byrder, mens arbejdsgiverne havde profiteret af tiden. Tiden var kommet, hvor man ikke længere ville »bøje nakken under Kapitalens diktatur«.

Ophidselsen i Århus var dog for intet at regne

sammenlignet med især den i København, men også i Odense var man på mærkerne. Det kom klart til udtryk, efter at rigsdagen den 10. maj havde ophøjet forligsmandens mæglingsforslag til lov. Mens der i København, hvor kommunisterne var særdeles aktive, blev talt om generalstrejke, og en hamstringsbølge satte ind, så var det i Århus yderst begrænset, hvor mange der deltog i proteststrejkerne. Bedst kan det måske illustreres med, at mens alle københavnske blade med undtagelse af Land og Folk og Social-Demokraten ikke udkom, så fortsatte Stiften uanfægtet. Efter nogle dages forløb faldt sindene til ro, også i København, og arbejdet blev genoptaget på slagterierne og andre steder. Arbejdsmændene strejkede dog fortsat, men efter at forligsmændenes mæglingsforslag også på dette område var blevet ophøjet til lov, faldt der i slutningen af maj ro over gemytterne.

Også i 1956 tog man det med ro her i byen, selv om der naturligvis var mange, der strejkede. I midten af marts strandede overenskomstforhandlingerne i forligsinstitutionen, og selv om regeringen søgte at mægle imellem parterne, var en konflikt en kendsgerning. Billedet nederst viser arbejderne på vej hjem fra deres arbejdsplads, Århus Flydedok, ved middagstid den første strejkedag, lørdag den 17. marts. Alene på Flydedokken omfattede arbejdsnedlæggelsen omkring 300 mand. Alvorligst mærkedes chaufførstrejken i de store olieselskaber. For første gang sås bilisterne holde i kø ved tankstationerne for at få tanken fyldt op, mens der endnu var benzin at få. De fleste tankejere i Århus måtte allerede søndag aften melde udsolgt og havde ikke udsigter til at få fyldt op, før strejken var ovre. På havnen var der livlig trafik, ikke af skibe, for havnearbejderne strejkede, men af lastbiler fra det meste af Jylland, der kom for at sikre forsyninger af især foder-

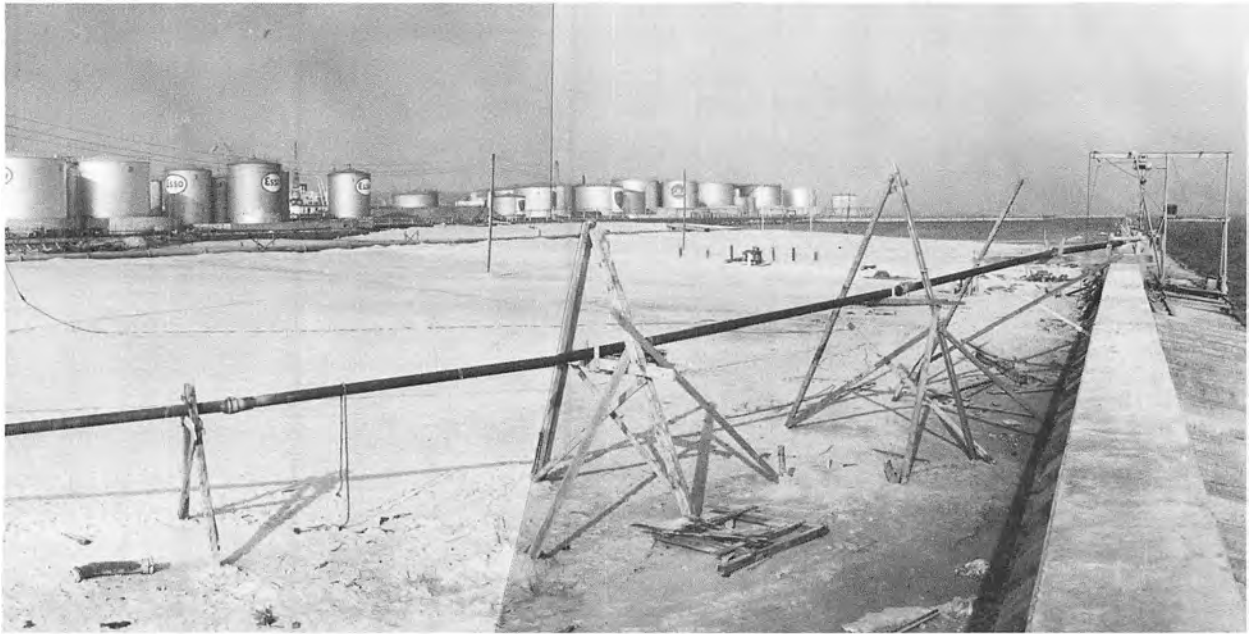
stoffer og sukker, mens det endnu var muligt at hente sådanne varer. Efter nogle dages forløb, da benzinen og diselolien var opbrugt, blev der stille på gader og veje. Strejken blandt smede, chauffører og arbejdsmænd blev senere fulgt op af en typografstrejke, der fik de fleste aviser til at ligge stille, denne gang også Aarhus Stiftstidende.

Efterhånden som arbejdsnedlæggelserne tog et betydeligt omfang, blev der fra den socialdemokratiske regering lagt et hårdt pres på arbejdsmarkedets parter om at gå til forhandlingsbordet, og i slutningen af april kunne forligsmændene oplyse, at parternes forretningsudvalg havde godkendt et mæglingforslag, der nu skulle ud til afstemning. Kort tid efter standse folketinget ved lov benzinkonflikten. Den 12. april skulle resultatet af afstemningen om mæglingforslaget foreligge, og det viste, at arbejdsgiverne kunne godkende det, mens arbejderne forkastede det. Herefter blev forslaget ophøjet til lov af folketinget.

Det fremkaldte et vældigt røre. Under ledelse af »situationens generalstab«, først og fremmest kommunisterne, opstod der nærmest revolutionslignende

tilstande i København med store demonstrationer foran Christiansborg. Også i Odense og Ålborg gik det hårdt til. Her i byen var der en episode fredag den 13. april ved Fragtmandscentralen i Toldbodgade, men ellers forløb alt roligt. Om lørdagen blev der afholdt et demonstrationsmøde på Bispetorv, som samlede 7.-8.000 personer. Mødet ses på billedet øverst. Der var to talere, nemlig formanden for Ekstraarbejderens Fagforening Carlo Andersen og næstformanden i Murerarbejdsmændenes Fagforening, byrådsmedlem Robert Sartori. Begge fordømte regeringens og folketingets indgreb i konflikten og krævede nye forhandlinger mellem arbejdere og arbejdsgivere. Endelig ville de have et øjeblikkeligt pris- og avancestop.

Efter mødet gik ét demonstrationstog op ad Strøget og ét ned til havnen, men begge opløstes i ro og orden. Heller ikke i København blev revolutionen som bekendt til noget. Efter weekenden gik de fleste i arbejde igen; sømændene holdt ganske vist lidt længere ud, men den 26. april besluttede også de at gå i gang igen.

Fra kul til olie

I 1950'erne erobrede olien Danmark. Der blev i disse år anskaffet et utal af oliekominer til lejligheder og store og små oliefyr til villaer og ejendomme. Ved årtiets slutning blev omkring halvdelen af landets brændselsforbrug dækket af olie, mens kul og koks i 1930'erne og 1940'erne havde været enerådende. Oliens fremtrængen gav sig mange forskellige udslag. For det første måtte der en række nyinvesteringer til. Der skulle anskaffes oliekominer og -fyr samt kakkelovns-

indsatser, og der blev i disse år tilbudt et hav af mærker under en drabelig konkurrence. Nogle af typerne var bestemt ikke velegnede. Der skulle også anskaffes og nedgraves olietanke. Til gengæld blev der indvundet en del plads i husene, for brændselsrummene blev nu frigjort, og oliefyrene fyldte ikke så meget. På vejene så man tankbiler – ikke store, strømliniede vogne, som man møder i dag, men almindelige lastbiler, der havde fået en rund tank monteret på ladet.

På havnen i Århus medførte udviklingen, at – som det hed – de sølvglinsende olietanke afløste de duvende kulkraner. Mens der i gennemsnit blev omsat 473.500 tons kul og koks m.m. årligt på havnen i sidste halvdel af 1930'erne, og tallet i 1951 var så højt som 610.500 tons, var man helt nede under 200.000 tons ved 1950'ernes slutning. Modsat blev der i 1935-39 omsat ca. 100.000 tons olie og benzin m.m. om året; tallet havde i 1951 passeret de 200.000 tons for i årtiets slutning at ligge lidt under 400.000 tons.

Endnu i de første tiår efter krigen var der travlhed omkring de mange kulkraner, der gennem en lang årrække havde været et symbol på havnen og det hårde arbejde her. Billedet til venstre er fra 1952. Det viser indladning af kul i jernbanevogne, der på dette tidspunkt stadig var et dagligdags syn, men senere i årtiet begyndte kulkranerne i perioder at ligge stille.

Kul- og koksfirmarnerne måtte søge nye veje for at bevare omsætningen og deres medarbejdere. Løsningen blev almindeligvis, at de begyndte at sælge olie. De bevarede derved deres kunder, men blev i virkeligheden ofte kun detailhandlere for de store, internationale olie- og benzinselskaber, fordi de lokale forretning-

ger ingen muligheder havde for at klare sig som importører.

I øvrigt bidrog også de nye dielelektriske lokomotiver til, at kullene forsvandt fra havnen. MY-erne og andre moderne tog slog damplokomotiverne ud. DSB havde derfor ikke længere brug for så meget kul, og i slutningen af 1950'erne begyndte statsbanerne at reducere deres kullager på havnen og demontere en af kranerne.

Blandt de mange forandringer, der skete på havnen i perioden 1945-59, var også en betydelig udvidelse af olie- og benzinhavnen som følge af den øgede omsætning. Benzin- og olietankene lå yderst på østre mole, så langt borte fra byen som muligt, således at katastrofen blev begrænset, hvis det skulle gå galt. I slutningen af 1940'erne optog tankene ikke noget stort areal, men i løbet af 1950'erne udvidede benzin- og olieselskaberne, og især i perioden fra 1958 og de følgende år skete der betydelige indvindingsarbejder ved østre mole for at skaffe plads. Molen blev forlænget flere hundrede meter mod nordøst, ligesom den blev udvidet mod øst. Det var især Dansk Esso og BP, der ønskede den store udvidelse. Billedet øverst på forrige side er taget i oktober 1959 og viser udvidelsen mod øst. I alt blev olie- og benzinhavnen over 10 ha. større.

På gader og veje viste den nye tid sig ved et stigende antal servicestationer. Antallet af benzintanke i Århus blev fordoblet i 1950'erne og var ved årtiets slutning

oppe på et halvt hundrede stykker. Langt de fleste stationer var omkring 1950 Esso-tanke, men heri skete der en væsentlig ændring. Ikke mindst Shell anlagde mange i 1950'erne. Billedet nederst på siden viser den nye Shell-station på Grenåvej i oktober 1954. »Foruden benzin, Diesoline, vand og luft står vi til tjeneste med vognvask, der udføres med moderne vaskemaskine, ...« hed det i en annonce i anledning af indvielsen. Man fik »en hurtig og fuldkommen betjening«. Der var dengang ikke noget med selv at tanke op; det klarede tankpasserne, der til gengæld ikke var afvisende over for en drikkeskilling. Udover Shell anlagde især BP, Gulf samt Caltex en række stationer.

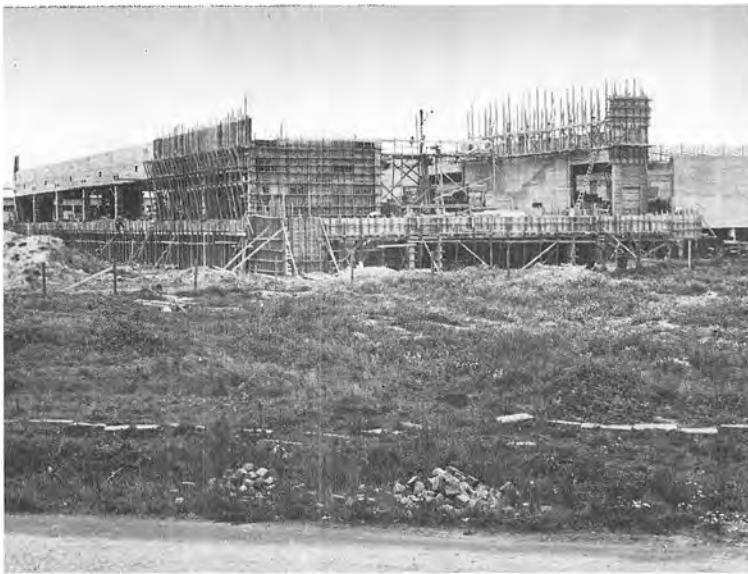
Industrien på vej ud

Byens industri ændrede sig i høj grad i perioden. Den udflytning til kommunens yderkanter og til forstads-kommunerne, som i så høj grad prægede 1960'erne, begyndte allerede nogle få år efter besættelsen. Det var også her, nye virksomheder placerede sig. Samtidig med denne udvikling skete der en koncentration og forøgelse inden for de enkelte erhvervsgrøner og -virksomheder. En lang række fabrikker blev nedlagt, men de, der blev tilbage, beskæftigede hyppigt flere og havde en større omsætning.

Helt tilbage fra forrige århundrede lå industrivirksomheder først og fremmest i byerne, ikke mindst i havnebyer eller ved jernbanelinier. Det var en livsbetingelse for industrien, at den havde let adgang til billige og gode transportmuligheder, dvs. skibe og tog. Disse vilkår fandtes kun i byerne. Men med udbredelsen af lastbiler, der begyndte allerede i mellemkrigstiden og som tog vældig fart i 1950'erne, var virksomhederne ikke i samme omfang som tidligere bundet til en placering i byerne. Modernisering og udvidelse, som ofte ikke kunne finde sted inde i byen, hvor pladsen var snæver, kunne nu ske udenfor, hvor jorden tilmed var billig. Busser, rutebiler og personvogne gjorde det ikke længere nødvendigt for virksomhederne at ligge i nærheden af arbejdernes boliger.

I begyndelsen var det især i Møllevangskvarteret, i området nordvest for Ringgaden mellem Viborgvej og Katrinebjergvej, den kraftigste udflytning og vækst fandt sted. Både antallet af virksomheder og medarbejdere samt omsætningen i kvarterets virksomheder steg flere hundrede procent i årene mellem befrielsen og 1960.

Blandt dem, der flyttede herop fra bymidten, var Gartneres Salgsforening (GASA) og De forenede Mejerier. Allerede i 1942 havde gartnerne fået en grund på hånden i Møllevangskvarteret, men tiden var på det tidspunkt ikke til at bygge. Det var ikke, fordi der ikke var brug for mere plads. I Gebauers Gade, hvor Gartneres Salgsforening havde haft til huse siden 1930, efter at foreningen var blevet stiftet året før som en andelsforening af gartnere, var der trangt indendørs og ofte trafikkaos udenfor. I 1946 blev det så besluttet, at nu skulle der bygges. Grunden ved Finlandsgade blev købt, og efter en arkitektkonkurrence og licitation kunne spaden i 1949 sættes i jorden. Det kompleks, der nu blev opført, og som ses under bygning øverst til venstre, var på det tidspunkt den største og mest moderne auktionshal for gartnervarer i hele Nordeuropa. Det store projekt kom til at volde gartnerne betydelige økonomiske problemer, men de blev skudt i baggrunden ved indvielsen i april

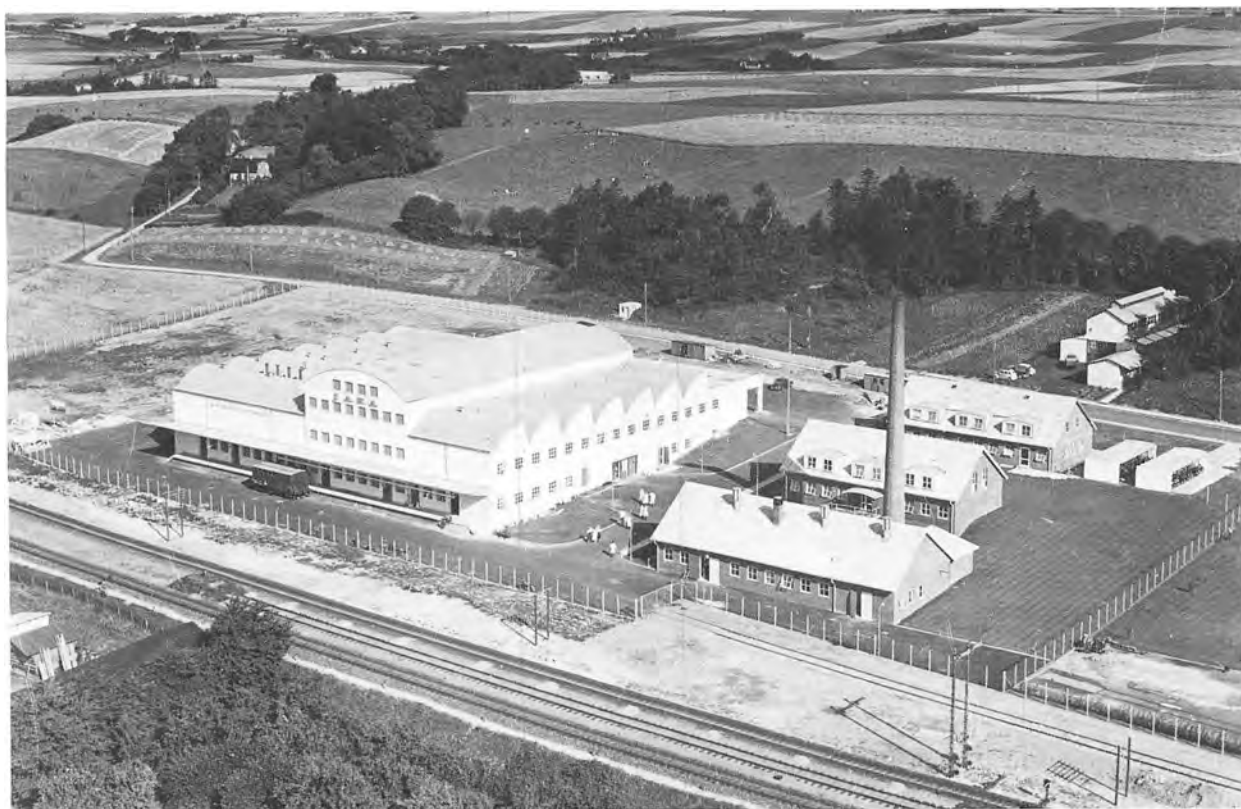
1952. Det viste sig også, at byggeriet var den rigtige løsning: de økonomiske vanskeligheder blev klaret, og man havde nu plads nok det næste årti.

Lige i nærheden af GASA kunne De forenede Mejerier fem år senere, i december 1957, tage et helt nyt mejeri i brug. Billedet i midten på forrige side er fra den første dag. Helt færdigt var det nu ikke på dette tidspunkt og først i maj 1958 fandt den officielle indvielse sted. De forenede Mejerier havde indtil da haft til huse på et større område ved Jægergårdsgades vestlige del. Her havde det ligget siden mejeriets dannelse i 1899, da 3 århusianske mejerier slog sig sammen under navnet De forenede Mejerier og overtog bygningerne fra et tidligere bryggeri ved navn Godthåb, der havde ligget på området mellem Godthåbsgade og Skt. Anna Gade. Trods udvidelser og ombygninger var hverken bygningerne eller tilkørselsforholdene imidlertid længere tilfredsstillende i 1940'erne, og i 1949 købtes arealet ved Ringgaden, hvor så det nye mejeri en halv snes år senere stod færdigt.

Industriarealerne i Møllevangskvarteret slog ikke længere til i 1950'erne. Nu måtte fabrikkerne bygge i forstads- og omegnskommunerne. Udviklingen for Thomas Ths. Sabroe er meget karakteristisk. Siden 1896 havde virksomheden ligget i Dynkarken og havde gennem årene udvidet kraftigt her. Omkring udbruddet af Anden Verdenskrig var der ikke mere plads, men udvidelser kunne stadig holdes inde i

midtbyen, idet Sabroe overtog De forenede Jernstøberiers fabriksbygning på Østboulevarden. Da man i 1946 oprettede sit eget jernstøberi, Dania, blev det placeret i Finlandsgade. Men da den gamle fabrik ved Dynkarken i 1950'erne blev opgivet, skete udflytningen til Holme. På det nederste venstre billede ses første del af det nye fabriksanlæg herude i juli 1959.

Jydske Andelsslagteriers Konservesfabrik (JAKA) i Brabrand, der ses herunder i september 1954, er et eksempel på en helt ny fabrik, der blev oprettet i 1950'erne og placeret ikke ved havnen i Århus, men ved jernbanen og gode tilkørselsveje uden for byen. Bag fabrikken stod en snes jyske andelsslagterier fra Fjerritslev i nord til Rødding i syd. De samlede deres konservesproduktion på et centralt sted. JAKA stod netop færdig, da billedet blev taget.

Storbyen på vej

Bystyre og landspolitik

Nogle få måneder efter befrielsen fik Århus ny borgmester. E. Stecher Christensen, der havde været byens førstemand siden januar 1942, havde med uforfærdethed og en tilsyneladende urokkelig sindsligevægt varetaget den særdeles vanskelige opgave at forsvare byens interesser over for besættelsesmagten. Det voldsomme nervepres, der var blevet lagt på ham i disse år, var dog formentlig en af årsagerne til hans pludselige død den 12. juni 1945.

I hans sted valgte socialdemokratiet – og byrådet – Svend Unmack Larsen, der kom til at varetage posten i efterkrigsårene frem til 1958. Under hans ledelse blev der gennemført en modernisering og forenkling af den kommunale forvaltning, ikke mindst ved overgangen til magistratsstyre i 1950. Denne betød, at den kommunale administration, der hidtil havde været ledet af borgmesteren, fire særlige kommissioner og efterhånden ikke færre end 36 byrådsudvalg, herefter blev varetaget af 5 magistratsafdelinger med henholdsvis borgmesteren og 4 heltidsansatte rådmænd – der blev

valgt af partierne i forhold til deres mandattal i byrådet – i spidsen.

Overgangen til et magistratsstyre, der var begrundet i byens stærke vækst gennem 30'erne og 40'erne, var der enighed om mellem socialdemokratiet og byrådets andet store parti, de konservative. Dets leder var indtil 1955 viceborgmester. I. C. Sørensen, der ses på billedet foran sammen med borgmesteren (til venstre) i 1952. På andre felter, især inden for skoleområdet (skolebespisning, indførelse af skolenævn, skolebyggeri) og hvad angår den sociale forvaltning, stod de to partier til tider skarpt over for hinanden. Ved de årlige budgetdebatter foreslog de konservative generelt et lavere udgiftsniveau (og dermed lavere skatter) end socialdemokratiet, der dog også op gennem 1950'erne var modstandere af at gennemføre kommunale byggeri- og anlægsarbejder ved hjælp af lån. Det sidste parti kunne dog i det store hele få sine ideer igennem, idet socialdemokratiet, som det ses herunder, for det meste udgjorde mere end halvdelen af det samlede byråd, mens de konservative op gennem 50'erne blev svækket af visse stridigheder i partiforeningen, samtidig med at Stiftstidende efter Louis Schmidts død fra 1954 begyndte at køre en mere selvstændig linie i forhold til partiet.

Byrådsvalgene 1946-58:

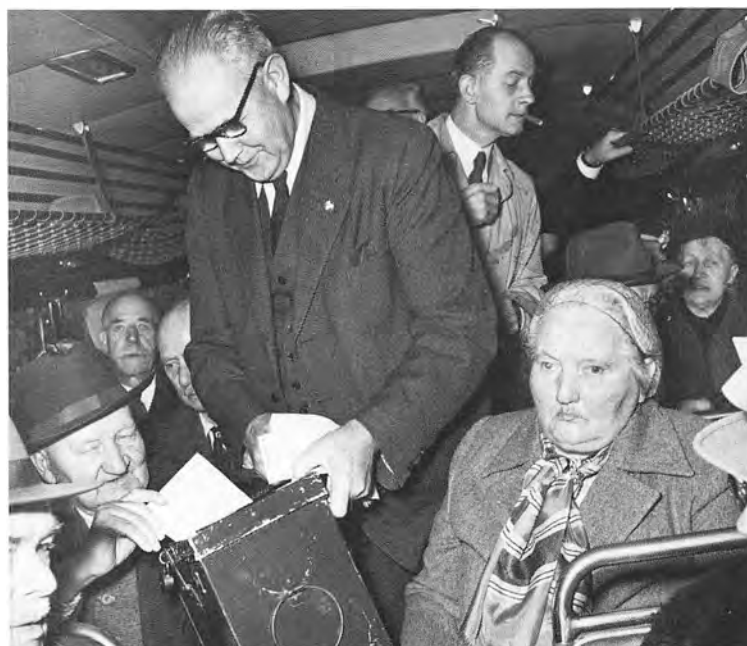
	1946	1950	1954	1958
Socialdemokratiet	10	10	14	12
Konservative	7	9	6	7
Kommunister	3	1	1	1
Andre	1	1		1

På det landspolitiske område markerede Århus sig ikke særligt i disse år, naturligvis når man ser bort fra, at byen »leverede« de to socialdemokratiske statsministre i perioden, Hans Hedtoft og H. C. Hansen. Den stærke position, som den politiske venstrefløj senere har fået, var ikke udpræget i 1950'erne, selv om Holger Eriksen, Demokratens redaktør, fra 1947 var valgt som en af byens socialdemokratiske folketingsmedlemmer, og også den nye borgmester fra 1958, Bernhardt Jensen, nærmest hørte til på partiets venstrefløj. Det var således karakteristisk, at strejkeaktiviteterne i byen i 1956 var af forholdsvis begrænset omfang.

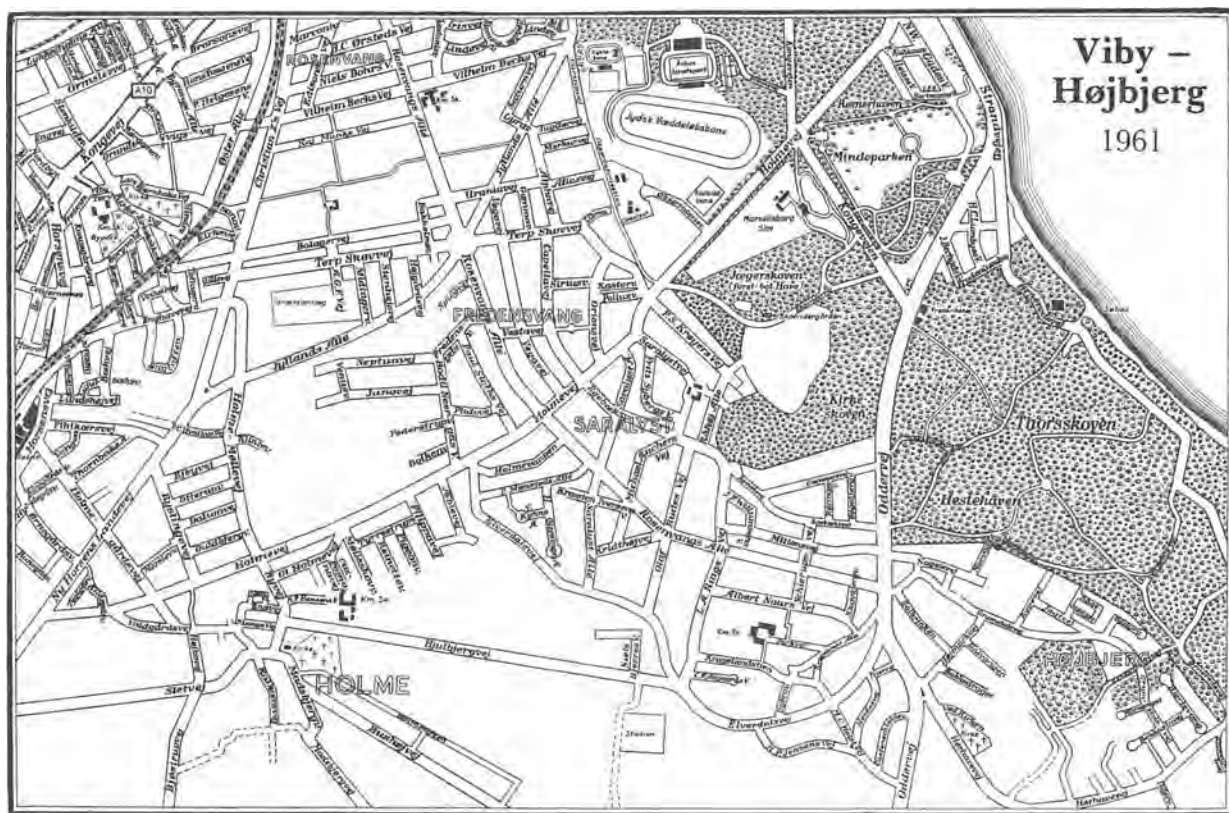
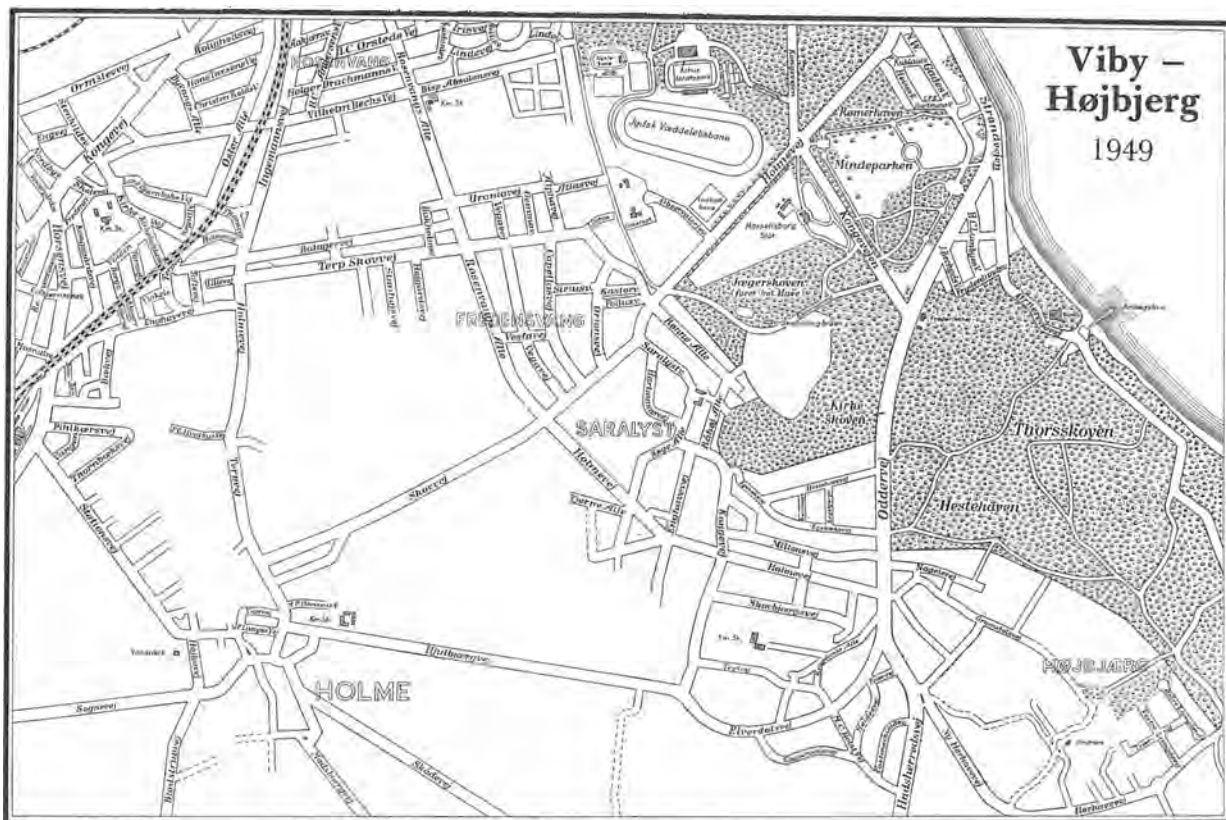
Valgkampene forud for såvel byråds- som folketingsvalgene var endnu præget af, at fjernsynet ikke havde »ødelagt« de store valgsteder, der samlede fulde huse. Og derefter gik folk til valgstederne – eller blev kørt – som det fremgår af billederne her. Øverst

ses en familie på vej hjem fra afstemningen i 1953 om den nye grundlov og nedsættelse af valgretsalderen – den blev 23 år, selv om der i Århus var et flertal for 21 – og nedenfor afgiver ved folketingsvalget samme år nogle ældre medborgere deres stemme i den socialdemokratiske valgbus.

Byen og forstæderne

I sommeren 1945 boede der ved den første folketælling efter krigen godt 142.000 mennesker i Århus fordelt med 107.000 i købstaden og 35.000 i forstæderne. Både i slutningen af 1940'erne og op gennem halvtredserne steg indbyggertallet – som det havde gjort siden 1930 – med 12.-15.000 i hvert femår – og var i 1960 nået op på omtrent 180.000. Men der var forskel på tilgangen, for mens Århus by mellem 1945 og 1950 fik 10.000 flere mod det halve i forstæderne, kom næsten hele tilvæksten i halvtredserne til at foregå i forstæderne, hvor tilgangen især var stærk i Viby og Højbjerg samt i Risskov.

Den ringe vækst i det gamle Århus i halvtredserne hang sammen med, at byen efterhånden var ved at blive helt udbygget. Kvartererne mellem Ringgaderne og bygrænsen blev for størstepartens vedkommende udbygget i det første tiår efter krigen, hovedsagelig med boligområder, men også et større erhvervsareal var blevet udlagt vest for Vestre Ringgade mellem Paludan Müllers Vej og den senere Katrinebjergvej. Nok kom der endnu sidst i halvtredserne nye boligområder til i byens periferi i Vorrevangen, langs Paludan Müllers Vej og på Langenæs, men tilgangen her blev opvejet af, at der foregik en udtynding af de tættest beboede områder i midtbyen.

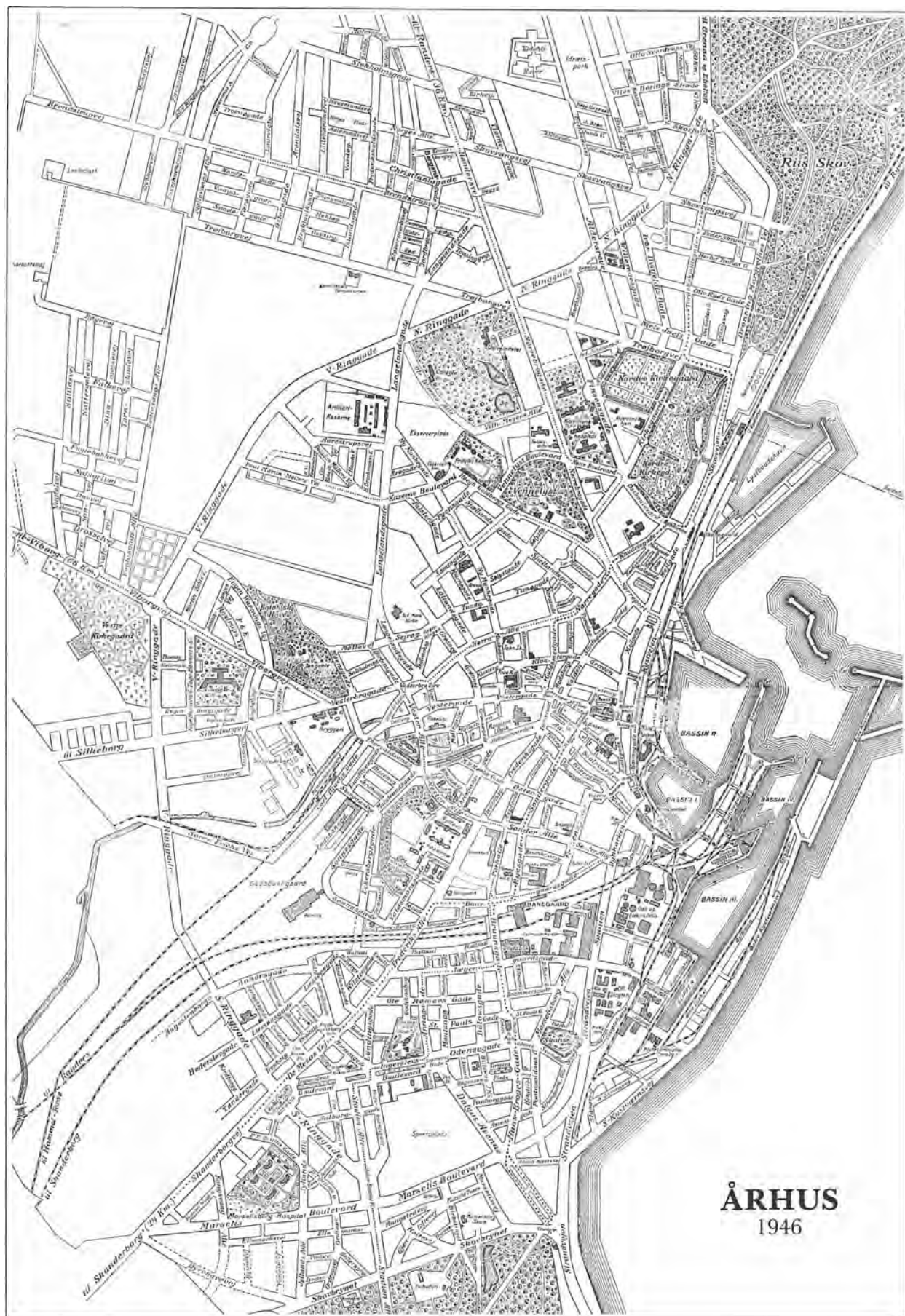
Udbygningen af de nye områder i Århus by og de sydlige forstæder kan ses af kortudsnittene her og på de følgende sider. En sammenligning af kortene fra

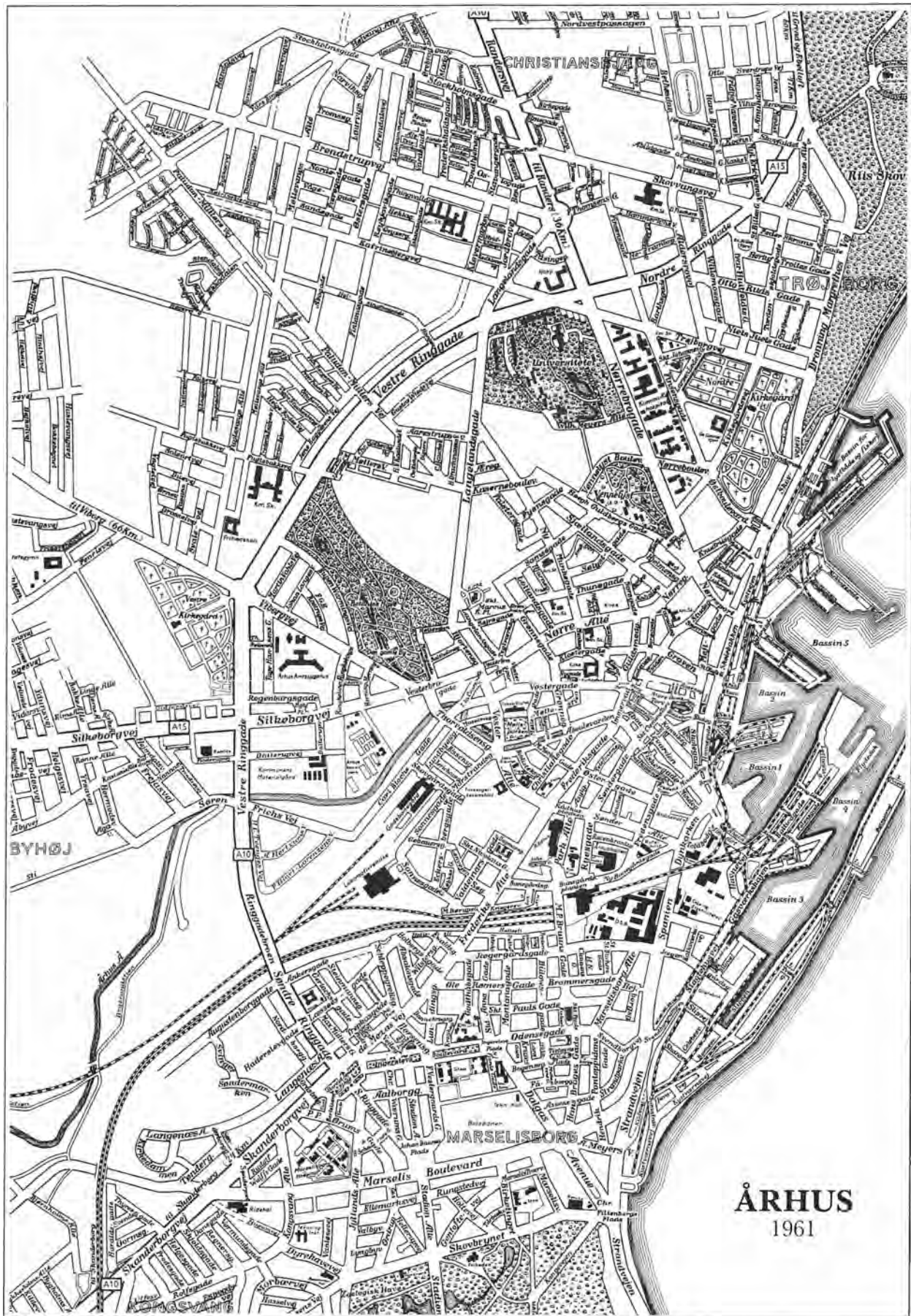
1945 (fra Viby-Højbjerg dog 1949) og 1960 viser klart den stærke udvikling i Viby-Højbjerg området, med anlæggelse af et stort antal nye gader mellem banesporret i Viby og kvarteret langs Oddervej – og for Århus' vedkommende markerer sig efterkrigsårenes udbygning langs Ringgadesystemet, mod nord i Christiansbjerg, mod syd mellem baneterrænet og Skanderborgvej og især i vest mod grænsen til Hasle. I slutningen af 1950'erne var Frydenlunds jorder her (nord for Viborgvej) det sidste større udstykningsområde i byen.

På flere områder udbyggedes det praktiske samarbejde mellem forstæderne og byen i 1950'erne bl.a. inden for den kollektive trafik, daginstitutionerne, Århus Teater og andre »kulturhuse« og på skoleområdet. Det sidste resulterede f.eks. i den fælles enighed om etableringen af det nye statsgymnasium på Fenrisvej. Gymnasiet, der utraditionelt var opbygget i ét plan og omkring en gårdhave, skabte også indvendigt fornyelse i den gængse »skolebyggestil«. F.eks. var forhallen, som her ses fra indvielsen i november 1959, smykket med et stort keramikrelief af Asger Jorn.

Med stort set hele kommunen bebygget så Århus by gerne samarbejdet videreført til en egentlig sammenlutning med forstæderne. Men på det punkt blev borgmester Bernhardt Jensen og byrådet, der rejste sagen i slutningen af 1950'erne, klart afvist. En sammenlutning med det røde Århus ville de borgerligt styrede forstæder ikke frivilligt gå med til.

Jyllands hovedstad

For ca. 100 år siden var Århus vokset til at blive landets næststørste by, idet byen havde overhalet såvel Odense som Ålborg. I tiden derefter har byen søgt at markere og udbygge den position og ikke mindst stillingen som Jyllands hovedby.

Etableringen af den jyske handelshøjskole i 1905 og gennemførelsen af Landsudstillingen nogle få år senere – 1909 – var blandt de første tiltag på dette område, og det fulgtes i mellemkrigsårene op af andre, af hvilke oprettelsen af Århus Universitet blev den mest markante.

Også i årene efter krigen blev udviklingen i denne retning fortsat. Som nævnt andetsteds i bogen blev

universitetet i disse år udbygget med en række fagområder til et »helt« universitet som det københavnske. Andre landsdækkende uddannelses- og forskningsinstitutioner var Journalisthøjskolen og Erhvervsarkivet, det sidste opbygget i nær tilknytning til universitetet, med det formål at indsamle og forske i kildemateriale til dansk erhvervslivs historie.

En ny markant institution blev Jysk Teknologisk Institut. Det kom til verden i 1943, midt i besættelsesårene, hvor det jyske erhvervslivs kontakter til Teknologisk Institut i København var særdeles vanskelige. Instituttet havde sit første kontor i kælderetagen under Teknisk Skole på Ingerslevs Plads og den første afdeling, Smede og Maskinafdelingen, blev indrettet i en overdækket gård i Frederiksgade. Efter krigen fik instituttets direktør Poul Marschall af borgmester Unmack Larsen tilbudt det gamle amtssygehus' bygninger, men sagde nej tak, de havde »ikke interesse, om de så var gratis«, han foretrak »tyskerbarakkerne« på Marselis Boulevard, der var lave, rummelige og med gode indretnings- og udvidelsesmuligheder. Her flyttede Jysk Teknologisk ind i 1948, efter at bygningerne i de første efterkrigsår havde været anvendt som gennemgangslejligheder for flygtninge, og instituttet blev i det følgende tiår det sted, hvor jyske og fynske faglærte svende og håndværksmestre kunne få en videregående faglig uddannelse. Hovedaktiviteten var undervisning på selve instituttet med supplerende lærlingeuddannelser, håndværksprøver for maskinister, gas- og vandmesterkurser samt laborantskole som de vigtigste områder. Her kunne håndværkere og andre også få kendskab til nye tekniske apparater og måleinstrumenter som f.eks. den 20 tons trækprøvemaskine til brug ved svejseprøver og målinger af stålqualität, som direktør Marschall på billedet fremviser efter anskaffelsen i 1952. En særlig nyskabelse fra begyndelsen af 1950'erne blev opbygningen af undervisningsværksteder i jernbanevogne, der blev anvendt i instituttets omskolingskurser og ambulante undervisning rundt i Jylland. Efterhånden som de tekniske skoler blev udbygget i sidste halvdel af årtiet, udbyggede JTI fra slutningen af halvtresserne i stadig højere grad også sin tekniske konsultationsvirksomhed over for det jysk-fynske erhvervsliv.

Også en af byens gamle institutioner fik udvidet virkefelt i denne periode. Det var Kommunehospitalet. En enkelt afdeling, Radiumstationen – hvorfra øverst næste side professor Carl Krebs ses ved en operation 1959 – dækkede fra oprettelsen i 1935 hele det jyske område og det samme gjorde de neurologiske og neurokirurgiske afdelinger, der var kommet til i 1943. Efterhånden som universitetets lægeuddannelse for alvor kom i gang fra slutningen af 1940'erne, blev

også de fleste øvrige afdelinger åbnet for patienter for hele landsdelen. »Universitetssegeordningen« blev indført for at universitetslæger og studenter kunne få – som det hed – »en for undervisningen og forskningen tilstrækkelig stor repræsentativ belægning på de pågældende afdelinger« – og medførte, at staten betalte en del af udgifterne til driften af hospitalet.

I 1950'erne blev ÅKH derfor udvidet betydeligt, først med opførelsen af en ny centralstation til tuberkulosens bekæmpelse ved hjørnet af Randersvej og Nørre Boulevard. I hospitalsområdets modsatte ende, på det ubebyggede areal, der ses på billedet fra 1949, i trekanten mellem Randersvej og Trøjborgvej blev i årene 1953-59 opført »nervehospitalet«, et stort 2-fløjet kompleks på 7-8 etager med mere end 300 sengepladser. Herind rykkede de store landsdelsafdelinger (neurologi, neurokirurgi, øjen- og øreadelingerne) mod slutningen af årtiet. Med dette byggeri blev der gjort et voldsomt indhug i de grønne åndehuller, der som det ses på billedet, endnu i slutningen af 1940'erne fandtes både på hospitalsområdet og i universitetsparken.

Navneregister

AB, fodboldklub 64
AGF 64, 65
Amalienborg Plads 50, 51
Amdisen, John, fodboldspiller 64
Amtmandstøften 87
Andersen, Carlo, fagforeningsformand 107
Andersen, Dan Okland, fodboldspiller 64
Andersen, H.C., herreekviperingshandler 35
Andersen, Thorkil Ry, arkitekt 78
Andersen, Vilhelm, professor 50
Andrésen, Georg, redaktør 60
Ankerhus 78
Annex, andelsboligforening 27, 28
Arbejdernes Andelsboligforening 26-28
Arbejdernes fælleskor 63
Arbejdernes Fællesorganisation 62, 63
Asklov, Holger, kommunelærer 91
Asylgade 72, 89
Atlantic, hotel 76

Badstuegade 72, 73
Ballehage 68
Bangårdsplads 40, 58, 69, 83
Bang & Olufsen (B & O) 42
Beder 57
Benneweis, cirkus 55
Bennike, Vagn, generalmajor 12
Bergs Ure 9
Bildbjergparken 29
Bispetorvet 8, 9, 50, 51, 78, 107
Bissen, H.V., billedhugger 50
Bissen, Vilhelm, billedhugger 50
Bjerg, Johannes, billedhugger 50
Bjerregård, Henning, fodboldspiller 64, 65
Blicher-Hansen, Ingvar, halleder 60
Blommehaven 68
Bobbi, trikotageforretning 17
Bomholt, Julius, minister 63
Bonke, Rigmor, vuggestueleder 89
Borges, Harald, direktør 56
Borgporten 73
Botanisk Have 63, 67, 93
BP A/S 108
BP-huset 76
Brabrand 111
Brabrand sø 30
Brammersgade 14
Brejnholt, Ruth, skuespiller 53
Brendstrupvej 24, 26, 29
Brogade 76
Bruhn, Fritz, skuespiller 53
Busgaden 73
B & W 20, 105
Bøggild, Mogens, billedhugger 58
Baaring, Maggi, tegner 22

Cadovius, Paul, fabrikant 41
Carl Blochs Gade 12
Carmel, missionshus 14

Caspersens Rejser 69
Caspersens Spillemandsorkester 57
Centralhotellet 65
Charlottehøj 26, 28
Christensen, E. Stecher, borgmester 72, 112
Christensen, Jens Carl, fodboldspiller 64
Christiansen, Mogens, højesteretssagfører 101
Christiansbjerg 115
Christiansborg 50
Christiansgade 14, 74
Christiansgades skole 94, 97
Christians sogns børnehavn 89
Christian X 50
Christoffersen, Karl Erik, skuespiller 52
Christophersen, Dan, revyinstruktør 70
Chr. Købkes Gade 12
Coordina A/S 41

Dalgas Avenue 97
Dampskibsbroen 81, 87
Dania, jernstøberi 111
Danmarks Journalisthøjskole 101, 118
Danmarks Tandlægehøjskole 101
Dansk Andels Ægtesport 103
Dansk Esso A/S 108
Dansk Tandlægeforening 101
danske Bank, Den 79
David, C.L., højesteretssagfører 104
Demokraten 69, 113
Direktoratet for Vareforsyning 20
Dollerupvej 21
Dreyer, Fr. grosserer 76
DSBs Rejsebureau 69
Dyngkarken 74, 76, 86, 87, 111

Ebenezer, missionshus 14
Eckersbergsgade 12
Elev 57
Erhvervsarkivet 118
Eriksen, Holger, redaktør 113
Europaplads 76
Evangelisk Alliance 66

Fagbo, boligforening 89
Fahrenholtz, Frank, afdelingsleder 40
Falcks Redningskorps 54
Falk, H.J. sognepræst 89
FDB 35, 40, 41, 54, 103
Fenrisvej 115
Fich, A.N. Brorson, rektor 11
Finlandsgade 110, 111
Finsengades skole 83, 90
Fisker, E., kaptajnlejtant 10
Fisker, Kay, professor 51
Fiskergade 78
Fiskerihavnen 80, 83
Fjerritslev 111
Folkets Hus 62, 106
Fonnesbech, modehus 38

forenede Dampskibs-Selskab, Det 76, 81
forenede Jernstøberier, De 111
forenede Mejerier, De 110, 111
Forsorghjemmet 89
Forum, udstillingshal 60
Fragtmandscentralen 107
Fredensgade 87
Fredensvang 64
Frederiks Allé 57, 62, 72, 86, 87
Frederiks Allés skole 90
Frederiksgade 62, 72, 73, 85, 118
Frelsens Hær 67
Frichs A/S 104-106
Friheden, forlystelsespark 59, 63, 70, 71
Frimurerlogen 14
From, Henry, fodboldspiller 64
Frydenlund 115
Fuglesangallé 25, 101
Fællesbageriet 103
Føtex 12

Gadegård, Arne, købmand 22, 23
gamle By, Den 59
GASA, Gartnerens Salgsforening 110, 111
Gebauer, H., havneingeniør 80
Gebauers Gade 110
Gjerulff, Johannes, damelingeri 79
Glatved, Christian, skuespiller 71
Glob, P.V. professor 47
Godthåb, bryggeri 111
Godthåbsgade 111
Grauballe 47
Gredana A/S 34
Grenå 34
Grenåvej 27, 29, 109
Grydhøjvej 27
Grønnegade 74
Guldsmedgade 12, 78, 82, 85
Gustav Holmsvej 25

Haderslev 58
Hahn-Petersen, John, skuespiller 53
Handelsbankens Hus 38
Hansen, Alf Vestergaard, halleder 60
Hansen, Gunnar, sportsjournalist 61, 65
Hansen, H.C., statsminister 18, 113
Hansen, Holger »Fællessanger«, sanger 67, 71
Hansen, Willy Falck, cykelrytter 61
Hans Hartvig Seedorffs Stræde 72, 73
Hanstholt 25
Hanstholtvej 25
Harald Jensens Plads 8, 51, 86, 98
Harder, M., herreekviperingshandler 79
Hasle 115
Havnegade 74, 86
Havrebalkskoven 15, 70
Hedtoft, Hans, statsminister 62, 113
Herning 58, 59, 61
Hilbert, Børge, skuespiller 71
Hjeresen, Axel, sognepræst 66

Hoffmeyer, Skat, biskop 66, 67
Holm, Axel, journalist 8
Holm, T., fru 43
Holme 29
Horsens 58
Humlehavehuset 71
Husted, H., vaffelbageri 9
Hyllested, Orla, borgmester 89
Hønning, Gitte, sangerinde 71
Hønning, Otto, visesanger 71
Hæggh Guldbergs Gades kaserne 14
Høgevej 25
Højbjerg 29, 115
Højbro Plads 50
Højvang, børnehjem 71

Immervad 73, 84, 85
Ingerslevs Boulevard 14, 63
Ingerslevs Plads 118

JAKA, Jyske Andelsslagteriers
Konservesfabrik 111
Jensen, A.L. Hesselund, gårdejer 57
Jensen, Bernhardt, borgmester 55, 113, 115
Jensen, Ejnar, cand.jur. 99
Jensen, Erik, fodboldspiller 64
Jensen, Helge, redaktør 55
Jensen, Rudolf, rådmænd 63
Jensen, Åge Rou, fodboldspiller 64
Jernbanecorkestreret 63
Jorn, Asger, kunstner 115
Jyden, rammefabrik 106
Jydsk Telefon A/S 50, 54
Jydsk Væddeløbsbane 59
Jysk Børneforsorg 97
Jysk Køkken Salg 44
Jysk Teknologisk Institut 54, 118
Jyske Musikkonservatorium, Det 101
Jørgergårdsgade 111

Kampmann, Hack, arkitekt 78
Kampmann, Viggo, minister 63
Kannikegade 8, 78, 84
Katrinebjergskolen 95
Katrinebjergvej 25, 97, 110, 115
Kaufmann, Axel, herreekviperingshandler
38
KFUM 89
Kildegården 8
Kjeldberg, Gunnar, fodboldspiller 64, 65
Kjeldsen, Frede, fodboldspiller 64
Klamer, Evan, cykelrytter 61
Klostergade 85, 89
Knoblauch, W., skuespiller 52
Knudsen, Egon, arkitekt 27
Knudsen, Per, fodboldspiller 64
Kobberød, Marinus, tivoliejer 70
Koch, Mogens, arkitekt 41
Kolding 15
Koncertpalæet 8, 11
kongelige Teater, Det 59, 60
Kongens Nytorv 50
Kragelundskolen 14
Kriegersvej 43
Kristensen, Lis, kontorelev 55
Krøyer, Karl, fabrikant 58
Kystvejen 72, 74
Københavns Sommertivoli 71
Køge Boldklub 64

Landbohøjskolen 57
Landbosparekassen 86
Landmandsbanken 79
Land og Folk, dagblad 106
Landforeningen til Arbejdsløshedens
Bekæmpelse (LAB) 33
Langenæs 24, 29, 30, 115
Langenæs Allé 30

Larsen, Svend Unmack, borgmester 26, 55,
57, 58, 60, 61, 89, 112, 118
Larsen-Ledet, Lars, redaktør 57
Lille Torv 73
Lundberg, Knud, fodboldspiller 64
Lyhne, damekonfektionshandel 37
Lykke, Palle, cykelrytter 61
Lystbådehavnen 12, 80
Læssøegades skole 91, 94

Magasin du Nord 32, 36
Maisie, Ruth, skuespiller 71
Malkowsky, Liselotte, sanger 71
Malling, Rasmus Nielsen, købmand 76
Malling, V., ingeniør 30
Marschall, Poul, direktør 118
Marselisborg Gymnasium 10, 94, 97
Marselisborg hospital 92
Marselisborg skovene 70
Marselis Boulevard 14, 15, 28, 118
Mejlen, ungdomsklub 89
Mejlgade 33, 73, 78, 89
Mikkelsen, Ejner, murermester 101
Mindebrogade 76
Mindet 76
Mogensen, Børge, arkitekt 41
Munch, Willy, rektor 98
Mundelstrup Andelsmejeri 9
Mølleengen 54
Mølleparken 47
Møller, C.F., arkitekt 60, 78, 79, 100, 101
Møller, W., inspektør 67
Møllevangsskolen 83, 94
Mønsted, Otto, margarinefabrik 104

Nationalmuseet 48
Nielsen, Anne Marie Carl, billedhugger 50
Nielsen, Anton, gårdejer 57
Nielsen, Birthe Juul, damefrisøreløv 37
Nielsen, Hans Chr., fodboldspiller 64
Nielsen, Ove Bech, fodboldspiller 64
Nielsen, Søren, fodboldformand 64
Nordisk Diesel A/S 20
Nordre Ringgade 28, 93, 98
Normand, Svend, bisp 48
Ny Banegårdsgade 60, 87
Ny Munkegade 17
Nørgaard, Johs., magister 101
Nørre Allé 14, 17, 24, 97
Nørre Boulevard 119
Nørregade 9, 12, 78
Nørreport 72, 73

Odder 65
Oddervej 115
Odense Boldklub 64
Olesen, Jørgen, fodboldspiller 64
Oplandssamvirket 56-58
Overgård, P., tømrermester 44

Paludan Müllers Vej 25, 86, 115
Palæ, restauration 78
Paradisgades skole 14, 24, 94, 97
Park Allé 72, 83
Pedersen, Gustav, folketingsmedlem 63
Pedersen, Oluf, folketingsmedlem 18
Petersen, Carl, organisationsformand 63
Petersen, Kjeld, skuespiller 71
Petersen, Mona G., mellemskoleelev 55
Petersen, O. Strange, professor 56, 58
Petersen, Poul, teaterdirektør 52, 53
Petersen-Dalum, Johs., forstander 57
Pilgård, Svenning, fodboldspiller 64
Pinstrup, Hans, gårdejer 58

Quick Vask, selvbetjeningsvaskeri 45

Randers 58
Randersvej 27, 58, 86, 119

Rasmussen, Hans, folketingsmedlem 63
Rasmussen, Thøger, konservatoriedirektør
101
Revet 76
Ringgården, boligforening 29
Rising, Hans, restauratør 70
Risskov 27, 115
Rosensgade 101
Rosenvangsskolen 14
Royal, hotel 55
Russel, Nat, sanger 71
Ryesgade 12, 23, 60, 86
Rytterparken 23, 28
Ræhr 25
Rødding 111
Rådhusparken 86, 87

Sabroe A/S, Thomas Ths. 87, 106, 111
Salling, stormagasinet 55
Salling-Mortensen, H., arkitekt 28
Samsøgades skole 90
Sartori, Robert, byrådsmedlem 107
SAS 40
SBV, varehus 23
Schmidt, Louis, redaktør 113
Schou, Helen, billedhugger 50, 51
Schultz, C.G., arkitekt 48
Sct. Annæ Plads 50
SDS, sparekasse 79
Silkeborg 47
Silkeborgvej 72, 86, 89
Sjorup Jørgensen, damekonfektion 32
Skanderborgvej 9, 28, 30, 31, 115
Skejby Mark 58
Skjøth, N. Chr., arkitekt 44
Skolebakken 78
Skolegade 78
Skolegyde 40, 80
Skov, Aksel, arkitekt 48
Skovvangsparken 28
Skovvangsskolen 14, 94
Skovvejen 72, 74, 83
Skriver, Poul Erik, arkitekt 30
Skt. Anna Gade 111
Skt. Annagades skole 14, 95
Skt. Clemens bro 38, 55, 78, 79
Skt. Knuds Gade 57
Skt. Knuds Torv 60
Skt. Lukas Kirke 63
Skt. Markus Kirke 66
Skåde 99
Social-Demokraten, dagblad 106
sociale Boligbyggeri for Århus & Omegn,
Det 27
Solhvervsvej 27,
Spanien 74, 86, 87
Spare- og Lånekassen i Århus 79
Sporvejenes Orkester 63
Stadion Allé 70
Stadion-Hallen 61, 62, 65
Starupgård 57
Stjernemagasinet 38, 39
Store Torv 55, 72, 73, 79, 86
Strandvejen 74, 99
Stryhn, Gunnar, skuespiller 52
Studsgade 72, 73, 103
Stæhr, Henrik, trikotagehandler 82
Sønder Allé 86, 87
Søndergade 22, 38, 78, 79, 86
Søren Frichsvej 86, 103
Sørensen, Georg, organisationsformand 63
Sørensen, I.C., rådmænd 20, 30, 113

Teatergade 84
Teknologisk Institut 118
Telefonmøgen 22
Telmanyi, Emil, violinvirtuos 101
Thisted 58
Thors Mølle 14

Titan, maskinfabrik 105
 Todbjerg 57
 Tolddodgade 76, 86, 107
 Tonica, harmoniorkester 65
 Trøjborg 88
 Trøjborgvej 83, 119
 Tøndergården 24
 Uglebjerg, Preben, skuespiller 71
 Universitetsparken 63, 119
 Utzon-Frank, E., billedhugger 50
 Valdemarsgades skole 24
 Varde 58
 Varna 59, 68
 Wegner, Hans J., arkitekt 41
 Vejlby-Risskov 29
 Vejlby-Risskov Hallen 61
 Vennelyst 62, 63
 Vennelystparken 100, 101
 Veri Centret 27
 Veriparken 29
 Werner, Kay, cykelrytter 61
 Vester Allé 89, 103
 Vester Allés kaserne 14, 57
 Vesterbro Torv 41
 Vestervang 12
 Vestre Ringgade 94, 103, 115

Viborggården 28
 Viborgvej 72, 110, 115
 Viby 54, 58, 115
 Vime, butikskæde 31
 Wohlert, Povl Vilhelm, arkitekt 22
 Volden 73
 vordende Moder, Den 39
 Vor Frue Kirke 48
 Vorrevangen 28, 115
 Vorrevangsskolen 95
 Voss A/S 44

Zoneredningskorpset 54

Østbanetorvet 72, 73
 Østboulevarden 111
 Østergade 72, 73, 86
 Østjyden, ugeblad 15

Åboulevarden 63, 72, 74, 76, 84-86
 Åkrogen 68
 Århus Amtssygehus 14
 Århus Brugsforening 23, 31, 41
 Århus By-orkester 59
 Århus Cykelbane 59
 Århus Domkirke 50, 51

Århus Flydedok A/S 80, 106
 Århusgården 73
 Århus Hallen 20, 41, 57, 58, 60-62
 Århus Handelsforening 74, 76
 Århus Handelsstandsforenings handelsskole 96
 Århus Hovedbanegård 87
 Århus Katedralskole 78, 89
 Århus Kommunehospital 24, 118
 Århus Motorkompagni 80
 Århus Museum 47
 Århus Musikhus 61
 Århus Oliefabrik A/S 50, 104
 Århus Politigård 87
 Århus Privatbank A/S 50
 Århus Ridehal 14
 Århus Rådhus 51, 72
 Århus Stevedoreklub A/S 76
 Aarhus Stiftstidende 8, 60, 106, 107, 113
 Århus Svømmehal 87
 Århus Teater 53, 57, 78, 115
 Århus Tekniske Skole 24, 97, 118
 Århus Tømmerhandel (Barnov) 28
 Århus Universitet 98, 100, 118
 Århus Vinterbane 61
 Århus Zoologiske Have 70

Publikationer udgivet af Århus byhistoriske Udvalg

BARN I ÅRHUS

Redigeret af Åge Bredsted,
Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr.
1956. 139 sider. Udsolgt.

BARN I ÅRHUS

Anden samling.
Redigeret af Åge Bredsted,
Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr.
1957. 183 sider. Udsolgt

ÅRHUS-PROMENADE 1909-1959

Redigeret af Vagn Dybdahl og
Finn H. Lauridsen.
1958. 244 sider. Udsolgt.

Rasmus Nielsen:

ÅRHUS I FYRRERNE

Ny udgave med oplysende noter af
Emanuel Sejr.
1959. 164 sider. Udsolgt.

Emanuel Sejr:

GAMLE ÅRHUSGADER

Første samling.
1960. 154 sider. Udsolgt.

Helge Søgård:

DET ÆLDSTE ÅRHUS

1961. 114 sider. 26 plancher.
Udsolgt.

Emanuel Sejr:

GAMLE ÅRHUSGADER

Anden samling.
1961. 160 sider. Udsolgt.

FREMMEDE SER PÅ ÅRHUS

Redigeret af Finn H. Lauridsen.
1962. 247 sider. Udsolgt.

ERHVERV I ÅRHUS

Ved Poul Enemark.
1963. 80 sider. Kr. 12,20.

Bernhardt Jensen:

FRA DET GLADE ÅRHUS

De gamle varieteer og
morskabsteatre.
1963. 252 sider. Udsolgt.

Anna Thestrup:

ELIGEREDE BORGERE

I ÅRHUS 1740-1837
1964. 136 sider og 2 udfoldstavler.
Kr. 19,50.

UNG I ÅRHUS

Redigeret af Vagn Dybdahl.
1965. 298 sider. Udsolgt.

UNG I ÅRHUS

Ny samling.
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1965. 224 sider. Udsolgt.

Bernhardt Jensen:

SOM ÅRHUS MOREDE SIG

Folkelige forlystelser fra 1860'erne
til 2. verdenskrig.
1966. 248 sider. Udsolgt.

Peder Hansen Resen:

ATLAS DANICUS,

ÅRHUS STIFT

Tekst og oversættelse ved
Helge Søgård.
1967. 160 sider, 27 planchesider.
Kr. 39,05.

Ib Gejl:

UNDER VÆRGERÅDET

Forsømte og »forbryderske« børn
i Århus 1905-15.
1967. 121 sider. Kr. 24,40.

Emanuel Sejr:

ÅRHUS-MOSAIK

Personer og begivenheder
i den lille by.
1967. 281 sider. Kr. 41,50.

Erik Christiansen:

GENNEM ÅRHUS I TRÆSKO

Billedredaktion og oplysende noter
ved Peder Jensen.
1967. 109 sider.

Indbundet: udsolgt.

Hæftet: kr. 15,85.

Vagn Dybdahl:

DET LOKALHISTORISKE

ARBEJDE I BYERNE

Erfaringer fra Århus byhistoriske
Udvalgs virksomhed.
1968. 24 sider. Udsolgt.

Victor Jensen:

KLUNKETID OG KRIGSÅR

Århus omkring år 1900 og under
besættelsen 1940-45.
1968. 308 sider. Udsolgt.

BORGERE I BYENS RÅD

Medlemmer i Århus bys borger-
repræsentation og byråd 1838-1968.
Redigeret af Ole Degn og
Vagn Dybdahl.
1969. XXIV + 268 sider. Kr. 43,90.

ULYKKE. NØD OG BRØDE

Begivenheder i Århus.
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1969. 72 sider. Kr. 17,10.

Bernhardt Jensen:

DA ÅRHUS VAR HOLLYWOOD

Et kapitel af stumfilmens historie.
1969. 160 sider. Udsolgt.

DA DET VAR NYT I ÅRHUS

Ved Ole Degn.
1970. 208 sider. Udsolgt.

ÅRHUS DENGANG OG NU

1971. 144 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1972

156 sider. Kr. 36,60.

MANGE KOMMER TIL ÅRHUS

1972. 154 sider. Kr. 48,80.

Vagn Dybdahl:

SOCIALHISTORIE

I KØBSTÆDERNE

1972. 20 sider. Udsolgt.

RASMUS PEDERSEN

THESTRUPS STAMBOG

Ved Helge Søgård.
1972. 100 sider. Udsolgt.

ÅRHUS DENGANG OG NU
Anden Samling.
1972. 138 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1973
156 sider. Udsolgt.

S. Hjorth Eriksen:
SÅDAN VAR ÅRHUS
Lette vidnesbyrd om Århus
i 1920'erne og 1930'erne.
1973. 184 sider. Kr. 58,55.

ÅRHUS-ÅRBOG 1974
161 sider. Udsolgt.

Bernhardt Jensen og
Peder Jensen:
MARSELISBORG-SKOVENE
Historie og begivenheder gennem
århundreder.
1974. 208 sider. Udsolgt.

Emanuel Sejr:
ÅRHUS PROFILER
Skikke, personer og begivenheder
i den svundne by.
1974. 216 sider. Kr. 70,75.

ÅRHUS-ÅRBOG 1975
178 sider. Kr. 58,50; indb. 67,90.

Bernhardt Jensen:
LIVET I ÅRHUS
I GAMLE VISER
Digt og kendsgerninger om store
og små begivenheder.
1975. 160 sider. Kr. 91,50.

ÅRHUS-ÅRBOG 1976
178 sider. Uindb. kr. 58,55.

TRAFIK I ÅRHUS –
FØR OG NU
Redigeret af Vagn Dybdahl og
Finn H. Lauridsen.
1976. 165 sider. Kr. 83,75.

ÅRHUS-ÅRBOG 1977
178 sider. Kr. 58,55; indb. 67,90.

BIBLIOTEKS- OG KULTURLIV
I ÅRHUS
ERINDRINGER AF
EMANUEL SEJR
1977. 312 sider. Udsolgt.

HUS OG HJEM
I ÅRHUS
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1977. 220 sider. Kr. 85,40.

ÅRHUS-ÅRBOG 1978
183 sider. Kr. 61,00; indb. 70,15.

SKOLER OG SKOLEGANG
I ÅRHUS 1930-1970
Redigeret af Ib Gejl.
1978. 350 sider. Kr. 104,55.

Johan Albrecht With:
AAHUS-TIDS-FORDRIV
Ved Kjeld Elkjær.
1978. 40 sider. Kr. 15,50.

ÅRHUS-ÅRBOG 1979
192 sider. Kr. 67,15.; indb. 75,25.

BERNHARDT JENSEN
BERETTER OM ÅRHUS
Redigeret af Annegrete Dybdahl.
1979. 192 sider. Kr. 104,75.

ÅRHUS-ÅRBOG 1980
184 sider; indb. kr. 86,75.

Hans Rishøj:
ÅRHUS I KRISSETIDER
1980. 200 sider. Kr. 106,50

ÅRHUS-ÅRBOG 1981
191 sider. 80,95; indb. 89,00.

BUTIK I ÅRHUS
Redigeret af Chr. R. Jansen
1981. 277 sider. Kr. 110,50.

ÅRHUS-ÅRBOG 1982
184 sider. Udsolgt.

Georg Andréen:
MIN ÅRHUS-KAVALKADE
1982. 152 sider. Kr. 115,90.

ÅRHUS-ÅRBOG 1983
159 sider. Kr. 114,00.

BYENS BØRN –
ÅRHUSBØRN I LYS
OG SKYGGE
Redigeret af Ib Gejl.
1983. 174 sider. Kr. 115,90.

ÅRHUS-ÅRBOG 1984
192 sider. Indb. kr. 124,00.

ÅRHUS I 1930'ERNE
– set gennem fotografen Åge Fredslund
Andersens linse.
Redigeret af Henrik Fode og Finn H.
Lauridsen.
1984. 159 sider. Kr. 130,50

ÅRHUS-ÅRBOG 1985
141 sider. Kr. 138,20.

Svend Aage Andersen:
SALT OG BRØD
GØR KINDEN RØD
Arbejderliv i Århus 1870-1940.
1985. 224 sider. Kr. 145,15.

EFTERKRIGSÅR I ÅRHUS
– glimt af livet i byen 1945-1960.
Redigeret af Erik Korr Johansen.
1985. 125 sider. Kr. 142,75.